

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year : 17 • Sayı/Issue : 51 • Nisan/April 2017 • 10.00 TL • ISSN:1307-6639

- **Ağırlıklı ve Kapsamlı Nakit Dönüşüm Süresi :
Varsayımsal Veriler Üzerinden Bir Örnek Hesaplama**
Prof. Dr. Güven SAYILGAN
- **Kurumsal Sosyal Sorumluluk – Kazanç Yönetimi ve
Finansal Performans İlişkisi**
Prof. Dr. Uğur KAYA - Yrd. Doç. Dr. Ömer YAZAN
- **Türkiye’de Finansal Tabloların
Kamu İktisadi Teşebbüslerindeki (KİT) Gelişimi**
Prof. Dr. Mikail EROL - Dr. Muhsin ASLAN
- **Türkiye Enerji Sektöründe Sermaye Yapısını Belirleyen
Değişkenlerin Analizi: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
Sektör Bilançoları Üzerinde Bir Araştırma**
Doç. Dr. Ömer İSKENDER OĞLU - Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ
Öğr. Gör. Nazif AYYILDIZ
- **Değişen Risk Algısı ve İç Denetim**
Yrd. Doç. Dr. Sezen ULUDAĞ
- **Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına
Uyumun Firmaların Kazanç Kalitesi Üzerine Etkisi**
Yrd. Doç. Dr. Hümeysra ADIGÜZEL
- **Maliyet Muhasebesi Dersi Alan Öğrencilerin
Derse Yönelik Algılarının Tespiti :
Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu Örneği**
Öğr. Gör. Dr. Cengiz GÜNEY

MUHASEBE VE DENETİME BAKIS

Accounting and Auditing Review

Yıl/Year:17 Sayı/Issue: 51 Nisan/April 2017

TÜRMOB ADINA SAHİBİ

Owner on behalf of TURMOB

Prof. Dr. Cemal YÜKSELEN

&

Genel Yayın Yönetmeni

Executive Editor

Dr. Yahya ARIKAN

&

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Responsible For Desk Editor

Ali E. DOĞANOĞLU

&

Editör ve Yayın Kurulu Başkanı

Editor and Head of the Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

&

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ercan BAYAZITLI

Prof. Dr. Kadir GÜRDAL

Prof. Dr. Semih ÖZ

Doç. Dr. C. Yiğit ÖZBEK

&

Hakemli Dergi / Refereed Journal

Yayın Türü : Süreli Yaygın

Publication Type : Periodical issue

&

TÜRMOB tarafından yayınlanmaktadır

İdari Merkez / Administrative Office

İncek Kızılcaşar Mah. 2669.Sk. No:19 Gölbaşı/ANKARA

Tel: (0.312) 586 00 00

E-mail : alid@turmobil.org.tr

<http://www.turmobil.org.tr/TurmobilWeb/EKutuphane/EKANasayfa.aspx>

&

Basım Yeri / Published in : ANKARA

Basım Tarihi / Date of Publication : 17.04.2017

Dört ayda bir yayımlanır

Published four times a year

&

TÜBİTAK-ULAKBİM Sosyal Bilimler

Veri Tabanı'na (SBVT) kayıtlıdır.

EBSCO tarafından taranmaktadır.

Registered in TÜBİTAK-ULAKBİM Turkish Social Sciences

Database. Indexed by Ebscohost Academic Search

Complete

&

Dizgi Düzenleme

Tuncay TEKYILDIZ

&

Baskı / Print

Ziraat Gurup Matbaacılık A.Ş.

İstanbul Yolu Trafo Karşısı Varlık/ANKARA

Tel : (312) 384 73 44

Matbaa Sertifika No : 14429

&

ISSN: 1307-6639

BİLİM HAKEM KURULU ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ali Alagöz

Doç. Dr. Tamer Aksoy

Prof. Dr. Doğan Argun

Prof. Dr. Sinan Aslan

Prof. Dr. Yıldız Ayanoğlu

Prof. Dr. Kerim Banar

Cansen Başaran

Prof. Dr. Ercan Bayazitlı

Prof. Dr. Kamil Büyükmirza

Prof. Dr. Yurdakul Çaldağ

Prof. Dr. Orhan Çelik

Prof. Dr. Ferruh Çömlekci

Doç. Dr. Volkan Demir

Prof. Dr. N. Cömert Doyrangöl

Prof. Dr. A. Hayri Durmuş

Prof. Dr. Selman Aziz Erden

Prof. Dr. Halim Ergen

Doç. Dr. Deniz Umut Erhan

Prof. Dr. Fatih Coşkun Ertaş

Prof. Dr. A. Ümit Gökdeniz

Prof. Dr. Recep Güneş

Prof. Dr. Kadir Gürdal

Prof. Dr. Ali Ersin Güredin

Prof. Dr. Rüstem

Hacıüstemoğlu

Prof. Dr. Cemal İbiş

Prof. Dr. Mustafa İpçi

Prof. Dr. Mevlüt Karakaya

Prof. Dr. Aydın Karapınar

Prof. Dr. Reşat Karcıoğlu

Prof. Dr. Uğur Kaya

Prof. Dr. Sait Yüksel Kaygusuz

Doç. Dr. Murat Kiracı

Prof. Dr. Güray Küçükkoçoğlu

Prof. Dr. Ganite Kurt

Prof. Dr. Nihat Küçüksavaş

Prof. Dr. Ömer Lalik

Prof. Dr. Beyhan Marşap

Eray Mercan

Prof. Dr. Can Şımga Mugan

Prof. Dr. Rıfat Ortaç

Prof. Dr. Semih Öz

Doç. Dr. Yiğit Özbek

Prof. Dr. Yıldız Özerhan

Prof. Dr. Recep Pekdemir

Prof. Dr. Necdet Sağlam

Doç. Dr. Zafer Sayar

Prof. Dr. Mehmet Sayarı

Prof. Dr. Nevzat Saygılıoğlu

Prof. Dr. Güven Sayılğan

Prof. Dr. Seval Kardeş Selimoğlu

Dr. Veysi Seviş

Prof. Dr. Orhan Sevilengül

Prof. Dr. Fevzi Sürmeli

Prof. Dr. Münir Şakrak

Prof. Dr. Hülya Talu

Prof. Dr. Tuğrul Tüfekçioğlu

Yrd. Doç. Dr. İpek Türker

Dr. Masum Türker

Prof. Dr. Selçuk Uslu

Doç. Dr. Özgür Özmen Uysal

Prof. Dr. Şaban Uzun

Doç. Dr. Serap Yanık

Prof. Dr. Yüksel Koç Yalkın

Prof. Dr. F. Münevver Yılancı

Prof. Dr. Göksel Yücel

Prof. Dr. Süleyman Yüksek

Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Prof. Dr. Figen Zaif

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

**Prof. Dr. Güven
SAYILGAN**

Ağırlıklı ve Kapsamlı Nakit Dönüşüm Süresi :
Varsayımsal Veriler Üzerinden Bir Örnek Hesaplama
*Weighted And Inclusive Cash Conversion Cycle:
A Calculation Method Based on Hypothetical Example*

1

**Prof. Dr. Uğur KAYA
Yrd. Doç. Dr.
Ömer YAZAN**

Kurumsal Sosyal Sorumluluk –
Kazanç Yönetimi ve Finansal Performans İlişkisi
*The Relationship Between Corporate Social Responsibility –
Earnings Management And Financial Performance*

15

**Prof. Dr. Mikail EROL
Dr. Muhsin ASLAN**

Türkiye’de Finansal Tabloların Kamu İktisadi
Teşebbüslerindeki (KİT) Gelişimi
*Development of Financial Statements in State
Economic Enterprises’ in Turkey*

41

**Doç. Dr. Ömer
İSKENDERÖĞLU
Doç. Dr. Erdiñç
KARADENİZ
Öğr. Gör. Nazif
AYYILDIZ**

Türkiye Enerji Sektöründe Sermaye Yapısını Belirleyen
Değişkenlerin Analizi: Türkiye Cumhuriyeti
Merkez Bankası Sektör Bilançoları Üzerinde Bir Araştırma
*The Analysis of The Variables That Affect Capital Structure
in Turkey Energy Sector: A Research on Central Bank
of Republic of Turkey Company Accounts*

73

**Yrd. Doç. Dr.
Sezen ULUDAĞ**

Değişen Risk Algısı ve İç Denetim
Changing Risk Perception And Internal Audit

93

**Yrd. Doç. Dr.
Hümeýra ADIGÜZEL**

Türkiye’de Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına
Uyumun Firmaların Kazanç Kalitesi Üzerine Etkisi
*The Effect of IFRS Adoption to the Earnings
Quality of Turkish Firms*

103

**Öğr. Gör. Dr.
Cengiz GÜNEY**

Maliyet Muhasebesi Dersi Alan Öğrencilerin Derse
Yönelik Algılarının Tespiti :
Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu Örneği
*The Detection of Perception on Students to The Those
Who Attends to The Class of The Cost Accounting :
Example of Gazanfer Bilge Vocational Scholl*

115

AĞIRLIKLIL VE KAPSAMLI NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİ: VARSAYIMSAL VERİLER ÜZERİNDEN BİR ÖRNEK HESAPLAMA

Prof. Dr. Güven SAYILGAN*

Makale Gönderim Tarihi : 23.09.2016 / Kabul Tarihi : 26.10.2016

ÖZ

Bu çalışmada, “nakit dönüşüm süresi” hesaplama yöntemi önerilmektedir. Klasik nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasında, hesaplamanın her bir aşamasını temsil eden stokta bekleme süresi, tahsilat süresi gibi bileşenler hesaplanırken kullanılan stok tutarı, alacak tutarı gibi parasal değerlerin büyüklükleri birbirlerine eşit olmadığı halde, bir ağırlıklandırma yapılmadan (eşit oldukları varsayılarak) hesaplama dahil edilmektedir. Yine, işletmenin üretim ve satış faaliyetleriyle direkt olarak ilgili oldukları halde, alınan sipariş avansları ve verilen sipariş avansları hesaplama dahil edilmemektedir. Nakit dönüşüm süresi hesaplanırken; her bir bileşen için hesaplanan sürelerin, bu bileşenler için yapılan harcama veya katlanılan finansman yükü büyüklüğü oranında ağırlıklandırılması ayrıca alınan sipariş avansları ile verilen sipariş avanslarının da hesaplama dahil edilmesi gerekir. Nakit dönüşüm süresinin, yukarıda belirtilen iki temel eksikliğini giderecek şekilde daha gerçekçi ve kapsayıcı olarak hesaplanmasıyla; aynı zamanda çalışma sermayesi gereksinimi daha doğru hesaplanabilecektir. Bu çalışmada, klasik nakit dönüşüm süresi hesaplama yönteminin eksikliklerini gidermek için önerilen “ağırlıklı ve kapsamlı nakit dönüşüm süresi” yönteminin hesaplama ayrıntıları varsayımsal örnek ile açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nakit Dönüşüm Süresi, Ağırlıklı ve Kapsamlı Nakit Dönüşüm Süresi, Çalışma (İşletme) Sermayesi Yönetimi.

Jel Sınıflandırması: M21, G39.

WEIGHTED AND INCLUSIVE CASH CONVERSION CYCLE: A CALCULATION METHOD BASED ON HYPOTHETICAL EXAMPLE

ABSTRACT

In this study, "cash conversion cycle" (CCC) calculation method is proposed. Conventional calculation of CCC assumes that the financial burden of each component of the cycle is equal, although they are not. Also, "received cash in advances" and "given cash in advances" are not included in the conventional calculation method which are directly related to firm's production and sales activities. Outstanding days of each component must be weighted by a ratio of the related component's financial burden to net sales. Besides, "received cash in advances" and "given cash in advances" must be included into the calculations. CCC can be calculated as a more realistic and inclusive way to resolve two fundamental shortcomings mentioned above by using proposed "weighted and inclusive CCC =wiCCC" calculation method. Thus, the firm's working capital requirements can be calculated more accurately. In this study, the details of calculation of "weighted and inclusive CCC" method that is proposed to correct the deficiencies of the conventional method are explained through a hypothetical example.

Keywords: Cash Conversion Cycle (CCC), Weighted and Inclusive Cash Conversion Cycle (wiCCC), Working Capital Management.

Jel Classification: M21, G39.

* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, sayilgan@ankara.edu.tr

1. GİRİŞ

Dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynakların birlikte değerlendirilmesini gerektiren çalışma (işletme) sermayesi yönetimi, sektörel farklılıklar göstermekle birlikte, finansal yöneticilerin en çok zaman harcadıkları temel alanlardan biridir (Kök ve diğerleri 2013, Almeida 2013, Gentry ve diğerleri 1979) İşletmenin çalışma sermayesine yapacağı yatırımın büyüklüğü; likidite, finansman maliyetleri ve işletme kârlılığını etkilemekte, risk ve getiri dengesinin sağlanması bakımından önem kazanmaktadır.

Normal koşullarda işletme yönetiminde önemli bir yeri olan çalışma sermayesi yönetimi; riskli koşullarda, işletme yöneticilerinin planlama ufku daralmasına kısa vadeli kararların öne çıkmasına bağlı olarak daha yaşamsal bir konum kazanmaktadır.

Çalışma sermayesinin, işletmelerin finansal pozisyonu içinde önemli bir ağırlığa sahip olduğunu dolayısıyla, çalışma sermayesi kararlarının işletme yönetiminde önemli bir yere sahip olduğunu gerçek işletme dünyasına ait birkaç veri ile destekleyebiliriz: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Sektör Bilançosu verilerine göre; 2012, 2013 ve 2014 yıllarındaki dönen varlıkların net satışlara oranı %53-%56 arasında, aktif toplamına oranı ise %51-%52 arasında değişmektedir. (TC Merkez Bankası 2015). ABD'deki şirketlerin, 2011 yıl sonu itibarıyla, çalışma sermayesi, satışların %24'ünden ve aktif toplamının %18'inden daha büyüktür. (Aktaş ve diğerleri 2015).

Çalışma sermayesi yönetiminin temel bileşenleri; nakit, stok, alacak ve borç yönetimi olarak belirtilebilir. Kasa, banka gibi direkt nakit unsurlar, işletmenin nakit bağladığı stoklar ve ticari alacaklar kadar kredili alışlar, alınan ve verilen sipariş avansları da nihai anlamda çalışma sermayesi yönetiminin birer parçasıdır. Çalışma sermayesi

yönetiminin omurgasını nakit yönetiminin oluşturduğu söylenebilir. Bundan dolayı çalışma sermayesi bileşenlerinin parasal büyüklükleri, nakit yönetimi bakımından sağladıkları katkılar ve maliyetler işletme yönetimi tarafından dikkate alınarak optimize edilmeye çalışılmaktadır.

İlgili literatüre bakıldığında, ilk çalışmalarda; nakit yönetimi veya optimal nakit düzeyinin belirlenmesi ön plandadır. Literatür taramasında yer verilecek; Baumol, Beranek, Miller-Orr ve Stone Modelleri bu kapsamda değerlendirilebilir. Daha sonraki zamanlarda yapılan çalışmalar ise, diğer çalışma sermayesi bileşenlerinin ayrı ayrı değil, birlikte ele alınmasıyla; daha etkili bir nakit yönetiminin sağlanacağı iddiasıyla ve bu amaca yönelik model/ölçüt geliştirme amacına yöneliktir.

Bu makalenin konusunu oluşturan nakit dönüşüm süresi (NDS), çalışma sermayesi yönetiminde temel ölçütlerden biridir ve farklı şekillerde hesaplanabilmektedir. Hesaplama farklılıkları; hesaplama yönteminin basit/karmaşık olmasına, hesaplamada kullanılacak verinin sınırlı/kapsamlı olmasına, alışılmış bir hesaplama yönteminin değiştirilmesine karşı muhafazakar/yenilikçi tutuma sahip olma vb. faktörlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

İşletmelerin aktif ve ciro büyüklüklerinin artmasına bağlı olarak, hesap tutarlarındaki değişimler küçük oranda olsa da, parasal olarak büyük tutarlarda sonuçlar doğurabilmektedir. Diğer bir ifade ile “ayrıntı” ihmal edilmesi gerekeni değil, tam tersine başarıyı yaklamak için önem verilmesi gerekeni ifade edecek bir anlam kazanmıştır. Nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasının da bu bakış açısından değerlendirilmesi gerekir. Nakit dönüşüm süresinin, daha kapsamlı ve daha ayrıntılı bir yaklaşımla hesaplanması, klasik hesaplama yönteminde ihmal edilen ayrıntıların dikkate alınmasını ve işletmenin çalışma sermayesi

yönetiminde daha etkili bir araç olarak kullanılmasını mümkün kılacaktır.

Nakit dönüşüm süresinin klasik olarak hesaplanmasında, her bir bileşenin gerektirdiği finansman yüküne göre bir ağırlıklandırılma yapılmakta ve hesaplamanın içerebileceği bileşenler hesaplama dışı bırakılmasından dolayı kapsam dar tutulmaktadır. Bu nedenlerle de yapılan hesaplamanın sonucu “yaklaşık” bir sonuç olmaktadır.

Nakit dönüşüm süresinin ağırlıklı olarak hesaplanması; özellikle çok aşamalı üretim süreci gerektiren ve her bir aşama stok bulundurmamak durumunda kalan, dolayısıyla stokların nakit yönetimi üzerinde daha büyük etkiye sahip olması beklenen üretim işletmeleri bakımından daha da önemlidir. Bu sürece, siparişlerin satıcılardan teslim alınması ve alıcılara teslim edilmesi aşamalarının da dahil edilmesi gerekir. Tedarik zinciri yönetiminin performansını artırabilmek için her bir tedarik, üretim ve dağıtım aşamasındaki stok düzeylerinin ve bunların gerektirdiği finansman yüklerinin analiz edilmesi günümüz işletmeleri için bir zorunluluktur. Yapılan literatür taramasında, NDS'nin tedarik zinciri yönetimi literatüründe de son yıllarda sıklıkla incelenmekte olan bir konu olduğu saptanmıştır. NDS, özellikle tedarik zinciri yönetimindeki performans ölçüleri ile ilgili literatürde daha çok “nakitten-nakite dönüşüm süresi” (Cash-to-cash cycle = C2C Cycle) şeklinde isimlendirilmektedir.

Klasik nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasında, hesaplamanın her bir aşamasını temsil eden stokta bekleme süresi, tahsilat süresi gibi bileşenlerin hesaplanmasında kullanılan stok tutarı, alacak tutarı gibi parasal değerlerin büyüklükleri birbirlerine eşit olmadığı halde, bir ağırlıklandırma yapılmadan (eşit oldukları varsayılarak) hesaplama dahil edilmektedir. Yine, işletmenin üretim ve satış faaliyetleriyle direkt olarak ilgili

oldukları halde, alınan sipariş avansları ve verilen sipariş avansları hesaplama dahil edilmemektedir.

Klasik nakit dönüşüm süresi hesaplanırken; her bir bileşen için hesaplanan sürelerin, bu bileşenler için yapılan harcama veya katlanılan finansman yükü büyüklüğü oranında ağırlıklandırılmasının yanı sıra alınan sipariş avansları ve verilen sipariş avanslarının da hesaplama dahil edilmesi gerekir.

Bu çalışmada önerilen ağırlıklı ve kapsamlı NDS (Weighted Inclusive Cash Conversion Cycle = wiCCC) literatürdeki hesaplama modellerinin birleştirilmesinden doğmuştur. NDS'nin ağırlıklandırılarak hesaplamasına (Gentry ve diğerleri 1990) ve kapsamının genişletilmesine (Talonpoika ve diğerleri 2014) yönelik literatür olmasına karşın, NDS'nin hem ağırlıklandırılarak hem de kapsayıcı şekilde hesaplanmasına yönelik literatüre rastlanmamıştır. Bu saptamalara dayalı olarak, bu çalışmanın temel amacı: Doğrudan doğruya ağırlıklı NDS hesaplama yönelik sınırlı sayıda literatürü incelemek ve böylece literatürdeki hesaplama yaklaşımlarının kesişim kümesi olarak ifade edilebilecek bir hesaplama yaklaşımını önermek suretiyle tartışmaya açmaktır.

2. ÇALIŞMANIN SINIRLILIĞI

Tamamen teorik bir çerçeve ortaya koyma amacı taşıyan bu çalışmada önerilen hesaplama yöntemi varsayımsal bir örnek üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma ampirik bir çalışma olmayıp, akademisyen ve uygulamacı kesimlerinin ilgisini çekmeye yönelik tanımlayıcı bir çalışmadır. İlgili kesimlerden göreceği ilgi oranında ampirik çalışmalara da konu olabileceği öngörülmektedir.

Ayrıca, yabancı literatürün sınırlı olması, ağırlıklı ve/veya kapsamlı nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasına yönelik Türkçe literatüre rastla-

nılmamış olması nedeniyle bu çalışmanın literatür taraması kısmı da zorunlu olarak sınırlı kalmıştır.

3. ÇALIŞMA SERMAYESİ VE NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİ

Çalışma sermayesi, işletmelerin rutin (olağan) dönemsel faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak amacıyla tutulan, likiditesi yüksek varlık yatırımlarını ifade etmektedir. İşletmeler, çalışma sermayesi olmaksızın vadesi gelen borçları ödeyemez ve bazı faaliyetleri için gerekli ödemeleri yapamaz.

Normal ekonomik koşullarda; dönen varlıkların kârlılığı, duran varlıklardan daha düşüktür. Bununla birlikte dönen varlıklara yapılan yatırımların likiditeleri yüksek olduğu için işletmelere bir ödeme rahatlığı sağlar. Özetle işletmeler, ödeme gücünü korumak için likit dönen varlıklara yatırım yaptıkça, kârlılıklarından fedakârlık ederler. Likidite düzeyi; işletmenin nakit pozisyonu ve işletmenin kârlılığı üzerinde direkt olarak etkilidir. (Eljelley 2004).

Çalışma sermayesi yönetiminde etkinliği sağlamak için; ticari borçlar, hammadde, yarımamül, mamül (ticari mal) stokları ve ticari alacakların büyüklüklerinin ne olacağına karar verilmesi gerekir. Ticari borçların, hammadde, yarımamül, mamül (ticari mal) stoklarının ve ticari alacakların, alınan sipariş avansları ve verilen sipariş avanslarının tutarları; işletmenin faaliyet ve nakit dönüşüm sürelerinin büyüklüklerini de belirler.

Başarılı çalışma sermayesi yönetimi, hem kısa dönemli yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ortaya çıkabilecek risklerin giderilmesini, hem de dönen varlıklara aşırı yatırım yapılmasını engellemek için dönen varlıklar ile kısa vadeli yabancı kaynakların birlikte planlanmasını ve kontrolünü gerektirir.

Çalışma sermayesi yönetiminde kullanılan temel

ölçütlerden biri olan ve bazı kaynaklarda “nakitten-nakite dönüşüm süresi” (Cash-to-cash cycle = C2C Cycle) olarak da isimlendirilen nakit dönüşüm süresi; tedarik, üretim, stok, kredili satış, tahsilat ve ödeme fonksiyonlarıyla direkt olarak ilgilidir. Bu ölçütün daha gerçekçi olarak hesaplanması, işletme yönetiminde daha etkili bir araç olarak kullanılmasına fırsat verecektir. NDS; cari oran, asit test oranı, nakit oranı gibi statik likidite oranlarından daha anlamlı ve kullanışlı bir çalışma sermayesi yönetim aracıdır. Çünkü NDS, ticari borçlar, stoklar, alacaklar, satışlar arasındaki etkileşimlerin daha doğru ve zaman (süre) boyutunu da içeren bir görüntüsünü ortaya koyabilmektedir.

Statik likidite oranları, doğrudan doğruya statik özellikteki bilançoda yer alan hesap tutarları üzerinden hareketle hesaplanan anlık durumu gösteren likidite oranlardır. Dinamik oranlar ise, genellikle devir hızları şeklindeki hesaplamalara dayanan ve dönemsel kapsamı (zaman boyutu) olan oranlardır (Bolek 2013, 3). Statik ve dinamik likidite oranlarının sınıflandırılması ile ilgili tartışmalar için Poulus (2015) önerilir.

Statik oranlar, mevcut pozisyonuna göre ödeme kabiliyeti potansiyelini gösterirken; dinamik likidite oranları ise likidite değerlendirmesinde vadeleri (süreleri) ön plana çıkararak daha analitik karar alma olanağı sağlamaktadırlar.

Çalışma sermayesi yönetim aracı olarak kullanılmakta olan nakit dönüşüm süresi hesaplama yöntemlerinin gerçek durumu yeteri kadar açık ve doğru bir şekilde ortaya koyamadığı eleştirisi de bu çalışmanın temel motivasyonu olmuştur.

4. LİTERATÜR TARAMASI

Nakit dönüşüm süresi ile ilgili hesaplamalar henüz literatüre kazandırılmamışken, yapılan çalışmaların öncü nitelikte ve nakit akışlarının optimal düzeyin belirlenmesi ile ilgili akademik çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda

optimal nakit düzeyinin belirlenmesine yönelik modeller geliştirilmiştir ve bu çalışmaların başlıcaları; Baumol 1952, Beranek 1963, Miller ve Orr 1966, Stone ve Hill 1980 olarak sayılabilir.

Nakit dönüşüm süresinin kullanımını ilk önerenin, Gitman olduğu görülmektedir (Gitman 1974, 79-88). Daha sonra Richards ve Laughlin (1980) statik oranlar (cari oran, asit test oranı vb.) kullanılarak yapılan likidite analizlerini, faaliyetlerini sürdürmekte olan (going concern) bir işletme değil de, tasfiye edilecek bir işletme esas alarak yapıldığı iddiasıyla eleştirerek; dinamik olan nakit dönüşüm süresini kullanmanın daha yararlı olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca nakit dönüşüm süresinin; açıklanması, şekilsel olarak gösterilmesi ve finansal yönetimde kullanılması ile ilgili değerlendirmeler ile literatüre katkı yapmışlardır.

Gentry ve diğerleri (1990), Richards ve Laughlin (1980) tarafından önerilen nakit dönüşüm süresinin ağırlıklı olarak hesaplanması gerektiği ileri sürmüşlerdir. Bu önerinin arkasında, Gentry ve diğerlerinin (1979) Belçika, Hindistan, Fransa ve ABD'deki büyük üretim şirketi yöneticilerinin; çalışma sermayesi yönetimi algıları, nakit giriş ve çıkışlarının tahmin edilebilirliği ve belirleyicilerinin saptanmasına yönelik çalışmalarının etkisi olduğu söylenebilir. Bu hesaplamada kullanılacak ağırlık katsayılarının ise, nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasında dikkate alınan her bir aşamanın tamamlanması için gereken finansman büyüklüğünün (bu aşamanın gerektirdiği parasal büyüklüğün) satış fiyatına oranlanarak hesaplanması gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece hesaplanan “faaliyet dönüşüm süresi”ne “ağırlıklı faaliyet dönüşüm süresi”; “nakit dönüşüm süresi”ne de “ağırlıklı nakit dönüşüm süresi” olarak belirtilmiştir.

Shin ve Soenen (1998), Gentry ve diğerleri (1990) tarafından önerilen ağırlıklı nakit dönüşüm

süresinin; ayrıntıları daha iyi değerlendirme olanağı verdiğini kabul etmekle birlikte, ağırlıklı nakit dönüşüm süresini hesaplamak için gereken bilgilerin şirket dışındakiler tarafından elde edilemeyeceği ve çok aşamalı oluşu gibi yönleriyle eleştirmişlerdir. Bu gerekçeyle, hesaplaması daha kolay olan Net Ticari Dönüşüm Süresi (Net Trade Cycle =NTC) olarak isimlendirdikleri yeni bir ölçütü önermişlerdir. Bu ölçütün hesaplanması $[NTC = (\text{Stoklar} + \text{Ticari Alacaklar} - \text{Ticari Borçlar}) / \text{Net Satışlar}]$ şeklinde yapılmaktadır ve nakit dönüşüm süresiyle aynı sonucu vereceği ileri sürülmektedir.

Filbeck ve Krueger (2005), faaliyetlerden sağlanan nakit girişlerinin satışlara bölünmesiyle bulunan ölçütü “Nakit Dönüşüm Etkililiği=Cash Conversion Efficiency = CCE” olarak adlandırmış ve bu ölçütün, NDS'ye bir alternatif olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Talonpoika ve diğerleri (2014), değiştirilmiş nakit dönüşüm süresi (the modified cash conversion cycle) olarak isimlendirdikleri hesaplama yönteminde, klasik nakit dönüşüm süresi hesaplanırken alınan avansların hesaplama dahil edilmemesinin bir eksiklik olduğunu, bu eksikliği giderecek bir hesaplama yapılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Bu çalışmalarında bir ağırlıklandırma yapılmamıştır ve yalnızca alınan avanslar dikkate alınarak hesaplama yapılmıştır. Yazarlar, verilen avansların ve vergilerin de dikkate alınmasıyla hesaplama yapılabileceğini belirtmişlerdir.

Literatür taraması sonucunda, Türkçe literatürde nakit dönüşüm süresinin ağırlıklı olarak hesaplanmasına ve/veya avansların hesaplama dahil edilmesine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. İngilizce literatürün ise oldukça sınırlı olduğu görülmüştür.

5. ÖNERİLEN HESAPLAMA YÖNTEMİ: AĞIRLIKLIL VE KAPSAMLI NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİ

Önerilen hesaplama yönteminin ne şekilde uygulanacağı gösterilmeden önce bu yöntemle ilgili bazı temel hususların belirtilmesi yararlı olacaktır:

5.1. Önerilen Yöntemin Temel Özellikleri

Ağırlıklı ve kapsamlı nakit dönüşüm süresi (AKNDS) hesaplama yöntemi klasik NDS hesaplama yönteminden iki temel noktada ayrılmaktadır:

- 1) Klasik NDS hesaplamasında, hesaplama dahil edilen her bir aşamanın gerektirdiği parasal büyüklükler birbirlerinden farklı tutarlarda olduğu halde sanki her bir aşamanın gerektirdiği parasal büyüklüklerin birbirlerine eşit olduğu varsayımı yapılmakta, dolayısıyla bir ağırlıklandırma yapılmamaktadır. *AKNDS hesaplanmasında her bir aşama için hesaplanan gün sayısı o aşamanın parasal büyüklüğüne göre belirlenen ağırlık katsayısı ile çarpılarak ağırlıklandırılmaktadır.*
- 2) Klasik NDS hesaplamasında alınan sipariş avansları ve verilen sipariş avansları hesaplama dahil edilmemektedir. *AKNDS hesaplamasında ise alınan sipariş avanslarının ve verilen sipariş avanslarının ortalama vadeleri hesaplama dahil edilmektedir.* Bu vadeler de alınan sipariş avanslarının ve verilen sipariş avanslarının parasal büyüklüklerine göre belirlenen ağırlık katsayıları ile ağırlıklandırılmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen aşamalarında, yukarıda belirtilen özelliklerin ayrıntılarını ortaya koyacak şekilde hesaplamanın nasıl yapılacağı gösterilecektir:

5.2. Önerilen Yönteme Göre Hesaplama

AKNDS hesaplanırken, hesaplamanın her aşamasını ifade eden her bir bileşen, kendi ağırlık katsayısı ile çarpılarak, aşağıdaki formülde gösterildiği gibi ağırlıklandırılmaktadır:

Hesaplamada Kullanılan Formül

$$AKNDS = (\beta_1 \times VSOV + \beta_2 \times HMSBOV + \beta_3 \times YMSBOV + \beta_4 \times MSBOV + \beta_5 \times TATOV) - (\beta_6 \times TBÖOV + \beta_7 \times ASOV)$$

Hesaplamada Kullanılan Bileşenler

VSOV= Verilen Sipariş Avanslarının Ortalama Vadesi

HMSBOV= Hammaddenin Stokta Bekleme Ortalama Vadesi

YMSBOV= Yarı Mamülün Stokta Bekleme Ortalama Vadesi

MSBOV= Mamülün Stokta Bekleme Ortalama Vadesi

TATOV= Ticari Alacaklar Tahsilatının Ortalama Vadesi

TBÖOV= Ticari Borçlar Ödemelerinin Ortalama Vadesi

ASOV= Alınan Sipariş Avanslarının Ortalama Vadesi

Hesaplamada Kullanılan Bileşenlerin Katsayıları

β_1 = Ortalama Verilen Sipariş Avansları Tutarı/ Net Satışlar Tutarı

β_2 = Yarı Mamül Aşamasına Sevk Edilen Ham Madde Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı

β_3 = Mamül Aşamasına Sevk Edilen Yarı Mamül Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı

β_4 = Satılan Mamül Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı

β_5 = Ortalama Ticari Alacak Tutarı/ Net Satışlar Tutarı

β_6 = Ortalama Ticari Borç Tutarı/ Net Satışlar Tutarı

β_7 = Ortalama Alınan Sipariş Avansları Tutarı / Net Satışlar Tutarı

5.3. Önerilen Yönteme Göre Ağırlıklandırmanın Mantığı

Ağırlıklandırma yapılmadan nakit dönüşüm süresinin hesaplanması, her aşamanın gerektirdiği finansman büyüklüğünün (bu aşama için yapılan harcama tutarının) aynı olduğunu kabul etmeyi gerektirmektedir. Gerçekte ise, nakit dönüşüm süresinin bileşenlerinden her birinin gerektirdiği finansman ihtiyacı (parasal büyüklük) farklıdır.

Hammadde tedarikinden, nihai ürünün satışına kadar geçen aşamaların her birinde bu aşama için katlanılan maliyet (yapılan harcama) bir önceki aşamadan daha büyük olacaktır. Çünkü her aşama için yapılan harcamalar bir önceki aşama için yapılan harcamaları da içerecek şekilde bir finansman yükü doğurmaktadır. Bu durum, her bir aşamaya ait ayrı bir ağırlık katsayısının belirlenmesi yoluyla NDS hesaplamayı gerektirmektedir.

Önerilen hesaplamayı, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanmasına benzetebiliriz. Tablo 1’de, varsayımsal bir örnek üzerinden; her bir bileşenin “net satışlara oranları”, “ortalama bekleme süreleri” ve bu iki değer çarpılmasıyla ağırlıklandırılmış süreler göre hesaplanan “faaliyet dönüşüm süreleri” ve “nakit dönüşüm süreleri” gösterilmektedir. Tablo 1’de ağırlıklandırma yapılmayan süreler ile ağırlıklı süreler ve bu süreler göre hesaplanan nakit dönüşüm sürelerinin karşılaştırması yer almaktadır.

Tablo 1: NDS ve AKNDS’nin Karşılaştırması

Bileşenler	Net Satışlara Oranı	Ortalama Bekleme Süresi	Ağırlıklı Ortalama Bekleme Süresi
Verilen Sipariş Avansları	%5	26 gün	1,3 gün
Hammadde Maliyetleri	%55	12 gün	6 gün
Yarı Mamül Maliyetleri	%70	20 gün	14 gün
Satışların Maliyeti	%85	25 gün	21,25 gün
Ticari Alacaklar	%42	70 gün	29,4 gün
Ortalama Faaliyet Dönüşüm Süresi		153 gün	72,55 gün
Ticari Borçlar	%35	-60 gün	-21 gün
Alınan Sipariş Avansları	%10	-20 gün	-2 gün
Ortalama Faaliyetin Finanse Edilme Süresi		-80 gün	-23 gün
Ortalama Nakit Dönüşüm Süresi		73 gün	49,55 gün

Ağırlıklandırma yaklaşımı, her bir bileşen için yapılan harcamanın, net satış tutarının yüzde kaçını kadar olduğunu bulmayı, dolayısıyla bu aşamadaki sürenin; satışların bir oranı olarak ağırlıklandırmayı gerektirmektedir. Bu şekilde yapılan hesaplama sonucunda bulunan AKNDS kullanılarak hesaplanan süre; bu süre boyunca, bir günlük satış tutarının kaç katı kadar finansman (çalışma sermayesi) ihtiyacı olduğu aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanabilmektedir:

Nakit Dönüşüm Süresince Toplam Finansman İhtiyacı= Günlük Satış Tutarı × AKNDS

Nakit dönüşüm süresinin hesaplanmasının temel amacı, bu süre boyunca çalışma sermayesi ihtiyacının belirlenmesidir. İhtiyaçtan fazla çalışma sermayesi bulundurulması; kârlılığı azaltacağı için, ihtiyaçtan az çalışma sermayesi bulundu-

rulması; likidite yetersizliğine neden olacağı için istenilmeyen durumlardır. İstenilmeyen bir durumla karşılaşılması için NDS'nin doğru hesaplanması ve bu hesaplama dayalı olarak optimal çalışma sermayesi düzeyinin belirlenmesiyle etkinliğin yakalanması mümkün olabilecektir. NDS'nin, klasik NDS yerine AKDNS olarak hesaplanması ile daha doğru ölçüm yapılacağından; çalışma sermayesi yönetiminde daha isabetli kararların alınmasına katkı sağlayacaktır.

6. AĞIRLIKLILIK VE KAPSAMLI NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİNİN HESAPLANMASI: ÖRNEK UYGULAMA

Önerilen yöntemle göre hesaplamaların ne şekilde yapılacağı varsayımsal bir örnek işletme üzerinden açıklanacaktır. Hesaplamalara esas alınacak olan bilgiler aşağıdaki gibidir:

Tablo 2: Hesaplamaya Esas Alınan Örnek İşletmeye Ait Bilgiler

BİLEŞENLER	Tedarik Fiyatı (TL)	Dönem Sonu Tutarı veya Dönem Ortalaması (TL)
Verilen Sipariş Avansları		320.000
Alınan Sipariş Avansları		250.000
Hammadde	670.000	50.000
Yarımamül	2.120.000	120.000
Mamül	3.330.000	230.000
Satılan Mamül Maliyeti	3.100.000	
Kredili Alışlar Toplamı		2.000.000
Dönem İçi Hammadde ve Yarı Mamül Alışları		2.680.000
Net Satışlar Toplamı		3.500.000
Ticari Borçlar		450.000
Ticari Alacaklar		1.900.000

Yukarıdaki verilere göre yapılacak AKNDS hesaplamasının ayrıntıları aşağıda aşama aşama gösterilecektir.

Hesaplamanın Birinci Aşaması: Devir Hızlarının Hesaplanması

Örnek işletmeye ait devir hızları, Tablo 3’de gösterilen formüller kullanılarak hesaplanmış ve hesaplama sonuçları aynı tabloda gösterilmiştir:

Tablo 3: Örnek İşletmenin Devir Hızları

BİLEŞENLER	DEVİR HIZI FORMÜLLERİ	SONUÇ
Verilen Sipariş Avansları	Dönem İçi Hammadde ve Yarı Mamül Alışları / Verilen Sipariş Avanslarının Ortalaması	8,4
Hammadde	Bir Sonraki Aşamaya Sevk Edilen Hammaddenin Maliyetleri/ Hammadde Dönem Ortalaması	12,4
Yarımamül	Bir Sonraki Aşamaya Sevk Edilen Yarı Mamül Maliyetleri/ Yarı Mamül Dönem Ortalaması	16,7
Mamül	Satılan Mamül Maliyeti/ Mamül Stoklarının Ortalaması	13,5
Ticari Alacak	Net Satışlar/ Ortalama Ticari Alacaklar	1,8
Ticari Borç	Kredili Alışlar/ Ortalama Ticari Borçlar	4,4
Alınan Sipariş Avansları	Net Satışlar/ Alınan Sipariş Avanslarının Ortalaması	14,0

Hesaplamanın İkinci Aşaması: Ortalama Vadelerin (Süre) Hesaplanması

İkinci aşamada, birinci aşamada bulunan devir hızları kullanılarak her bir bileşene ait ortalama vadeler (süreler) hesaplanmış, hesaplama sonuçları ve kullanılan formüller Tablo 4’te gösterilmiştir:

Tablo 4: Örnek İşletmenin Her Bir Bileşenin Ortalama Vadeleri (Süreleri)

BİLEŞENLER	ORTALAMA VADE (SÜRE) FORMÜLLERİ	SONUÇ
Verilen Sipariş Avansları	365 Gün / Verilen Sipariş Avansları Devir Hızı	43,5 gün
Hammadde	365 Gün / Hammadde Devir Hızı	29,0 gün
Yarımamül	365 Gün / Yarı Mamül Devir Hızı	21,6 gün
Mamül	365 Gün / Mamül Devir Hızı	26,7 gün
Tahsilat	365 Gün / Alacak Devir Hızı	198,1 gün
Borç Ödeme	365 Gün / Borç Devir Hızı	- 82,1 gün
Alınan Sipariş Avansları	365 Gün / Alınan Sipariş Avansları Devir Hızı	- 26,1 gün
Toplam		210,7 gün

Hesaplamanın Üçüncü Aşaması: Ağırlık Katsayılarının Hesaplanması

Üçüncü aşamada, her bir bileşen için yapılan harcama tutarının, net satışlara oranlanması ile katsayılar hesaplanmaktadır. Katsayıların hesaplanmasında kullanılan formüller ve hesaplama sonuçları Tablo 5'te gösterilmektedir:

Tablo 5: Örnek İşletmenin Bileşenlerine Ait Ağırlık Katsayıları

BİLEŞEN KATSAYILARI	KATSAYI FORMÜLLERİ	SONUÇ
Verilen Sipariş Avansları (β_1)	Ortalama Verilen Sipariş Avansları Tutarı/ Net Satışlar Tutarı	0,177
Hammadde (β_2)	Yarı Mamül Aşamasına Sevk Edilen Ham Madde Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı	0,177
Yarımamül (β_3)	Mamül Aşamasına Sevk Edilen Yarı Mamül Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı	0,571
Mamül (β_4)	Satılan Mamül Maliyetleri/ Net Satışlar Tutarı	0,886
Ticari Alacaklar (β_5)	Ticari Alacak Tutarı/ Net Satışlar Tutarı	1,00
Kredili Alışlar (β_6)	Kredili Alışlar Tutarı/ Net Satışlar Tutarı	0,57
Alınan Sipariş Avansları (β_7)	Ortalama Alınan Sipariş Avansları Tutarı / Net Satışlar Tutarı	1,00

Hesaplamanın Dördüncü Aşaması: Ağırlıklı Ortalama Vadelerin (Süre) Hesaplanması

Dördüncü aşamada, her bir bileşenin ağırlıklandırılmamış ortalama süresi o bileşene ait katsayı ile çarpılarak, o bileşenin ağırlıklı ortalama vadesi (süresi) hesaplanmaktadır. Bu hesaplamada kullanılan formüller ve hesaplama sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: Örnek İşletmenin Bileşenlerine Ait Ağırlıklı Ortalama Vadeler (Süreler)

BİLEŞENLER	AĞIRLIKLANDIRMA FORMÜLLERİ	SONUÇ
Verilen Sipariş Avansları	Verilen Sipariş Avansları Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_1$	7,7 gün
Hammadde	Hammadde Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_2$	5,1 gün
Yarımamül	Yarı Mamül Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_3$	12,3 gün
Mamül	Mamül Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_4$	23,7 gün
Tahsilat	Tahsilat Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_5$	198,1 gün
Borç Ödeme	Borç Ödeme Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_6$	- 46,9 gün
Alınan Sipariş Avansları	Alınan Sipariş Avansları Ağırlıklandırılmamış Süresi veya Vadesi $\times \beta_7$	- 26,1 gün
Toplam		173,9 gün

Yukarıda açıklandığı üzere, ikinci aşamada her bir bileşene ait ortalama vade (süre) hesaplanmış ve bu sürelerinin toplamı olan nakit dönüşüm süresi yaklaşık 211 gün olarak bulunmuştur. Dördüncü aşamada ise her bir bileşene ait ağırlıklı ortalama vade (süre) hesaplanmış ve bu sürelerinin toplamı olan ağırlıklı nakit dönüşüm süresi 174 gün olarak bulunmuştur.

Hesaplama Sonuçlarının Karşılaştırılması

Her bir bileşenin ağırlıklandırma yapılmadan önceki ve ağırlıklandırma yapıldıktan sonraki vadeleri (süreleri) ile NDS ve AKNDS karşılaştırılması aşağıdaki Tablo 7’de gösterilmektedir:

Tablo 7: Temel Örnek Üzerinden NDS ve AKNDS’nin Karşılaştırılması

BİLEŞENLER	Devir Hızları	AĞIRLIKLANDIRMA YAPILMAMIŞ Ortalama Vade/Süre (Gün)	Ağırlık Katsayıları (Satışlara Oranı)	AĞIRLIKLANDIRMA YAPILMIŞ Ortalama Vade/Süre (Gün)
Verilen Sipariş Avansları	8,4	43,50	0,18	7,83
Hammadde	12,40	29,03	0,18	5,14
Yarımamül	16,67	21,60	0,57	12,34
Mamül	13,48	26,71	0,89	23,66
Ticari Alacak	1,84	198,14	1,00	198,14
FAALİYET DÖNÜŞÜM SÜRESİ		318,98		247,11
Ticari Borç	4,44	- 82,13	0,57	-46,93
Alınan Sipariş Avansları	14,00	- 26,07	1,00	-26,07
NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİ		210,78		174,11
Tablo 4’teki 210,7 gün ve Tablo 6’daki 173,9 gün ile Tablo 7’deki 210,78 gün ve 174,11 gün arasındaki farklar, hesaplamalarda yapılan yuvarlamalardan kaynaklanmıştır.				

Yapılan hesaplamalar sonucunda, NDS 211 gün olarak hesaplanmışken, AKNDS 175 gün¹ olarak hesaplanmıştır.

7. ÖNERİLEN YÖNTEM İLE NAKİT DÖNÜŞÜM SÜRESİNCE İHTİYAÇ DUYULACAK ÇALIŞMA SERMAYESİ TUTARININ HESAPLANMASI

Önerilen hesaplama yöntemine göre AKNDS boyunca ihtiyaç durulacak çalışma sermayesi düzeyinin belirlenmesi için, şirketin net satışlarının 365 güne bölünmesi ile bulunan günlük satış tutarı ile nakit dönüşüm süresinin çarpılması gerekmektedir.

Ağırlıklandırılmamış nakit dönüşüm süresine (NDS) göre finansman gereksinimi bir günlük satış tutarının 211 katı, diğer bir ifade ile 2.023.288 TL ($3.500.000/365 \times 211$) olacaktır. Ağırlıklandırılmış nakit dönüşüm süresine (AKNDS) göre ise bir günlük satış tutarının 175 katı diğer bir ifade ile 1.678.082 TL ($3.500.000/365 \times 175$) olacaktır.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu çalışmanın amacı, çalışma sermayesi yönetiminde önemli bir araç olarak kullanılabilecek nakit dönüşüm süresinin klasik olarak hesaplanmasında ihmal edilen yönler dikkat çekmek ve ihmal edilen yönlerin ihmal edilmeksizin hesaplanan nasıl yapılacağına dair bir yöntem önermek olduğu için, çalışmanın ilgili bölümlerinde gerekli açıklamalar ve karşılaştırmalar yapılarak hesaplama sonuçları değerlendirilmiştir. Bu gerekçelerle, önerilen yönteme ilişkin hesaplama sonuçlarını bu başlık altında tekrar etmenin gereksiz olacağı düşünülmüştür.

Ancak, genel anlamda aşağıdaki değerlendirmeler yapılabilir:

Ağırlıklı ve kapsamlı nakit dönüşüm süresinin hesaplanması; her bir bileşenin gerektirdiği harcamanın (parasal büyüklüğün) satışların bir yüzdesi olarak ağırlıklandırılmasını gerektirmektedir. Klasik hesaplamada bir ağırlıklandırma yapılmadığı için her bir bileşenin gerektirdiği harcama veya parasal büyüklük ihmal edilmekte, dolayısıyla da gerçekçi bir hesaplama yapılamamaktadır.

Yine, klasik NDS hesaplamasında, doğrudan doğruya üretim ve satış faaliyetleriyle bağlantılı oldukları halde, alınan ve verilen sipariş avansları hesaplama dahil edilmeyerek dar kapsamda bir hesaplamanın yapılması, ticari faaliyetin gerektirdiği finansman yükünün gerçekçi şekilde hesaplanmasını engellemektedir. Alınan ve verilen sipariş avanslarının hesaplama dahil edilmesiyle daha kapsayıcı ve daha gerçekçi bir hesaplama yapılabilir.

Ağırlıklı ve kapsamlı nakit dönüşüm süresini hesaplayarak, işletmelerin çalışma sermayesi yönetiminde daha etkili kararların alınmasına destek olunabilir.

Hesaplamanın, hammadde maliyetleri, yarı mamül maliyetleri ve bu bileşenlerin üretim sürecinde işlenmesi için katılan maliyetleri bilinmesini gerektiriyor olması; şirket dışındakilerin, önerilen yöntemi kullanarak hesaplama yapmalarını olanaksızlaştırabilir.

Bu çalışmanın amacı, varsayımsal bir örnek üzerinden önerilen hesaplama yöntemi ile ilgili teorik çervenin ortaya konulmasıdır. Önerilen yöntemin ilgi görmesi halinde gerçek şirket verilerinin kullanıldığı çalışmalara konu olması ve somut işletme verileri üzerinden yapılacak analizler ile geliştirilmesi de mümkündür.

¹ Matematiksel olarak süre 174,11 gün olsa da, 174 günün aşılması olması durumunda, süreyi bir gün ekleyerek; 175 gün olarak değerlendirmek daha uygun olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, N., E. Croci ve D. Petmezas. 2015. "Is Working Capital Management Value-Enhancing? Evidence from Firm Performance and Investments", *Journal of Corporate Finance*, 30 (February). 98-113.
- Almeida, H., M. Campello, I. Cunha ve M.S. Weisbach. 2013. "Corporate Liquidity Management: A Conceptual Framework And Survey", NBER Working Paper Series, Working Paper No: 19502 (October).
- Baumol, W.J. 1952. "The Transactions Demand for Cash: An Inventory Theoretic Approach," *Quarterly Journal of Economics*, (November). 545-56.
- Bolek, M. 2013. "Dynamic And Static Liquidity Measures in Working Capital Strategies", *European Scientific Journal*, (February), 9 (4). 1-24.
- Edwards, J.B. 2014. "Managing the Cash Flow Gap", *The Journal of Corporate Accounting & Finance* (November/December). 3-10.
- Eljeljy, A.M.A. 2004. "Liquidity - Profitability Tradeoff: An Empirical Investigation in an Emerging Market", *International Journal of Commerce and Management*, 14 (2). 48-61.
- Filbeck, G. ve T.M. Krueger. 2005. "An Analysis of Working Capital Management Results Across Industries", *American Journal of Business*, 20 (2). 11-20.
- Gentry, J.A., D.R. Mehta, S.K. Bhattacharyya, R. Cobbaut ve J.L. Scaringella. (1990). "An International Study of Management Perceptions of the Working Capital Process", *Journal of International Business Studies*, 10 (1). 28-38.
- Gentry, J.A., R. Vaidyanathan ve H.W. Lee. 1990. "A Weighted Cash Conversion Cycle" *Financial Management*, 19 (Spring). 90-94.
- Gitman, L. J. 1974. "Estimating Corporate Liquidity Requirements: A Simplified Approach", *The Financial Review*, 9 (3). 79-88.
- Graham, J. R. ve M.T. Leary. 2015. "The Evolution of Corporate Cash", *Duke University Working Paper*, (April)
- Kök, D., E. Coşkun ve M.S. İspir. 2014. "Çalışma Sermayesi Politikalarında Sektörel Farklılaşma ve Ortalamaya Dönme Eğilimi" *Business and Economics Research Journal*, 4 (4). 49-70.
- Miller, M.H. ve D. Orr. 1966. "A Model of the Demand for Money by Firms" *The Quarterly Journal of Economics*, 80. 413-435.
- Ortín-Ángel, P. ve D. Prior. 2004. "Accounting Turnover Ratios and Cash Conversion Cycle", *Problems and Perspectives of Management*, 1. 1-19.
- Poulus, S. 2015. "Comparative Analysis of Precision Prediction of Liquidity Static, Dynamic Liquidity and Altman Z-Score Related to the Provision of Audit Opinion Going Concern" *International Journal of Economics, Commerce and Management*, (May) 3 (5). 101-113.
- Richards, V.D. ve E.J. Laughlin. 1980. "A Cash Conversion Cycle Approach to Liquidity Analysis", *Financial Management*, (Spring). 32-38.
- Shin, H.H. ve L. Soenen. 1998. "Efficiency of Working Capital Management and Corporate Profitability" *Financial Practice And Education*, (Fall / Winter). 37-45.
- Stone, B.K. ve N.C. Hill. 1980. "Cash Transfer Scheduling for Efficient Cash Concentration", *Financial Management*, (Autumn). 35-43.
- Talonpoika, A.M., S. Monto, M. Pirttilä Miia ve T. Kärri. 2014. "Modifying the Cash Conversion Cycle: Revealing Concealed Advance Payments", *International Journal of Productivity and Performance Management*, 63 (3). 341-353.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Sektör Bilançoları (2012-2014), 2015, <http://www3.tcmb.gov.tr/sektor/2015/menu.php>, Erişim Tarihi: 20.04.2016.

Yılmaz, İ. 2015. “The Interaction of Working Capital Management and Profitability Measures”, Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 7 (13). (Temmuz). 437-448.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK - KAZANÇ YÖNETİMİ VE FİNANSAL PERFORMANS İLİŞKİSİ*

Prof. Dr. Uğur KAYA**

Yrd. Doç. Dr. Ömer YAZAN***

Makale Gönderim Tarihi : 13.03.2017 / Kabul Tarihi : 24.03.2017

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışmanın araştırma bölümü için gerekli veriler, Borsa İstanbul (BİST) Sınai endeksinde hisse senetleri işlem gören 81 adet sanayi işletmesinin 2005-2012 yılları arasında yayınladıkları finansal tablolar, faaliyet raporları, kurumsal yönetim uyum raporları ve sosyal sorumluluk raporlarından elde edilmiştir. Her bir veri grubu için 648 gözlem yapılarak bir veri seti oluşturulmuştur. Bu veri seti kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi, finansal performans, denetim zorluğu, borç kullanımındaki artış ve sahiplik yoğunlaşması değişkenlerini içermektedir. Söz konusu veri seti, araştırmanın modelleri bağlamında, panel veri analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Araştırmanın bulgularına göre; işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kazanç yönetimini sınırlandırdığı ve buna bağlı olarak da muhasebe bilgi kalitesinin artabileceği öne sürülebilir. Ayrıca söz konusu bulgular sırasıyla, finansal performans, denetim zorluğu ve borç kullanımındaki artışın kazanç yönetimini artırdığına işaret etmektedir. Bununla birlikte, incelenen işletmelerde sahiplik yoğunlaşmasının kazanç yönetimini düşürebildiği belirlenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Kazanç Yönetimi, Muhasebe Bilgi Kalitesi, Finansal Performans

* Bu çalışma 06.11.2015 tarihinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sunulan doktora tezinden uyarlanmıştır.

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, ukaya105@yahoo.com

*** Aksaray Üniversitesi, İ.İ.B.F. İşletme Bölümü, omer_yazan@hotmail.com

THE RELATIONSHIP BETWEEN CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY - EARNINGS MANAGEMENT AND FINANCIAL PERFORMANCE**ABSTRACT**

The purpose of this study is to reveal the relation between corporate social responsibility, earnings management and financial performance, according to accounting information quality. Required data for research part of the study has been collected from financial statements, annual reports, corporate governance compliance reports and social responsibility reports that were published by 81 industrial businesses, whose stocks were traded in Borsa Istanbul (BIST) Industrial index, between the years of 2005-2012. The data set has been generated by making 648 observations for every data groups. This data set includes the variables of corporate social responsibility, earnings management, financial performance, audit challenges, increase in borrowing and ownership concentration. Aforenamed data set has been analyzed by panel data analysis method, in the context of research models. According to research findings; it may be asserted that corporate social responsibility implementations restrict earnings management in business and therefore accounting information quality will be able to increase because of this restriction. Findings respectively refer that, increase in financial performance, auditing challenges and increase in borrowing raise enhance earnings management. However, it has been determined that ownership concentration may reduce the earnings management in investigated business. It couldn't be determined a meaningful relation between corporate social responsibility and financial performance.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Earnings Management, Accounting Information Quality, Financial Performance

1. GİRİŞ

Kar amacı güden işletmeler, topluma doğrudan ya da dolaylı olarak pek çok fayda sağlamaktadırlar. Mal ve hizmetlerin üretimi ve ticareti, çalışabilir nüfusa iş olanakları sunulması ve sosyal güvence sağlanması, vergi ödeyerek devletin bütçe gelirlerinin artmasına yardımcı olunması vb. söz konusu faydalara örnek olarak gösterilebilir. Nihai amaçları kar etmek ve karlılığı sürdürülebilir kılmak olan pek çok işletmenin, büyüklüklerini ve iş hacimlerini artırarak hatta çokuluslu şirketlere dönüşerek küresel ölçekte faaliyette bulundukları görülmektedir. İşletmelerin bu faaliyetleri sonucunda insan yaşamını ve doğal çevreyi tehdit edebilecek boyutlarda bir dizi olumsuz etkinin açığa çıkmasına sebep oldukları da bilinmektedir. Bu durumun en çarpıcı ve güncel örneklerinden biri olarak, İngiliz petrol şirketi British Petroleum (BP)'un okyanus yüzeyinin 1 500 metre derinliğinden ham petrol çıkaran “*Deepwater Horizon*” isimli petrol platformunda 20. 04. 2010 tarihinde

yaşanan patlama ve platformun batması sonucu başlayan ham petrol sızıntısı verilebilir. Sızıntı 85 gün sürmüş ve tarihin en büyük çevre felaketlerinden birisi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu sızıntıda yaklaşık 4 000 000 varil ham petrol okyanus sularına karışmış, Meksika Körfezi'nin neredeyse tamamı kirlilikten olumsuz etkilenmiş, milyonlarca deniz canlısı yok olurken sızıntının uzun vadeli olumsuz etkilerinin ise henüz bilinemediği açıklanmıştır (Hoffman ve Jennings, 2010).

İşletme faaliyetlerinden doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenen çıkar grupları, doğal çevreye ve insan hayatına zararlı faaliyetlerin sınırlandırılması yönünde baskı yapan ve talepleri göz ardı edilemeyecek bir güç unsuru olarak açığa çıkmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının bu güç unsurunun dengelenmesi ya da *ikna edilmesi* amacıyla geliştirildiği söylenebilmektedir (Ayhan, 2009; Fleming ve Jones, 2013). İşletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının, sebep oldukları olumsuz çevresel ve sosyal etkilerin

telafisi yönünde bir gereklilik olduğu, böylece toplumsal çevreleriyle birlikte kendilerini de sürdürebilir kıldıkları ifade edilmektedir (Gürol ve diğerleri, 2010:141).

Çıkar gruplarının işletme faaliyetleri üzerindeki dolaylı kontrolü, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim vurgusunun yapılmasına sebep olmuştur. Bu anlayışa sahip işletme yönetimlerinin güvenilir finansal tablolar hazırlamaları ve sunmaları beklenecektir. Bununla birlikte işletme yöneticileri, toplumsal algıyı işletmeleri ve kendileri lehine değiştirerek piyasadaki güvenilirliklerini sürdürmek, prim almak, kolaylıkla kredi temin etmek, vergi avantajı sağlamak, hisse senetlerinin piyasa değerini yükseltmek, yeni iş imkanları elde etmek, karlılığı sürdürmek vb. amaçlarla kazanç yönetimi olarak bilinen muhasebe manipülasyonlarına başvurabilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002:61).

İşletmeler kurumsal sosyal sorumluluğu, şeffaf ve hesap verebilir yönetim anlayışlarının bir dışavurumu olarak göstermektedir. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluğun bir yansıması da topluma güvenilir finansal tablolar hazırlamak ve sunmak olmalıdır. O halde kazanç yönetimi uygulamalarıyla finansal tablo bilgilerinin manipüle edilmesinin, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının geliştirilmesiyle belirli bir düzeyde engellenmesi beklenebilir. Zira kurumsal sosyal sorumluluğun, kazanç yönetimini kısıtlayabilen bir unsur olması, çıkar gruplarına sunulan muhasebe bilgilerinin kalitesinin de artacağı anlamına gelebilecektir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi uygulamalarının işletmelerin finansal performanslarıyla önemli bir etkileşim içinde olduğu görülmektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları sonucu toplum nezdinde elde edilen olumlu imajın işletmelere kar artışı olarak geri dönmesi beklenebilmektedir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının be-

lirli bir maliyeti olduğundan bu uygulamaların finansal performansı yüksek ve karlı işletmelerde gözlenmesi de olağandır. Muhasebe bilgi kalitesini düşüren kazanç yönetimi uygulamaları sonucu sözgelimi vergi avantajı elde etmek istendiği dönemlerde finansal performansın düştüğü, hisse senetlerinin piyasa değerinin yükseltmek istendiği dönemlerde ise finansal performansın arttığı görülmektedir. Bu düşüncelere dayalı olarak hazırlanan çalışma, “*İşletmelerde muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, kazanç yönetimi ve finansal performans arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna yanıt aramaktadır. İlgili literatür incelendiğinde önceki çalışmaların kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasındaki ilişkiye, kurumsal sosyal sorumluluk ve finansal performans arasındaki ilişkiye ya da kazanç yönetimi ve finansal performans arasındaki ilişkiye odaklandıkları görülmektedir. Bu çalışma ise işletmelerde muhasebe bilgi kalitesi açısından kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans arasında bütünsel bir ilişki kurarak ilgili literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Söz konusu hedef çerçevesinde, çalışmada ilk olarak konuyla ilgili önceki çalışmalar kısaca açıklanacak, daha sonra ise sırasıyla hipotezler ve yapılan araştırma üzerinde durulacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde kazanç yönetimi ile kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve finansal performans arasındaki ilişkinin kurulabilmesine imkân tanıyacak bazı çalışmalara atıf yapılmış ve bu çalışmalardan yola çıkılarak hipotezler geliştirilmiştir. Bu doğrultuda aşağıda konuyla ilgili literatür taraması yer almaktadır.

Liu ve Lu (2007), yüksek kurumsal yönetim seviyesine sahip işletmelerde düşük düzeyde kazanç yönetimi tespit ederek söz konusu değişkenler arasında negatif bir ilişki olduğu sonucunu ortaya koymuşlardır. Mackey ve diğerleri (2007), işlet-

melerin sosyal uygulamalarının yatırımcıların ilgisini çektiği ve onların beklentilerini karşıladığı ölçüde finansal performansa yansıtacağını ileri sürmektedir. Aksi takdirde bu tür uygulamaların ek bir maliyet unsuru olduğu da göz önüne alındığında finansal performansın olumsuz yönde etkilenebileceği belirtilmektedir. Mahoney ve diğerleri (2008), kurumsal sosyal performans ile finansal performans arasında pozitif bir ilişki saptarken Blodgett ve diğerleri (2014) kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının finansal performansla birlikte işletme değerini de artırdığını tespit etmişlerdir.

Prior ve diğerleri'ne göre (2008), işletme yöneticileri, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları yoluyla çıkar gruplarının işletme hakkındaki görüşlerini olumlu yönde etkileyerek kendilerine kazanç yönetimi için alan açmaktadır. Dolayısıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları kazanç yönetimi için bir araç olup söz konusu uygulamaların kazanç yönetimiyle doğru orantılı olarak değişmesi beklenmektedir. Araştırmacılar kazanç yönetiminin kurumsal sosyal sorumluluğu pozitif yönde etkilediğini tespit etmişlerdir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ve kazanç yönetiminin ise finansal performansı negatif yönde etkilediği görülmüştür. Beaudoin (2008) işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının şeffaflığı artırarak temsil sorununu azalttığı dolayısıyla kazanç yönetimini düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır. Temsil sorununu ile kazanç yönetimi arasındaki ilişkiyi esas alan bazı çalışmalar işletmelerin sahiplik yapılarının bu ilişkide belirleyici olduğunu öne sürmektedir. Jara ve Lopez (2011), özellikle aile işletmelerinde sermayenin büyük kısmının aynı aileden bir ya da birkaç ortağın elinde toplanmasının kazanç yönetimini azaltmakta olduğunu öne sürmektedirler. Benzer bir biçimde Reyna (2012) işletme sermayesinin az sayıda ortağın sahipliğinde bulunmasının kazanç yönetimini azaltabileceğini iddia etmektedir.

Kazanç yönetimini etkileyen önemli unsurlardan

biri de denetim kalitesi ve buna bağlı olarak denetim zorluğudur. Denetlenen işletmelerin finansal tablolarıyla ilgili en uygun görüşün sunulması ve bu görüşün çeşitli kanıt ve objektif yargılarla desteklenmesi anlamına gelen denetim kalitesinin yüksek olması finansal tablo hazırlama sürecinde işletmelerin daha muhafazakâr davranmalarına neden olmaktadır. Denetim kalitesi ne kadar yükseğe işletme yöneticilerinin hata, hile ve usulsüzlüklerinin belirlenmesi o ölçüde mümkün olacak dolayısıyla kazanç yönetimi uygulamaları sınırlandırılabilir (Memiş ve Çetenak, 2012:214). Ancak denetim süreci zorlaştıkça denetim kalitesinin düşeceği açıktır. Nitekim Caramanis ve Lenox (2008), denetim süresi azaldıkça kazanç yönetimi uygulamalarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Karacaer ve Özek (2010) denetim zorluğunu, denetimi riskli ve uzun süren stoklar ile ticari alacaklar kalemlerinin toplam varlıklar içindeki payında gözlenen değişikliği esas alarak belirlemişlerdir. Araştırmacılar denetim süresi ile kazanç yönetimi arasındaki negatif ilişkiden yola çıkarak denetim zorluğu ile de negatif bir ilişki bekledikleri çalışmalarında bulgu olarak stoklar ve ticari alacak tutarında gözlenen artışların kazanç yönetimini de artırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

Chih ve diğerleri (2008), kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttıkça karı azaltmaya yönelik kazanç yönetiminin düştüğü, ancak karı artırmaya yönelik kazanç yönetiminin yükseldiği sonucuna ulaşmışlardır. Gargouri ve diğerleri (2010) çevre ve çalışan esaslı kurumsal sosyal performans ile kazanç yönetimi arasında pozitif bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu durum, çalışan esaslı ve özellikle çevreye yönelik ek uygulamaların yüksek maliyet içermesi sebebiyle finansal performansı düşürdüğü, bunu gizlemek için de kar üzerinde değişiklik yapılabileceği şeklinde yorumlanmaktadır. Yip ve diğerleri (2011), kurumsal sosyal sorumluluk raporlamaları ile kazanç yönetimi arasında anlamlı bir ilişki tespit etmiş-

lerdir. Khajavi ve Bayazidi (2011), hisse senetleri menkul kıymet borsalarında işlem gören halka açık işletmeler üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda; kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif bir ilişki, kazanç yönetimi ile finansal performans arasında ise pozitif bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Rahmawati ve Dianita (2011), kazanç yönetimi ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında bir ilişki tespit edememiştir. Bununla birlikte çalışmada kurumsal sosyal sorumluluğun kazanç yönetimi ile birlikte finansal performans üzerinde negatif etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Kim ve diğerleri (2012), kurumsal sosyal raporlama çalışmalarının düzeyi ile kazanç yönetimi arasında negatif yönlü bir ilişki saptamışlardır. Scholtens ve Kang (2012), kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif bir ilişki olduğunu doğrulamışlardır. Bozzolan ve diğerleri (2015), kurumsal sosyal sorumluluk uygulama düzeyi ile kazanç yönetimi stratejilerinin kullanımı arasında negatif bir ilişkinin olduğunu belirtmişlerdir. Gras-Gil ve diğerleri (2016), kurumsal sosyal sorumluluğun işletmelerde kurumsal karar verme sürecini etik ve moral açıdan etkilediğini, işletme itibarını artırdığını ve dolayısıyla kazanç yönetimi üzerinde negatif bir etkisi olduğunu ifade etmişlerdir.

Becchetti ve diğerleri (2012), kurumsal sosyal sorumluluk raporlamalarının hisse senedi sahiplerine ihtiyaç duydukları ek bilgileri sunarak finansal tabloları tamamladığını dolayısıyla daha şeffaf muhasebe uygulamalarına yol açtığını belirlemişlerdir. Ek olarak Oikonomou ve diğerleri (2014) çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının işletmelerde borçlanma sürecini kısalttığını ve borç bulma kolaylığını artırdığını belirlemişlerdir. McDermott (2012), muhasebe bilgilerinin kalitesi ile kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, kurumsal sosyal sorumluluk yatırımlarının işletme yöneticileri tarafından şahsi kazanç elde etmek

için de kullanılabileceğini öne sürmekte olup bu durumun finansal raporlama kalitesi ile ilgili olduğu iddia edilmektedir. Araştırma sonucu finansal raporlama kalitesinin yüksek olduğu işletmelerde bu sorunun azaldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Zira bu işletmelerde çıkar gruplarına sunulan muhasebe bilgileri gerçeğe daha fazla yansıtılabilir bir durumda olup çıkar gruplarının dolaylı kontrolüne imkân sağlamaktadır. Bu gibi işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk yatırımlarının daha etkin bir biçimde kullanıldığı, bu durumun ise işletmelerin gelecek finansal performanslarını olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Ajina ve diğerleri (2016), kazanç yönetimi uygulamalarına başvuran işletmelerin yıllık raporlarının okunabilirlik düzeyini daha karmaşık hale getirme eğiliminde olduğunu öne sürmüşlerdir. Söz konusu durumun muhasebe bilgi kalitesini azaltan bir etki oluşturduğu açıktır. Tendeloo ve Vans-traelen' (2005), UFRS uygulamalarının kazanç yönetimine etkisini incelenmişlerdir. Şeffaflık, açıklık, karşılaştırılabilirlik, hesap verilebilirlik gibi kavramlar ışığında oluşturulan UFRS'nin temel amacı finansal raporlama kalitesinin ve kullanılabilirliğinin artırılması olduğuna göre kazanç yönetiminin bu raporlamalardan olumsuz etkilenmesi beklenmektedir. Çalışmada, UFRS uygulamalarının kazanç yönetiminin düşürülmesi yönünde bir etki oluşturmadığı belirtilmiştir.

Gençoğlu ve Ertan (2012), sahiplik yoğunlaşmasının finansal tablo bilgilerini özel amaçlar uğruna değiştirilebilirlik durumunu kolaylaştırdığını dolayısıyla muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğünü belirtmişlerdir. Çalışmada sahiplik yoğunlaşması görülen işletmelerde borçlanma oranının da arttığı bu durumun da finansal riski artırarak muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğü iddia olunmaktadır. Jaggi ve diğerleri (2009) işletme kontrolünün belirli aile üyelerinden oluşmuş ortakların elinde olması durumunda bu tür ortaklık yapılarının çıkarları işletmenin çıkarları ile birebir örtüşmekte olduğundan kazançların manipüle edilmesi ihti-

malinin çok azalacağını ileri sürmüşlerdir. Memiş ve Çetenak, (2012), işletme sermayesinin önemli bir kısmının belirli ortakların elinde toplanmasının bu ortakların yönetim üzerindeki ağırlığını artıracığını, dolayısıyla kazanç yönetiminin varlığına ve boyutlarına etki edeceğini belirtmişlerdir. Wang (2014) kurumsal ortakların kontrolleri sonucu karı yüksek göstermeye yönelik kazanç yönetiminin azaldığını ifade etmiştir. Bununla birlikte aynı çalışmada bu sahiplik yapısının karı düşük göstermeye yönelik kazanç yönetimini artırdığı da tespit edilmiştir. Kurumsal ortakların işletme sermayesindeki paylarının böyle bir etkisi olmasının işletmelere daha az vergi ödemek gibi çeşitli yararlar sağlayacağı açıktır.

3. HİPOTEZLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Çalışmanın bir önceki kısmında incelenen literatürden yola çıkılarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının, çıkar gruplarına sağladığı ek bilgiler yoluyla işletme faaliyetleri hakkında bu grupların daha fazla bilgi edinmeleri ve işletmeden beklentilerinin ne oranda karşılandığını belirlemeleri için önemli olduğu söylenebilir. Çıkar gruplarının işletme hakkında olumlu yargı sahibi olmaları amacıyla yapılan kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları bu grupların işletme faaliyetleri üzerindeki dolaylı kontrollerini artırabilecektir. Finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin daha gerçekçi ve şeffaf sunumuna sebep olabilecek bu kontroller sonucu işletmelerin muhasebe manipülasyonlarından kaçınacakları varsayılabilir. Bu manipülasyonlar içinde en önemlilerinden biri ilgili çalışmalarda sıkça yer verilen kazanç yönetimidir. Kurumsal sosyal sorumluluk ile kazanç yönetimi arasında negatif ilişki olduğu varsayımı altında (Beaudoin, 2008: 65-68; Chih ve diğerleri, 2008:191-195; Yip ve diğerleri, 2011:24-30; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Hong ve Andersen, 2011: 466-468; Kim ve diğerleri, 2012:777; Scholtens ve Kang, 2012, Bozzolan ve diğerleri, 2015; Gras-Gil ve diğerleri, 2016) çalışmanın ilk hipotezi şu şekildedir:

H₁: “*Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttıkça kazanç yönetimi uygulamaları azalır.*”

Denetim çabasının kazanç yönetimi üzerinde etkili olduğunu (Caramanis ve Lenox, 2008:124-126), işletmelerin toplam varlıkları içinde stoklar ve ticari alacaklar hesap grubundaki hesapların tutarlarının oranlarındaki artışın denetim çabası gerektiren ve denetim sürecini zorlaştıran bir etki oluşturduğunu, bunun ise kazanç yönetimiyle ilişkilendirilebileceğini göstermektedir (Karacaer ve Özek, 2010: 67). Stoklar ve ticari alacaklar hesap grubundaki artışın denetim süresini uzatması ve süreci zorlaştırması kazanç yönetimi için ortam hazırlayabilecektir. Buna göre çalışmanın ikinci hipotezi şu şekilde geliştirilmiştir:

H₂: “*Denetim zorluğu arttıkça kazanç yönetimi uygulamaları artar.*”

Çalışmalar kazanç yönetimi ile finansal performans arasında bir ilişki öngörmektedir (Prior ve diğerleri, 2008; Karacaer ve Özek, 2010; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Rahmawati ve Dianita, 2011:1037-1038). Kazanç yönetimi uygulamaları muhasebe manipülasyonu olarak işletmelerin piyasa değerlerini artırmak gibi amaçlara da dönük olabilmektedir. Bu durumda kazanç yönetimi ile elde edilmiş finansal getirilerin sürdürülebilir kılınması için finansal performansın yüksek gösterilmesi gerekecektir. Yüksek finansal performansın ise beraberinde yeni kazanç yönetimi uygulamalarını getireceği varsayılabilir. Bu bağlamda çalışmanın üçüncü hipotezi şu şekilde geliştirilmiştir:

H₃: “*Finansal performans arttıkça kazanç yönetimi uygulamaları artar.*”

Literatürde, genel bir yaklaşım olarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ile finansal performans arasında pozitif ya da negatif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir (Mackey ve diğerleri, 2007:827-830; Mahoney ve diğerleri, 2008:122-123; Prior ve diğerleri, 2008:167-171; Gargouri

ve diğerleri, 2010:329; Hong ve Andersen, 2011:466-468; Blodgett ve diğerleri, 2014:112-113). Bu çalışmalarda öngörülen ilişki genellikle pozitif olmakla birlikte sosyal sorumluluk harcamalarının ek maliyet unsuru olması ve etkilerinin uzun süre sonra görülmesi nedeniyle finansal performansı negatif yönde etkileyebileceği de belirtilmektedir. Bununla birlikte kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının yapılabildiği ve sürdürülebilir olduğu işletmeler genellikle finansal performansı yüksek işletmelerdir. İşletmelerin çıkar gruplarını etkileyerek finansal performans artışını sürekli kılmak için kurumsal sosyal sorumluluk harcamaları yapmaları doğaldır. Bu yaklaşımla çalışmada kullanılan son hipotez şu şekildedir:

H₄: “*Finansal performans arttıkça kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları artar.*”

Söz konusu hipotezlerin test edilebilmesi için çalışmanın takip eden bölümünde bir araştırma yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın örneklemini, kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin hesaplanması, elde edilen veri setinin panel veri analizi yardımıyla incelenmesi, araştırmanın bulguları ve bu bulguların yorumlanması yer almaktadır.

4.1. Araştırmanın Örneklemini

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları kısa süreli olmaktan ziyade bir süreci kapsayan uygulamalar olup, sonuçlarının genellikle takip eden dönemlerde gecikmeli olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kazanç yönetimi için de bilgi değişiklikleri itibarıyla ileride etkilerinin hissedilmeye devam edileceği söylenebilir. Her iki değişken hakkında daha tutarlı yorumlar yapabilmek için bu değişkenler belirli bir zaman aralığında incelemeye tabi tutulmalıdır. Bu amaçla

araştırmada verilerinin elde edilmeye başlandığı ilk gözlem yılı 2005 olarak belirlenmiştir. Zira bu yıldan itibaren BİST’e kayıtlı halka açık anonim şirketler finansal tablolarını TMS-TFRS’ye uyumlu olarak raporlamaya başladıklarından finansal bilgilerin karşılaştırılabilir olması açısından bu yıl veri toplanması için başlangıç yılı olarak alınmıştır. 2012 yılı ise araştırmanın gerçekleştirildiği süre zarfında verilerin tam olarak elde edilebildiği son gözlem yılıdır.

BİST-Sınai Endeksi’nde 2005-2012 yılları arasında düzenli olarak faaliyet sürdürmüş işletmelere ait *faaliyet raporları, kurumsal yönetim uyum raporları, sosyal sorumluluk raporları, finansal tablolar ve finansal değerler* göz önüne alındığında toplam 81 işletmeye ait kesintisiz veriye ulaşılabilmiş olup, bu veriler araştırmanın örneklemini teşkil etmiştir. Bu durumda her işletme için 8 yıllık veri toplanarak 81 işletmeye ait toplam 648 gözlem grubunda elde edilen 14 904 birim veri araştırmanın veri setini oluşturmaktadır.

4.2. Araştırmada Kullanılan Değişkenler

Çalışmanın bu kısmında sırasıyla kazanç yönetimi, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, denetim zorluğu, finansal performans göstergeleri ve kontrol değişkenler olarak kullanılacak olan sahiplik yoğunlaşması ile kaldıraç oranı değişkenlerinin nasıl hesaplandığına ilişkin bilgiler yer almaktadır.

4.2.1. Kazanç Yönetimi Değişkeninin Hesaplanması

Kazanç yönetimi hesaplamaları tahakkuk tahminleri bağlamında değerlendirilmektedir. Liu ve Lu (2007) tahakkuk tahminini esas faaliyet nakit akışı ile ilişkilendirerek daha gerçekçi sonuçlara ulaşılabileceğini öne sürmüşlerdir. Bu çalışmada toplam tahakkukların tespitinde güncelliğini koruyan bir görüş olan Liu ve Lu (2007)’nun toplam tahakkuk hesaplaması benimsenmiştir. Buna göre toplam tahakkuklar

aşağıda formülü verilen 1 nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmaktadır:

$$TT_t = (NK_t - EFNNA_t) / TV_t \quad (1)$$

(TT_t : t yılındaki toplam tahakkuklar, NK_t : t yılındaki net kar, $EFNNA_t$: t yılındaki esas faaliyetlerden elde edilen net nakit akışı, TV_t : t yılındaki toplam varlık tutarı)

Kazanç yönetiminin tespitinde isteğe bağlı tahakkuklar esas alınmaktadır (Jones, 1991; Dechow ve diğerleri, 1995; Hribar ve Collins, 2002; Liu ve Lu, 2007). İsteğe bağlı tahakkukların tespiti için Dechow ve diğerleri (1995) tarafından bir regresyon eşitliği olarak geliştirilen Düzeltilmiş Jones Modeli kullanılmaktadır. Bu modelde önce toplam tahakkuklar (TT) belirlenmekte, sonra isteğe bağlı olmayan tahakkuklar (İBOT) hesaplanmakta, ardından elde edilen sonuç toplam tahakkuklardan çıkarılarak isteğe bağlı tahakkuklar elde edilmektedir. Modele ilişkin regresyon denklemi 2 nr.lı eşitlik yardımıyla aşağıda sunulmuştur:

$$İBOT = \beta_0 + \beta_1(1/TV_{t-1}) + \beta_2((\Delta NS - \Delta TA) / TV_{t-1}) + \beta_3(BMDV / TV_{t-1}) + e_t \quad (2)$$

Toplam tahakkuklardan isteğe bağlı olmayan tahakkukların çıkarılması yoluyla i işletmesi için t yılındaki isteğe bağlı tahakkuklar hesaplanmaktadır. Bunun için 3 nr.lı eşitlikte görüldüğü gibi modelin tahmin hataları yani artık değerler ($e_{i,t}$) kullanılmaktadır (Yaşar, 2011:187; Memiş ve Çetenak, 2012:218):

$$İBT_{i,t} = e_{i,t} = (TT_t / TV_{t-1}) - \beta_0 + \beta_1(1/TV_{t-1}) + \beta_2((\Delta NS - \Delta TA) / TV_{t-1}) + \beta_3(BMDV / TV_{t-1}) \quad (3)$$

($İBT_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki isteğe bağlı tahakkuklar, $e_{i,t}$: i işletmesi için t yılındaki denklemin tahmin hataları (artık değerler), TT_t : t yılındaki toplam tahakkuklar, TV_{t-1} : bir önceki yıldaki toplam varlıklar, ΔNS : Net satışlardaki

değişim, ΔTA : Ticari alacaklardaki değişim, $BMDV$: Brüt maddi duran varlıklar)

Çalışmanın analizi kapsamında kazanç yönetimi değişkeninin tespiti için Düzeltilmiş Jones Modeli, Liu ve Lu (2007)'nin güncel yaklaşımıyla birlikte esas alınmıştır. Bunun için öncelikle her bir işletme için her gözlem yılında toplam tahakkuklar tespit edilmiş ardından yukarıdaki regresyon denklemi her gözlem yılı için oluşturularak artık değerler hesaplanmış ve bu yolla isteğe bağlı tahakkuklar belirlenerek kazanç yönetimi değişkenine ait veriler elde edilmiştir.

4.2.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Değişkeninin Hesaplanması

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili literatürde (Prior ve diğerleri, 2008:164; Mahoney ve diğerleri, 2008:108; Hong ve Andersen, 2011:464; Kim ve diğerleri, 2012:767; Bechetti ve diğerleri, 2012) yaygın olarak kullanılan Kinder, Lydenberg ve Domini (KLD) endeksi esas alınarak kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları hesaplanmıştır. Bu hesaplama için KLD endeksi kapsamında yayınlanan “*Kapsamlı Sosyal Derecelendirme Kriterleri-Inclusive Social Rating Criteria*” kullanılmış (KLD, 2003), mevcut kriterler içinden araştırma kapsamındaki işletmelerde gözlenebilmesi mümkün olanlar seçilmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk literatürüne uygun bir bölümlendirme kullanılarak *toplumsal faaliyetler, azınlıklara ve sosyo-demografik farklılıklara sahip gruplara yönelik faaliyetler, çalışanlara yönelik faaliyetler, çevreye yönelik koruyucu ve geliştirici faaliyetler ile ürünle ilgili kalite, sağlıklı olma, güvenilirlik vb. unsurlara yönelik faaliyetler* alt başlıkları altında işletmelerin sosyal sorumluluk açıklamaları puanlanmıştır. Puanlama sonrası işletmelerin genel sosyal sorumluluk performanslarını göstermesi açısından bir toplam puan (kurumsal sosyal sorumluluk toplam değeri) hesaplanmıştır. Bu hesaplamada, her alt boyuttaki

etkinlik puanları toplamından her alt boyutun sorun puanları toplamı çıkarılmıştır. Ayrıca kurumsal sosyal sorumluluk performansı hakkında ayrıntılı bilgi elde edebilmek için benzer hesaplama her alt boyut için kendi içinde de yapılmıştır. Puanlama hatalarının önüne geçebilmek için de farklı zaman aralıklarında bu puanlama tekrarlanmıştır.

4.2.3. Denetim Zorluğu Değişkeninin Hesaplanması

Denetim zorluğu denetim süresinin uzunluğu ve denetim incelemesinin karmaşıklığı olarak ele alındığından denetim sürecini zorlaştıran varlık grupları esas alınarak hesaplanmaya çalışılmaktadır. Ticari alacaklar ve stoklar hesap grubunda izlenen tutarlar, nitelikleri, süreleri, çeşitlilikleri ve büyük boyutlara sahip olmaları sebebiyle denetim açısından hata riski içerebilmektedir (Karacaer ve Özek, 2010:66). Çalışmada bu varlıkların toplam varlıklar içindeki oranı esas alınarak **denetim zorluğu**, 4 Nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır:

$$DZ = (TA_{i,t} + ST_{i,t}) / TV_{i,t} \quad (4)$$

($DZ_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki denetim zorluğu*, $TA_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki ticari alacaklar*, $ST_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki stoklar*, $TV_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki toplam varlıklar*)

4.2.4. Finansal Performans Değişkenlerinin Hesaplanması

İlgili literatürde finansal performans göstergesi olarak genellikle aktif karlılığının kullanıldığı görülmektedir (Chih ve diğerleri, 2008:188; Prior ve diğerleri, 2008:166; Mahoney ve diğerleri, 2008: 110; Karacaer ve Özek, 2010:66, Rahmawati ve Dianita, 2011:1039; Yip ve diğerleri, 2011:23; Scholtens ve Kang, 2012). Bununla birlikte finansal performansın ölçüldüğü çalışmalarda net kar marjının da kullanıldığı görülür (Barber ve

Lyon, 1996; Berman ve diğerleri, 1999; Vickery ve diğerleri, 2003; Dehning ve diğerleri, 2007; Aydeniz, 2009). Yaygın kullanımı olan bir başka gösterge ise Tobin Q'dur (Welsh, 2003; Fishman ve diğerleri, 2005; Ünlü ve diğerleri, 2011; Blodgett ve diğerleri, 2014). Tobin Q değeri, işletmenin varlık ve kaynak yapısı ile piyasa değerini birlikte ele alan önemli bir gösterge olduğundan araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu değişkenler 5 ve 6 nr.lı eşitlikler yardımıyla hesaplanmıştır:

$$AK_{i,t} = NK_{i,t} / TV_{i,t} \quad (5)$$

($AK_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki aktif karlılığı*, $NK_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki net kar*, $TV_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki toplam varlıklar*)

$$NKM_{i,t} = NK_{i,t} / NS_{i,t} \quad (6)$$

($NK_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki net kar*, $NKM_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki net kar marjı*,

$NS_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki net satışlar*)

Tobin Q ile ilgili finans literatüründe farklı hesaplama yaklaşımları bulunmaktadır. Bu durum, hesaplamada kullanılan varlıkların yerine koyma maliyetinin tespitinde yaşanan görüş ayrılığından kaynaklanmaktadır. Çalışmada Tobin Q'nun hesaplanmasında sunduğu pratik yaklaşım sebebiyle 1994 yılında Chung ve Pruitt'in geliştirdiği yöntemle benzer bir biçimde Canbaş ve diğerleri (2004:69), Welsh (2003), Ünlü ve diğerleri (2011) tarafından kullanılan yöntem esas alınmıştır. Bu yöntem 7 nr.lı eşitlik yardımıyla gösterilmiştir:

$$TQ_{i,t} = (TB_{i,t} + PD_{i,t}) / TV_{i,t} \quad (7)$$

($TQ_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki Tobin Q değeri*, $TB_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki toplam borçların dönem sonu defter değeri*, $PD_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki dönem sonu piyasa değeri*, $TV_{i,t}$: *i işletmesi için t yılındaki toplam varlıklar*)

4.2.5. Kontrol Değişkenlerinin Hesaplanması

Kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi

ve finansal performans ilişkisini inceleyen literatürde (Liu ve Lu, 2007:896; Prior ve diğerleri, 2008:166; Chih ve diğerleri, 2008:189, Mahoney ve diğerleri, 2008: 110; Caramanis ve Lenox, 2008:121; Gargouri ve diğerleri, 2010:325; Yip ve diğerleri, 2011:23; Scholtens ve Kang, 2012; Kim ve diğerleri, 2012:773) sahiplik yoğunlaşması ve işletmenin borçluluk durumu değişkenlerinin genellikle kontrol değişkeni olarak kullanıldığı görülmektedir. Aynı zamanda sahiplik yoğunlaşması ve işletmenin borçluluk durumu ile muhasebe bilgi kalitesi arasında bir ilişki olduğu öne sürülmektedir (Gençoğlu ve Ertan, 2012: 17). Bu sebeple söz konusu değişkenler araştırmanın kontrol değişkenleri olarak belirlenmiştir. Sermayenin büyük kısmının az sayıda hissedar elinde toplanması demek olan sahiplik yoğunlaşması değişkeninin elde edilmesi için her gözlem yılında her işletmede *en büyük üç hissedarın payları toplamı* hesaplanmıştır. İşletmenin borçluluk durumunu belirlemek içinse Kaldıraç Oranı kullanılmıştır. Bu oran 8 nr.lı eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır:

$$KO_{i,t} = TB_{i,t} / TV_{i,t} \quad (11)$$

($KO_{i,t}$: *i* işletmesi için *t* yılındaki kaldıraç oranı (toplam borç oranı), $TB_{i,t}$: *i* işletmesi için *t* yılındaki toplam borçlar (kısa + uzun vadeli borçlar), $TV_{i,t}$: *i* işletmesi için *t* yılındaki toplam varlıklar)

4.3. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında her yıl farklı işletmelere ait veriler aynı başlıklar altında bir araya getirilerek 2005-2012 yılları arasında her biri 8'er yıllık veri içeren 81 halka açık sanayi şirketine ait veri grupları oluşturulmuş ve böylece her bir değişken için 648 gözlem yapılarak toplam 14 904 gözlem elde edilmiştir. Bir değişkenin aynı yıl farklı işletmelerdeki değerlerinin ve bir işletmeye ait bir değişkenin farklı yıllardaki değerlerinin bir arada

incelenebilmesi için araştırmada *panel veri analizi* kullanılmıştır.

Zaman serisi ve yatay kesit analizlerine göre sağladığı üstünlükler sebebiyle tercih edilen panel veri analizi statik ve dinamik olmak üzere iki modelle gerçekleştirilmektedir. *Statik (durağan) model* ise tahminciler olarak sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modellerini kullanan model olarak ifade edilir (Hayaloğlu, 2012:125). *Dinamik model*, bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerini açıklayıcı değişken olarak dahil eden model olarak ifade edilir (Hayaloğlu, 2012:125). Çalışmanın analiz süresi gecikmeli değerlerin etkilerinin oluşumu için yeterli görülmediğinden araştırmada dinamik model kullanılmamıştır.

4.3.1. Araştırmanın Modelleri

Bu çalışmada, işletmelerde kazanç yönetiminin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, denetim zorluğu ve finansal performansın etkisi altında şekillendiği varsayılmaktadır. Öngörülen bu ilişkide işletmenin borçluluk durumu ve sahiplik yoğunlaşmasının da etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın ilk modeli olan Model I 1 nr'lı denklem yardımıyla ifade edilmiştir:

$$\begin{aligned} \dot{IBT}_{it} = & \alpha_t + \beta_0 KTD_{it} + \beta_1 DZ_{it} + \beta_2 AK_{it} + \beta_3 NKM_{it} + \beta_4 \\ & TQ_{it} + \beta_5 KO_{it} + \beta_6 SY_{it} + u_{it} + \epsilon_i \end{aligned} \quad (1)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

1 nr.lı denklemde α_t , modelin sabit katsayısı, $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6$ modelde değişkenlere ilişkin katsayılar ve ϵ_i ise modelin hata terimidir. u_{it} , birimlere ya da birimlerle birlikte zaman göre oluşan değişikliklerin hata teriminin bir bileşeni olarak modele dahil edildiğini göstermektedir.

Model I'de İsteğe Bağlı Tahakkuklar (*İBT*), ba-

ğımlı değişken olarak alınmıştır. Model I'in bağımsız değişkenleri ise Kurumsal Toplam Değer (KTD), Denetim Zorluğu (DZ), finansal performans göstergeleri olarak Aktif Karlılığı (AK), Net Kar Marjı (NKM) ve Tobin Q değeri (TQ)'dir. Kontrol değişkenler olarak Kaldıraç Oranı (KO) ve Sahiplik Yoğunlaşması (SY) modele dahil edilmiştir.

Gargouri ve diğerleri (2010: 325-326), çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını alt boyutlarına indirgeyerek ele almışlardır. Bu çalışmada da kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasındaki ilişkinin daha ayrıntılı incelenebilmesi amacıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları içinde öne çıkan topluma yönelik uygulamalar alt boyutu kullanılarak araştırma yeniden modellenmiştir. Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları olarak sadece topluma yönelik destek uygulamalarının toplam değerinin (TDT) esas alınması suretiyle Model II geliştirilmiştir. Bu model 2 nr.lı denklem aracılığıyla ifade edilmiştir:

$$\text{İBT}_{it} = \alpha_t + \beta_0 \text{TDT}_{it} + \beta_1 \text{DZ}_{it} + \beta_2 \text{AK}_{it} + \beta_3 \text{NKM}_{it} + \beta_4 \text{TQ}_{it} + \beta_5 \text{KO}_{it} + \beta_6 \text{SY}_{it} + u_{it} + \varepsilon_i \quad (2)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sürdürülebilir biçimde gerçekleştirildiği işletmelerin genellikle finansal performansı yüksek işletmeler olmaları, bunun yanında işletmelerin çıkar gruplarını olumlu yönde etkileyerek finansal performans artışını sürekli kılmak için kurumsal sosyal sorumluluk harcamaları yapabilecekleri ileri sürülebilir. Buna dayalı olarak finansal performansın kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını etkilediği yönünde bir varsayım geliştirilmiştir. Araştırmanın bu varsayımını ölçmek amacıyla Model III geliştirilmiştir. Bu model 3 nr.lı denklem aracılığıyla ifade edilmiştir:

$$\text{KTD}_{i,t} = \alpha_t + \beta_0 \text{AK}_{i,t} + \beta_1 \text{NKM}_{i,t} + u_{it} + \varepsilon_i \quad (3)$$

$$i = 1, \dots, N; t = 1, \dots, T$$

Tablo 1'te modellerde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlerin hangi kaynaklardan elde edildikleri gösterilmiştir. Araştırma kapsamında verilerin toplanabilmesi için işletmelere ait bilançolar, gelir tabloları, nakit akış tabloları, finansal tablo dipnotları, kurumsal yönetim uyum raporları, kurumsal sosyal sorumluluk raporları ve faaliyet raporları incelenmiştir. Finansal tablo ve raporlar işletme internet sitelerinden ya da Kamuyu Aydınlatma Platformu (KAP) aracılığıyla elde edilmiştir. Piyasa değerlerine ilişkin veriler Borsa İstanbul (BİST) internet sitesinde sunulan işletmelere ilişkin piyasa verilerinden sağlanmıştır. Tablo 1'te ayrıca modellerde yer alan değişkenler arasındaki öngörülen ilişkilerin pozitif ya da negatif olarak yönü hakkında da bilgi verilmektedir.

Tablo 1'te Kaldıraç Oranı (KO) ve Sahiplik Yoğunlaşması (SY) değişkenleri ile İsteğe Bağlı Tahakkuklar (İBT) arasındaki ilişkinin yönünün pozitif ya da negatif çıkmasının beklendiği görülmektedir. Zira ilgili literatürde iki farklı görüş yer almaktadır. Örneğin borçlanma tutarının artması kreditorlerin işletme üzerindeki kontrolünü artırarak kazanç yönetimini azaltabileceği gibi kreditorlere karşı güçlü bir işletme imajı oluşturmak için kazanç yönetimine daha fazla başvurulabilecektir. Benzer biçimde işletme sermayesi az sayıda hissedar elinde yoğunlaştığında daha az vergi vermek, öteki hissedarların gözünde işletme itibarını yüksek tutmak vb. sebeplerle kazanç yönetimine başvurulabileceği gibi sahiplik yoğunlaşmasının işletme yöneticileri üzerindeki kontrolü artırarak kazanç yönetimini düşürebileceği de ileri sürülmektedir (Prior ve diğerleri, 2008; Jara ve Lopez, 2011; Reyna, 2012; Oikonomou ve diğerleri, 2014).

Tablo 1: Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Sembolü	Değişkenin Açıklaması	Değişkenin Elde Edildiği Kaynak	Öngörülen ilişkinin yönü
İBT	İsteğe Bağlı Tahakkuklar	Bilanço, gelir tablosu ve nakit akış tablosu	
KTD	Kurumsal Toplam Değer	Kurumsal yönetim uyum raporu, kurumsal sosyal sorumluluk raporu ve faaliyet raporu	Negatif
TDT	Topluma Destek Toplam Değeri	Kurumsal yönetim uyum raporu, kurumsal sosyal sorumluluk raporu ve faaliyet raporu	Negatif
DZ	Denetim Zorluğu	Bilanço	Pozitif
AK	Aktif Karlılığı	Gelir tablosu ve bilanço	Pozitif
NKM	Net Kar Marjı	Gelir tablosu	Pozitif
TQ	Tobin Q Değeri	Bilanço, BİST piyasa verileri	Pozitif
KO	Kaldıraç Oranı	Bilanço	Pozitif ya da Negatif
SY	Sahiplik Yoğunlaşması	Kurumsal yönetim uyum raporları, finansal tablo dipnotları ve faaliyet raporları	Pozitif ya da Negatif

4.3.2. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Yorumlanması

Panel veri analizi ile değişkenler arasında oluşabilecek çoklu doğrusal bağlantı sorununun en aza indirildiği öne sürülmektedir. Ayrıca verilerin normal dağılıma uygun oldukları da varsayılmaktadır (Hsiao, 2002; Baltagi, 2005). Araştırmada panel veri analizi kapsamında sabit etkiler modelinin mi yoksa tesadüfi etkiler modelinin mi kullanılacağını belirlemek için Hausman Testi yapılmıştır. Hausman test sonuçlarına göre $p > 0.050$ şartı sağlandığından araştırmada en uygun modelin *tesadüfi etkiler modeli* olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında 81 işletmeden elde edilen veriler, 2005-2012 yılları ara-

sındaki 8 yıllık dönemde analiz edilmiştir. İşletme sayısı zaman boyutundan büyük olduğu için ve araştırmanın veri seti içinde kayıp veriler bulunduğundan *dengelessiz panel veri analizi* uygulanmış, bu sebeple *panel durağanlık analizi* yapılmamıştır.

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin ortalama, standart sapma, minimum ve maksimum değerlerden oluşan tanımlayıcı istatistikler Tablo 2’te sunulmuştur. *İBT* değişkeni bu gözlem süresince -1.27 ile 1.08 arasında değerler almıştır. *KTD* ve *TDT* değişkenlerinin işletmelerde sosyal sorumluluk uygulamalarına bağlı olarak pozitif (1, 0) ve pozitif (28, 16) değerler aldığı görülmektedir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum Değer	Maksimum Değer
İBT	648	-0.0229	0.1369	-1.2784	1.0863
KTD	648	6.0679	4.1671	1	28
TDT	648	2.6836	2.6025	0	16
DZ	648	0.3643	0.1859	0.0030	1.2455
AK	648	0.0418	0.1182	-0.8308	0.8688
NKM	648	0.1057	1.1671	-0.9941	28.7085
TQ	648	1.3284	0.8021	0.2786	8.8634
KO	648	0.4558	0.2966	0.0133	3.4958
SY	648	0.6277	0.1801	0.1272	0.9698

DZ değişkeni, ticari alacaklar ve stoklar hesap gruplarının tutarının toplam varlıklar tutarı içindeki değişimine göre 0.003 ile 1.24 arasında değerler almakta olup ortalaması 0.36'dır. AK ve NKM'nin işletmelerin zarar ettiği yıllarda negatif (-0.83, -0.99) değerler almakla birlikte gözlem süresince ortalama olarak sırasıyla 0.04 ve 0.10 değerlere sahip oldukları anlaşılmaktadır. TQ değişkeni işletmelerin toplam borçları ile piyasa değerleri arasındaki farka göre ortalama 1.32 olmuştur. Gözlem süresince KO değişkeninin 0.45 ve SY değişkeninin ise 0.62 ortalama değerlere ulaştıkları Tablo 2'ten anlaşılmaktadır.

Değişkenlere ilişkin korelasyon matrisi Tablo 3'te sunulmaktadır. Tablo 3'te değişkenler arasında bir korelasyon sorunu olmadığı görülmektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk değişkenleri olan KTD ve TDT ile İBT arasında her ikisi için de %3 düzeyinde pozitif ve anlamlı korelasyon vardır. DZ, AK ve NKM değişkenleri ile İBT değişkeni arasında sırasıyla %3, %58, %14'lük pozitif ve anlamlı korelasyon söz konusudur. Diğer yandan TQ, KO ve SY değişkenlerinin İBT değişkeni ile sırasıyla -%2, -%14 ve -%9 negatif ve anlamlı korelasyon göstermektedir. Bununla birlikte Tablo 3'te KTD ve TDT değişkenleri arasında %70 düzeyinde korelasyon görülmesi olağandır. Çünkü TDT değişkeni KTD'yi oluşturan parçaların en büyüğü olup kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını alt boyutlarıyla inceleyebilmek amacıyla analize tabi tutulmuştur.

Tablo 3: Korelasyon Matrisi

Değişkenler	İBT	KTD	TDT	DZ	AK	NKM	TQ	KO	SY
İBT	1								
KTD	0.0390 (0.4325)	1							
TDT	0.0349 (0.3745)	0.7080 (0.0000)	1						
DZ	0.0316 (0.4218)	-0.1117 (0.0044)	-0.1509 (0.0001)	1					
AK	0.5876 (0.0000)	0.1597 (0.0000)	0.1828 (0.0000)	-0.1478 (0.0002)	1				
NKM	0.1463 (0.0002)	0.0151 (0.7009)	0.0047 (0.9051)	-0.1278 (0.0011)	0.1842 (0.0000)	1			
TQ	-0.0259 (0.5106)	-0.0399 (0.3108)	-0.0862 (0.0282)	-0.0223 (0.5711)	0.0565 (0.1510)	0.0342 (0.3849)	1		
KO	-0.1475 (0.0002)	-0.0449 (0.2539)	-0.0164 (0.6765)	0.1598 (0.0000)	-0.4515 (0.0000)	-0.1260 (0.0013)	0.2150 (0.0000)	1	
SY	-0.0926 (0.0184)	-0.0646 (0.1005)	-0.1066 (0.0066)	-0.0293 (0.4561)	0.0113 (0.7740)	-0.0193 (0.6233)	0.1510 (0.0001)	0.0270 (0.4932)	1

Not: Parantez içindeki değerler anlamlılık düzeylerini göstermektedir.

Tablo 4’de Model I’e ait katsayılar ve z istatistiği değerleri –*bu ve diğer modellerde tesadüfi etkiler modeli kullanıldığı için z istatistiği hesaplanmıştır*- görülmektedir. Tablo 3’te görüleceği üzere, *İBT* ile *KTD* değişkenleri arasında negatif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Elde edilen bu bulgu önceki

çalışmalarda (Beaudoin, 2008: 65-68; Chih ve diğerleri, 2008:191-195; Yip ve diğerleri, 2011: 24-30; Khajavi ve Bayazidi, 2011; Kim ve diğerleri,2012:777; Scholtens ve Kang, 2012; Hong ve Andersen, 2011: 466-468) elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir.

Tablo 4: Model I'in Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: İBT	Katsayı	z istatistiği
KTD	-0.0023*** (0.0011)	-2.14
DZ	0.0608*** (0.0249)	2.44
AK	0.8310*** (0.0417)	19.90
NKM	0.0061* (0.0036)	1.68
TQ	-0.0101* (0.0060)	-1.69
KO	0.0856*** (0.0178)	4.80
SY	-0.0685*** (0.0261)	-2.62
SABİT	-0.0430** (0.0224)	-1.91
Tanımlayıcı Göstergeler $R^2=0.44$ F Testi= 453.86 Gözlem sayısı=648 F Anlamlılık=0.0000 İşletme sayısı=81 Dönem=2005-2012		Durbin-Watson=2.0063 Baltagi-Wu=2.2488 <i>*Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için esas alınan kritik değer 2'dir.</i>

Not: *, ** ve *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılık düzeyini, parantez içindeki değerler ise standart hata değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 4’de görüldüğü üzere, denetim zorluğu ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki olup bu bulgu kazanç yönetimi literatürüyle uyumludur (Caramanis ve Lenox, 2008:124-126, Karacaer ve Özek, 2010: 67). Bu sonuca göre denetim zorlaştıkça kazanç yönetimi uygulamalarının artmakta olduğu söylenebilir. Finansal performans göstergeleri olan aktif karlılığı ve net kar marjı değişkenleri ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında sırasıyla %1 ve %10 seviyesinde pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu; Prior ve diğerleri (2008), Karacaer ve Özek (2010), Khajavi ve Bayazidi (2011) ve Rahmawati ve Dianita (2011)’nin çalışmalarında elde ettikleri bulgularla örtüşmektedir. Bir diğer finansal performans göstergesi olan Tobin Q ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında ise negatif ve istatistiki olarak %10 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Model I’e kontrol değişkeni olarak ilave edilen kaldıraç oranı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve %1, sahiplik yoğunlaşması ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında negatif ve %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki mevcuttur. Model I’in sabiti ise negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı olup açıklayıcılık gücünü gösteren

R^2 değeri 0.44, Durbin-Watson ve Baltagi-Wu değerleri ise kritik değer olan 2’nin üzerinde olduğu için değişkenler arasında otokorelasyon sorununun olmadığı görülmektedir.

Tablo 5’de Model II’e ait katsayılar ve z istatistiği değerleri görülmektedir. Model II’nin de Model I’le benzer anlamlılık düzeylerinde oluşan bulguları sebebiyle kurumsal sosyal sorumluluk, kazanç yönetimi ve finansal performans ilişkisini inceleyen literatürle örtüştüğü görülmektedir. Tablo 5’de görüleceği üzere, isteğe bağlı tahakkuklar ile topluma destek toplam değeri arasında negatif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Buna göre, topluma destek şeklinde gerçekleşen kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları arttığında kazanç yönetimi azalmaktadır.

Tablo 5’de, denetim zorluğu ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiki olarak %1 seviyesinde anlamlı bir ilişkinin mevcut olduğu görülmektedir. *AK* ve *NKM* değişkenleri ile *İBT* değişkeni arasında pozitif ve istatistiki olarak sırasıyla %1 ve %10 seviyelerinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. *TQ* ile *İBT* değişkenleri arasında ise negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Tablo 5: Model II'nin Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: İBT	Katsayı	z istatistiği
TDT	-0.0048*** (0.0018)	-2.67
DZ	0.0572*** (0.0249)	2.30
AK	0.8379*** (0.0420)	19.95
NKM	0.0060* (0.0036)	1.65
TQ	-0.0113** (0.0060)	-1.89
KO	0.0884*** (0.0178)	4.95
SY	-0.0721*** (0.0260)	-2.77
SABİT	-0.0410** (0.0219)	-1.87
Tanımlayıcı Göstergeler $R^2=0.44$ F Testi = 457.54 Gözlem sayısı=648 F Anlamlılık=0.0000 İşletme sayısı=81 Dönem=2005-2012		Durbin-Watson=2.0060 Baltagi-Wu=2.2486 *Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için esas alınan kritik değer 2'dir.

Not: *, ** ve *** sırasıyla % 10, % 5 ve % 1 seviyelerindeki istatistiksel anlamlılık düzeyini, parantez içindeki değerler ise standart hata değerlerini ifade etmektedir.

Model II'nin kontrol değişkenleri olan *KO* ile *İBT* arasında pozitif ve %1, *SY* ile *İBT* arasında negatif ve %1 oranında bir ilişki olduğu görülmektedir. Model II'nin sabiti negatif ve istatistiki olarak %5 seviyesinde anlamlı olup açıklayıcılık gücünü gösteren R^2 değeri 0.44'dür. Durbin-Watson ve Baltagi-Wu değerleri, kritik değer

olan 2'nin üzerinde olduğu için değişkenler arasında otokorelasyon sorununun olmadığı görülmektedir.

Tablo 6'de finansal performans ve kazanç yönetimi ilişkisini ölçmek için oluşturulan Model III'ün analiz sonuçları yer almaktadır. Burada görüldüğü üzere, *AK* ve *NKM* değişkenleri pozitif fakat an-

lamsız tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, AK ve NKM ile ifade edilen finansal performans ve KTD arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir.

netimi gibi muhasebe manipülasyonlarını engelleyebileceği öne sürülebilir.

Model I ve Model II'nin sonuçlarına göre işletmelerde denetim zorluğunun kazanç yönetimini

Tablo 6: Model III'ün Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: KTD	Katsayı	z İstatistiği
AK	0.8731 (1.0814)	0.81
NKM	0.0021 (0.0915)	0.02
SABİT	6.6343 (0.6110)	10.86
Tanımlayıcı Göstergeler $R^2=0.44$ F Testi = 0.66 Gözlem sayısı=648 F Anlamlılık=0.8833 İşletme sayısı=81 Dönem=2005-2012		Durbin-Watson=1.0603 Baltagi-Wu=1.4390 <i>*Durbin-Watson ve Baltagi-Wu testleri için esas alınan kritik değer 2'dir.</i>

Model I ve Model II'ye ait analiz sonuçları incelendiğinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları ya da araştırma kapsamındaki işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamaları içinde ağırlıklı bir yer tutan topluma destek uygulamaları arttıkça kazanç yönetiminin düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre H₁ kabul edilmiştir. İşletmelerin daha fazla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları gerçekleştirmesi çıkar gruplarına daha ayrıntılı bilgi sunmanın yanında bu grupların işletme üzerindeki kontrollerini de artırabilmektedir. İlgili bulgulara dayanılarak bu durumun finansal tablolarda sunulan muhasebe bilgilerinin daha kaliteli, kullanılabilir ve gerçeği yansıtan bir biçimde hazırlanmasına sebep olarak kazanç yö-

artırdığı görülmekte olup, bu sonuçlara göre H₂ kabul edilmiştir. Ticari alacak ve stok hesap gruplarındaki tutarların toplam varlıklar içindeki payında gözlenen artış bu varlıkların denetimi için gerekli süreyi ve çabayı artırarak denetim sürecini zorlaştırabilmektedir. Araştırma kapsamındaki işletmelerde bu şekilde gözlenen denetim zorluğunun kazanç yönetimi için bir uygulama sahası oluşturabildiği görülmektedir.

Finansal performans göstergeleri olarak çalışmalarda sıkça kullanılan (Barber ve Lyon, 1996; Berman ve diğerleri, 1999; Vickery ve diğerleri, 2003; Dehning ve diğerleri, 2007; Chih ve diğerleri, 2008; Prior ve diğerleri, 2008; Mahoney ve diğerleri, 2008; Aydeniz, 2009; Karacaer ve

Özek, 2010; Rahmawati ve Dianita, 2011; Yip ve diğerleri, 2011; Scholtens ve Kang, 2012) aktif karlılığı ve net kar marjı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiden yola çıkılarak finansal performans artışının kazanç yönetimini artırdığı yani H_3 'ün kabul edildiği söylenebilmektedir. Bu sonuç, yükselen karlılığın çıkar grupları açısından işletmelere sağlayabileceği piyasa değeri artışı gibi olası kazanımları sürdürmek için işletmelerin kazanç yönetimi esaslı muhasebe manipülasyonlarına yönelebildiklerini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışmada Tobin Q değeri de finansal performans göstergesi olarak alınmıştır. Bu değer yatırımcıların işletmeye yatırım yapmaya devam edip etmeyeceklerini göstermesi açısından önemlidir. Yukarıdaki sonuçları destekler biçimde işletmelerin muhasebe bilgilerini manipüle ettikleri algısının yatırımcıda oluşturacağı güvensizlik işletmeye yatırım yapılmaması ya da daha az yatırım yapılması ile sonuçlanabilmektedir. Araştırma kapsamında kazanç yönetiminin varlığı isteğe bağlı tahakkuklarla ortaya konulduğundan bu bulgu yatırımcının finansal tablo bilgilerinin gerçeği yansıtmadığını fark ettiği ve buna karşı korumacı bir yaklaşımla yatırım tutarlarını değiştirmekte olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Model III, finansal performans artışının kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarını artıracacağı başka bir deyişle iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin var olduğu iddiası altında geliştirilmiştir. Ancak Model III'ün analiz sonuçlarına göre araştırma kapsamında finansal performans ile kurumsal sosyal sorumluluk arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış, bu sebeple H_4 reddedilmiştir.

Model I ve II'de kontrol değişkenler olarak kaldıraç oranı ve sahiplik yoğunlaşması kullanılmıştır. Her iki modelde de kaldıraç oranı ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında pozitif bir ilişki belirlenmiştir. Bu bulguya göre işletmeler toplam varlıklarını elde etmek için ne kadar çok yabancı

kaynak kullanırlarsa başka bir ifadeyle işletmelerin toplam yabancı kaynakları ne kadar artarsa kaynak sağlayanların güvenini sağlamak için kazanç yönetimi yoluyla bir kısım muhasebe bilgilerini o oranda değiştirebilecekleri söylenebilir. Bu durum işletmelerin hem mevcut alacaklılarının baskılarını azaltmaya hem de işletmeye yeni kaynak sağlayacak kişi ya da kurumların ilgisini çekmeye yönelik uygulamalarda bulunabilecekleri şeklinde yorumlanabilir.

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının söz konusu ilişkide tamamlayıcı bir etkisi olduğu da iddia edilebilir. Zira Oikonomou ve diğerleri (2014: 73) çalışmalarında işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk performanslarının kredi riskini düşürebileceğini aynı zamanda kredi imkânlarını da genişletebileceğini iddia etmektedirler. Bu araştırmanın bulguları doğrultusunda kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları dolayısıyla işletmelerin kazanç yönetimini sınırlandırmaları halinde kaynak sağlayanların işletmeyi değerlendirme biçimlerinin olumsuz dönmeye beklenmeyecektir. Kazanç yönetimi yoluyla kaynak sağlayanların işletmeye güveni görece kısa vadede sağlanabilecekken kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları borç verenlerin işletmeye gerçekçi bir biçimde güven duymalarına imkân sunabilecektir. Çünkü sosyal sorumluluğunun bilincinde olmanın dolaylı olarak işletme kazançlarını artıracak olması kaynak sağlayanların da talep edebileceği bir durumdur.

Model I ve II'de kullanılan bir diğer kontrol değişken sahiplik yoğunlaşması değişkenidir. Bu değişken ile işletme sermayesinin az sayıda ortak elinde ne oranda toplandığı ölçülmüştür. Araştırmanın bulgularına göre her iki modelde de sahiplik yoğunlaşması ile isteğe bağlı tahakkuklar arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu değişkene yönelik bulgular işletme sahipleri ile işletme yöneticileri arasında yaşanan temsil sorunu ile ilgili olmalıdır. Prior ve diğerleri (2008) kazanç yönetimini temsil sorunu ile iliş-

kilendirmiş olup, yöneticilerin kendi çıkarları uğruna işletme sahiplerini yanlış bilgilendirmek için kazanç yönetimine başvurduğunu belirtmişlerdir. Jara ve Lopez (2011) ve Reyna (2012) çalışmalarında özellikle aynı aile üyelerinin ağırlıklı sermaye sahibi olduğu işletmelerde bu ortakların, yöneticilerin faaliyetlerini daha fazla kontrol ettiklerini belirtmektedirler. İşletme sermayesinin az sayıda ortak elinde toplanması ile bu ortakların yöneticiler üzerindeki kontrolleri artmakta ve kazanç yönetimini de kapsayan yanlış bilgilendirmelerin önüne geçilmeye çalışılmaktadır.

Araştırma kapsamındaki işletmelerin önemli bir kısmında sermaye genellikle aynı aile üyelerinin

elinde yoğunlaşmaktadır. Bu durumda sahiplik yoğunlaşması arttıkça kazanç yönetiminin düşmesi şeklindeki araştırma sonuçlarının ne ölçüde geçerli olduğu görülmektedir. Ek olarak söz konusu durum işletme sermayesinin az sayıda ortak elinde belli bir oranda toplanması halinde mümkün olmaktadır. Bu oran aşıldığında yöneticiler ile ortaklar arasında farklı yönetsel sorunlarla karşılaşılabilir.

Bu çalışmada kazanç yönetimi konusunda ilgili literatürde yer almayan bütünsel bir ilişki belirlenmeye çalışılmıştır. Söz konusu ilişkinin gösterilebilmesine imkân tanınması için Şekil 1 geliştirilmiştir.

Şekil 1: Kazanç Yönetimini Sınırlandıran ve Artıran Unsurlar

Şekil 1’de gösterildiği gibi, kazanç yönetimi kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının kısıtlaması altındadır. İşletmelerin yasal yaptırımlarla, çıkar gruplarının baskısı altında ya da bu grupları etkileyerek çeşitli kazanımlar elde etmeyi amaçladıkları kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının aynı zamanda bu işletmelerin kazanç yönetimine daha az başvurmalarına neden olması oldukça önemli bir sonuçtur. Bu sonuçla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının, tahakkuklarda yapılacak değişikliklerle dönem sonu kar rakamlarının istenen düzeyde oluşturulmasının önüne geçilmesinde yani kazanç yönetiminin sınırlandırılmasında önemli bir etken olduğu görülmektedir. Böylece finansal tabloların daha gerçekçi hazırlanabildiği böylece muhasebe bilgi kalitesinin arttığı söylenebilecektir.

Araştırmanın bulguları aracılığıyla kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının öncül amaçları içinde belirtilmemesi ve doğrudan gözlenemesine rağmen muhasebe bilgi kalitesini önemli ölçüde etkilediği somut bir biçimde ortaya konulmuş olmaktadır.

Şekil 1’de gösterilen araştırma bulgularına göre kazanç yönetimini sınırlandıran diğer unsurlar olarak yatırımcıların işletmeye duydukları güven sebebiyle yatırım yapmaya devam etmeleri durumu ve sahiplik yoğunlaşması yer almaktadır. Bunun yanında araştırmada denetim sürecinin zorlaşması, karlılık temelli finansal performansın devamlılığı ve toplam borçlardaki artış işletmeleri kazanç yönetimine yönlendirebilecek yani kazanç yönetimi uygulamalarını artıracak unsurlar olarak belirlenmiştir. Bu durumda kazanç yönetimindeki artışın finansal tablo kullanıcılarına gerçek dışı bilgi sunulması açısından muhasebe bilgi kalitesini düşürdüğü ileri sürülebilir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin kazanç yönetiminin kısıtlanması için önemli bir etken olduğu belirtilmektedir. Ancak bu sonuç çalışmanın kurumsal sosyal sorumluluk kavramına yönelik tartışmalarda bir taraf belirlediği anlamını taşımamaktadır. Zira işletmelerin faaliyetleri sonucunda açığa çıkan olumsuz çevresel ve sosyal etkiler değerlendirildiğinde sosyal sorumluluk uygulamalarının düzeyinin yetersiz olduğu görülmektedir. Ayrıca kurumsal sosyal sorumlulukla ilgili mevcut akademik çalışmalar, işletmelerin “*ne yaptığı, ne yapabileceği ve ne yapması gerektiği*” konularına odaklandıkları ama “*ne yapmamaları gerektiği*” üzerinde fazla durmadıkları gerekçesiyle eleştirilmektedir (Fleming ve Jones, 2013:31).

Devletin çeşitli güç ilişkileri sebebiyle işletmeler üzerinde sosyal sorumluluk açısından yeterli bir baskı unsuru olamaması durumunda, kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sermayenin emeği ikna etme sürecinde önemli bir etki oluşturabildiği öne sürülmektedir (Ayhan, 2009: 180). Buna göre; toplumsal alginın yönetilmesi için bir araç olarak kullanılabilen kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları, Carroll (1991)’un yaklaşımının aksine karşılık beklemeden yapılan gönüllü ve hayırsever uygulamalar olarak nitelendirilemeyecektir (Ayhan, 2009: 182). Kurumsal sosyal sorumluluğun “*Görünmez El*” (Adam Smith’in Ulusların Zenginliği adlı eserinde tanımladığı arz ve talep dengesinin daima serbest piyasa koşulları sayesinde sağlanabileceğini belirten klasik iktisat yaklaşımı) ve “*Laissez-Faire*” “Bırakınız Yapsınlar!” anlamındaki devletlerin piyasa üzerindeki kısıtlamalarının en aza indirilmesi gereğini savunan klasik iktisat yaklaşımı) uygulamaları için bir araç olarak kullanıldığı da

iddia edilmiştir (Fleming ve Jones, 2013:31). Bu açıdan değerlendirildiğinde kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları çıkar gruplarının işletme üzerindeki baskısını en aza indirerek serbest piyasanın yeni *Görünmez El*'i olmaktadır. Devletin işletme üzerindeki kontrolünü etkisizleştirebilen bu uygulamalar, *Laissez-Faire*'in başka bir ifadesi biçiminde değerlendirilmektedir.

Yukarıda yer alan eleştiriler, kurumsal sosyal sorumluluk kavramının, işletme yönetimleri açısından hem bilinç düzeyinde hem de uygulama boyutunda değişim ve gelişime ihtiyaç duyduğunu ifade eden görüşlere yönelik örneklerden bazılarıdır. Bununla birlikte mevcut çalışmalar da bir kısım eksiklikler barındırmaktadır. Öyle ki işletmelerde yapılan sosyal sorumluluk açıklamalarının genellikle çok dar kapsamlı bilgiler içerdiği görülmektedir. Nitekim, araştırma kapsamında bazı işletmelerin her yıl benzer, kısa ve üstü kapalı sosyal sorumluluk açıklamaları yaptıkları belirlenmiştir. Bu açıklamalar çevreye zarar verilip verilmediği ya da aleyhte açılan bir davanın olup olmadığıyla ilgili kısa açıklamalar olup işletmelerin sosyal sorumluluk uygulamalarının boyutu hakkında ayrıntılı ve gerçekçi bir fikir verememektedir.

Kurumsal sosyal sorumluluk ve kazanç yönetimi arasında kurulan ilişki araştırmanın esasını oluşturmuş, muhasebe bilgi kalitesi bağlamında söz konusu ilişkinin işletmelerin finansal performanslarına yansımaları değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının niteliğine, raporlanmasına ve kazanç yönetiminin kısıtlanmasına yönelik olarak aşağıda bir kısım öneriler yer almaktadır. Bunlar;

Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının sadece hayırseverlik faaliyetleri olarak değil, işletmenin bu uygulamaları topluma ve doğal çev-

reye olan olumsuz etkilerini kısmen giderebilmesi amacıyla gerçekleştirdiğine yönelik bir bilinç oluşturulmalı,

- Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu” biçiminde ve daha ayrıntılı olarak hazırlanması sağlanmalı,
- İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk raporları finansal tablo hüviyetinde ve rakamsal boyutuyla sunulmalı,
- Muhasebe meslek mensupları kurumsal sosyal sorumluluk raporlarını/tümleşik raporları hazırlayabilecek mesleki eğitimden geçirilmeli,
- Sermaye piyasalarının gelişmişlik düzeyi ile muhasebe bilgi kalitesi arasında pozitif bir ilişki olduğundan Türkiye’de sermaye piyasalarının etkinliğinin artırılması için gerekli çalışmalar hızlandırılmalı,
- Yatırımcıyı ve diğer finansal tablo kullanıcılarını daha etkin bir biçimde koruyacak ve daha caydırıcı bir niteliğe sahip yasal düzenlemeler hayata geçirilmeli,
- Muhasebe standartları, açık ve anlaşılabilir bir dille yazılmalı, gerçeğe uygun değer kavramı, geri kazanılabilir tutar vb. ölçeklerin hesaplanmasında somut yöntemler belirlenmeli,
- Kayıt ve raporlama düzensizliklerinin önlenmesine yardımcı olan etkin bir iç kontrol yapısı kurulmalı ya da mevcut iç kontrol yapısının etkinliği artırılmalı,
- Türkiye’de anonim şirketlerin yönetim kurullarında oluşturulan komite sayıları artırılmalı, özellikle denetim komitelerinin işlevselliği sağlanmalıdır.

İnceleme yapılan işletme sayısı ve elde edilen veri seti, zaman aralığı, değişken sayısı ve kullanılan yöntem açısından bir kısım kısıtları bulunmakta, araştırma sonuçlarının daha doğru bir biçimde değerlendirilebilmesi için bu kısıtların dikkate alınması gerekmektedir. Araştırma BİST Sınai Endeksi kapsamındaki işletmelerden elde edilen veri setiyle sınırlandırılmış olup, 2005-2012 yılları arasında 8 yıllık bir zaman aralığına

sahiptir. Takip edecek araştırmalarda incelenecek işletme sayısı artırılarak daha geniş boyuta sahip bir veri seti elde edilebilir. Kullanılan değişkenler içinde özellikle farklı kontrol değişkenler kullanılarak bunların analize etkisi değerlendirilebilir. Araştırmada ekonometrik analiz yöntemlerinden biri olan Panel Veri Analizi yöntemi kullanılmış olup, farklı istatistik ya da ekonometrik analiz yöntemleri de tercih edilebilir.

KAYNAKÇA

- Ajina, Aymen ve diğerleri, “Guiding through The Fog: Does Annual Report Readability Reveal Earnings Management?”, *Research in International Business and Finance*, 2016, Number 38, s. 509-516.
- Aydeniz, Şule, “Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma: İMKB’ye Kote Gıda ve İçecek İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2009, Cilt 27, Sayı 2, 263-277.
- Ayhan, Berkay, “Siyasal İktisat ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk”, *Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2009, Cilt 9, Sayı 2, 173-187.
- Baltagi, Badi H., *Econometric Analysis of Panel Data*, 3th Edition, Chichester: John Wiley & Sons Ltd. 2005.
- Barber, Brad M. ve Lyon, John D., “Detecting Abnormal Operating Performance: The Empirical Power and Specification of Test Statistics”, *Journal of Financial Economics*, 1996, Volume 41, Number 3, s.359-399.
- Beaudoin, Cathy A., *Earnings Management: The Role of The Agency Problem and Corporate Social Responsibility*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Drexel University, 2008.
- Becchetti, Leonardo ve diğerleri, “Corporate Social Responsibility and Stock Market Efficiency”, *Centre for Economic and International Studies*, 2012, Volume 10 Number 6, s.1-31.
- Berman, Shawn L. ve diğerleri, “Does Stakeholder Orientation Matter? The Relationship Between Stakeholder Management Models and Firm Financial Performance”, *Academy of Management Journal*, 1999, Volume 42, Number 5, s. 488-506.
- Blodgett, Mark S. ve diğerleri, “Sustaining The Financial Value of Global CSR: Reconciling Corporate and Stakeholder Interests in a Less Regulated Environment”, *Business and Society Review*, 2014, Volume 119, Number 1, s. 95-124.
- Bozzolan, Saverio ve diğerleri, “Corporate Social Responsibility and Earnings Quality: International Evidence”, *The International Journal of Accounting*, 2015, Number 50, s.361-396.
- Canbaş, Serpil ve diğerleri, “Tobin Q Oranı ve Günümüzde İşletme Kararları Açısından Önemi”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2004, Cilt 13, Sayı 2, s.57-73.
- Caramanis, Constantinos ve Lennox, Clive, “Audit Effort and Earnings Management”, *Journal of Accounting and Economics*, 2008, Number 45, s.116-138
- Carroll, Archie B., “The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward The Moral Management of Organizational Stakeholders”, *Business Horizons*, July-August 1991, s.39-48.
- Chih, Hsiang-Lin ve diğerleri, “Corporate Social Responsibility, Investor Protection, and Earnings Management: Some International Evidence”, *Journal of Business Ethics*, 2008, Number 79, s. 179-198.
- Dechow, Patricia M. ve diğerleri, “Detecting Earnings Management”, *The Accounting Review*, 1995, Volume 70, Number 2, s.193-225.
- Dehning, Bruce ve diğerleri, “The Financial Performance Effects of It-Based Supply Chain Management Systems in Manufacturing Firms”, *Journal of Operations Management*, 2007, Volume 25, Number 4, 806-824.
- Fishman, J., Gannon, G. ve Vinning, R., “Ownership Structure and Corporate Performance: Australian Evidence”, *Unpublished Working Paper*, Social Science Review Network, 2005.
- Fleming, Peter, Jones, Marc T., *The End of Corporate Social Responsibility-Crisis&Critique*, SAGE Publications Ltd, London, UK, 2013.
- Gargouri, Rim Makni ve diğerleri, “The Relationship between Corporate Social Performance and Earnings Management”, *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 2010, Volume 27 Number 4, s. 320-334.

- Gençoğlu, Ümit Gücenme ve Ertan, Yasemin, “Muhasebe Kalitesini Etkileyen Faktörler ve Türkiye’deki Durum”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2012, Number 53, s. 1-24.
- Gras-Gil, Ester ve diğerleri, “Investigating The Relationship Between Corporate Socialresponsibility and Earnings Management: Evidence from Spain”, Business Researc Quarterly 2016, BRQ-51, 1-11, <http://dx.doi.org/10.1016/j.brq.2016.02.002>.
- Gürol, Yonca ve diğerleri, “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Konuya Bakış”, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 2010, Sayı 43, s. 135-162.
- Hayaloğlu, Pınar, İktisadi Büyüme Sürecinde Kurumsal Yapının Rolü: Literatür ve Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.
- Hoffman, Andrew J. ve Jennings, P. Devereaux, “The BP Oil Spill as a Cultural Anomaly? Institutional Context, Conflict and Change”, Ross School of Business Working Paper, 2010, No:1151, <http://ssrn.com/abstract=1706096> (21.09.2015).
- Hong, Yongtao ve Andersen, Margaret L., “The Relationship Between Corporate Social Responsibility and Earnings Management: An Exploratory Study”, Journal of Business Ethics, 2011, Volume 104, Number 4, s. 461-471.
- Hribar, Paul ve Collins, Daniel W., “Errors in Estimating Accruals: Implications for Empirical Research”, Journal of Accounting Research, 2002, Volume 40, Number 1, s. 105-134.
- Hsiao, Cheng, Analysis of Panel Data, Cambridge University Press, 2nd Edition, NewYork, USA, 2002.
- Jara, Mauricio ve Lopez, Felix J., “Earnings Management and Contests for Control: An Analysis of Evropean Family Firms”, Journal of Centrum Cathedra, 2011, Volume 4, Number 1, s. 100-120.
- Jaggi, Bikki ve diğerleri, “Family Control, Board Independence and Earnings Management: Evidence Based on Hong Kong Firms”, Journal of Accounting and Public Policy, 2009, Number 28, s. 281-300.
- Jones, Jennifer J., “Earnings Management During Import Relief Investigations”, Journal of Accounting Research, 1991, Volume 29, Number 2, s.193-228.
- Karacaer, Semra ve Özek, Pelin, “Denetim Firmasının Büyüklüğü ve Kar Yönetimi İlişkisi: İMKB Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, 2010, Sayı 48, 60-74.
- Khajavi, S. ve Bayazidi, A., “Investigating the relationship between Earnings Management and Corporate Social Responsibility of Accepted Companies in Tehran Stock Exchange, Journal of Accounting Advances, 2011, Volume 3 Number 1.
- Kim, Yongtae ve diğerleri, “Is Earnings Quality Associated with Corporate Social Responsibility?”, The Accounting Review, 2012, Volume 87, Number 3, 761-796.
- KLD, “KLD Ratings Data: Inclusive Social Rating Criteria”, 2003, https://datalib.library.ualberta.ca/data/KLDRatings/Ratings%20Criteria%20Description_All%20Years.pdf (22.08.2013).
- Liu, Qiao ve Lu, Zhou, “Corporate Governance and Earnings Management in the Chinese Listed Companies: A Tunneling Perspective”, Journal of Corporate Finance, 2007, Number 13, s. 881-906.
- Mackey, Alison ve diğerleri, “Corporate Social Responsibility and Firm Performance: Investor Preferencess and Corporate Strategies” Academy of Management Review, 2007, Volume 32, Number 3, s.817-835.
- Mahoney, Lois ve diğerleri, “Corporate Social Performance, Financial Performance for Firms That Restate Earnings”, Issues in Social and Environmental Accounting, 2008, Volume 2, Number 1, s. 104-130.
- McDermott, Katie E., Financial Reporting Quality and Investment in Corporate Social Responsibility, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kenan-Flagler School of Business, University of North Carolina, 2012.

Memiş, Mehmet Ünsal ve Çetenak, Emin Hüseyin, “Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: İMKB’de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, Cilt 21, Sayı 3, s. 205-224.

Mulford, Charles W. ve Comiskey, Eugene E., *The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices*, John Wiley&Sons. Inc., New York, USA 2002.

Oikonomou, Ioannis ve diğerleri, “The Effects of Corporate Social Performance on The Cost of Corporate Debt and Credit Ratings”, *The Financial Review*, 2014, Number 49, s. 49-75.

Prior, Diego ve diğerleri, “Are Socially Responsible Managers Really Ethical? Exploring The Relationship Between Corporate Social Responsibility and Earnings Management”, *Corporate Governance*, 2008, Volume 16, Number 3, s.160-177.

Rahmawati ve Dianita, Putri Septia, “Analysis of The Affect of Corporate Social Responsibility on Financial Performance with Earnings Management as a Moderating Variable”, *Journal of Modern Accounting and Auditing*, 2011, Volume 7, Number 10, s.1034-1045.

Reyna, Juan Manuel San Martin, “An Empirical Examination of Ownership Structure, Earnings Management and Growth Opportunities in Mexican Market”, *International Journal of Business and Social Research*, 2012, Volume 2, Number7, s. 103-123.

Scholtens, Bert ve Kang, Feng-Ching, “Corporate Social Responsibility and Earnings Management: Evidence from Asian Economies”, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 2012, Number 20, s. 95-112, DOI: 10.1002/csr.1286

Tendeloo, Brenda Van ve Vanstraelen, Ann, “Earnings Management Under German GAAP versus IFRS”, *European Accounting Review*, 2005, Volume 14, Number 1, s. 155-180.

Ünlü, Ulaş ve diğerleri, “Yönetici Sahipliği ve Firma Değeri: İMKB için Ampirik Bir Uygulama”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2011, Volume 66, Number 2, s. 201-214.

Wang, Mingzhu, “Which Types of Institutional Investors Constrain Abnormal Accruals?”, *Corporate Governance: An International Review*, 2014, Volume 22, Number 1, s.43-67.

Welch, E., “The Relation Between Ownership Structure and Performance in Listed

Australian Companies”, *Australian Journal of Management*, 2003, Volume 28, Number 3, s. 287-305.

Yaşar, Alparslan, Bağımsız Dış Denetim Kalitesinin Kar Yönetimi Üzerine Etkisi: İMKB’de Kayıtlı İşletmeler Üzerine Bir Uygulama, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Yip, Erica ve diğerleri, “Corporate Social Responsibility Reporting and Earnings Management: The Role of Political Costs”, *Australasian Accounting Business and Finance Journal*, 2011, Volume 5, Number 3, s.17-33.

Vickery, Shawnee K. ve diğerleri, “The Effects of An Integrative Supply Chain Strategy on Customer Service and Financial Performance: An Analysis of Direct Versus Indirect Relationships”, *Journal of Operations Management*, 2003, Volume 21, Number 5, s. 523-539.

TÜRKİYE'DE FİNANSAL TABLOLARIN KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİNDEKİ (KİT) GELİŞİMİ*

Prof. Dr. Mikail EROL**

Dr. Muhsin ASLAN***

Makale Gönderim Tarihi : 24.02.2017 / Kabul Tarihi : 30.03.2017

ÖZ

Bu çalışmada, Türkiye muhasebe tarihi incelenerek, tarihsel süreç içerisinde Türkiye’de kullanılan finansal tabloların incelenmesi, özellikle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) finansal tablolarında yaşanan değişimlerin ve yaşanan bu değişimlerin Türkiye muhasebe tarihine katkılarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye muhasebe tarihinin belgeye dayalı olarak sınıflandırılarak dönemlere ayrılması, ilgili dönemlerde hangi ülke muhasebe ekolüne yakın olduklarının ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışma birincil kaynaklardan arşiv çalışması niteliğindedir.

Çalışma sonucunda 1972’ye kadar Alman muhasebe ekolüne yakınlık söz konusuysen 1972’lerden itibaren 1994’e kadar finansal tablo kullanımında Amerikan muhasebe sistemine yakınlık tespit edilmiştir. 1994’den itibaren ise küresel yaklaşım da denilebilecek muhasebe standartları dönemine geçilmiştir.

KİT’lerin muhasebe sürecinde yaşanan değişimlerin Türkiye muhasebe sistemine, muhasebede kullanılan finansal tablolara, tek düzen muhasebe sisteminin gelişmesine katkıları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe Tarihi, Muhasebe Sistemleri, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT), Finansal Tablolar.

DEVELOPMENT OF FINANCIAL STATEMENTS IN STATE ECONOMIC ENTERPRISE'S IN TURKEY

ABSTRACT

This study focuses on the history of accounting, the financial statements used in Turkey in its historical process, the conversions experienced, especially in accounting processes of State Economic Enterprises (SEE) and their contribution to the history of accounting in Turkey, and the conversions. The aim of this study is to divide the history of Turkish Accounting into periods and to classify it through documentary evidence as well as to reflect which country’s accounting school the Turkish Accounting is close to during those relevant periods. This study is an archival research from primary sources.

At the end of the analysis of the collected data, it is observed that while such closeness to the German Accounting School till 1972 can be discussed, it is from then onwards till 1994 that the Turkish Accounting remains close to the American Accounting System in the sense of applying financial statements, and that dating from 1994 it transfers to an era of international accounting standards in a global approach, as it were.

In brief, this study asserts the contributions of the conversions experienced in accounting processes of SEE to the history of accounting in Turkey, to the financial statements used in accounting and to the expansion of a unified accounting system.

Keywords: Accounting History, Accounting Systems, State Economic Enterprises (SEE), Financial Statements.

* Bu çalışma Muhsin Aslan’ın 2015 tarihli “Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de Kullanılan Muhasebe Sistemleri ve İktisadi Devlet Teşekkülleri Üzerinden Örnekler” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, İşletme Bölümü. mikailerol@comu.edu.tr

*** Yıldız Teknik Üniversitesi, MYO. muhsin@yildiz.edu.tr

1. GİRİŞ

Cumhuriyetin ilanından sonra kalkınmayı sağlayabilmek için ülkede eksikliği hissedilen girişimci ve sermaye birikimi yetersizliğine çare olarak düşünülen Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ülkenin kalkınmasında önemli roller üstlenmiştir. Özellikle 1930 – 1980 arasındaki dönemde Türkiye’de devrin şartlarına göre nispeten büyük işletmeler devlet kontrolündeki KİT’ler olması nedeniyle muhasebe ve muhasebeye dayılı mali kontrole ihtiyaç duyan işletmeler de daha çok KİT’ler olagelmıştır.

Bu çalışmada işletmelerin faaliyet sonuçlarının ortaya konulduğu ve mali denetimlerinde en önemli araçlardan olan finansal tabloların gelişimi, Türkiye’de KİT’ler özelinde tarihsel süreç içerisinde incelenerek, yaşanan değişimler ortaya konulmaya çalışılmış, ayrıca dönemler itibarıyla KİT’lerin kullandıkları finansal tabloların hangi ülke ekolünden etkilendikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışma giriş ve sonuç bölümü dahil dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş olmak üzere ikinci bölümde KİT’ler hakkında literatür incelemesi yapılmış, üçüncü bölümde KİT finansal tabloları belgelere dayalı olarak dönemlere ayrılarak detaylı bir şekilde incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise çalışmanın sonuçları irdelenerek çalışma bitirilmiştir.

2. KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ (KİT)

2.1. KİT’ler Hakkında Genel (Kavramsal) Çerçeve

Türkiye’nin iktisadi gelişme ve kalkınma çabalarına başlarken kullandığı en büyük itici güç olan KİT (Ülken, 1981:7), Türkiye Cumhuriyeti tarihi sürecinde en çok tartışılan konulardan birisi olagelmıştır.

KİT’lerin fonksiyonlarına benzer durumlarla çok eski zamanlardan beri karşılaşılmış olmakla bir-

likte, tanımlanmış statüleri ile ekonomide önemli bir boyuta sahip olmaları ve teşkilatlandırılmış seviyede gelişmeleri 20 nci yüzyılın başına rastlamaktadır (Kök, 1995:17). Ekonomik ve sosyal devlet anlayışının bir sonucu olarak ortaya çıkan KİT’ler ekonomik alanda, karma ekonomi modeli içinde çalışmak ve yatırılabilir kaynak yaratmak amacıyla devlet tarafından ya da devletin sermaye katılımı ile kurulan işletmelerdir (Tecer 2005:59). Devlet KİT’lerin sahibi ve karar yetkilisi olarak ekonomiye dolaylı-dolaysız müdahale eder (Kılıçbay, 1994:17). Türkiye’de KİT’lerin kuruluşu 1930’lardan sonradır.

KİT’ler uygulamada iki şekilde kurulmaktadırlar. Bunlardan birincisi önceden kurulmuş herhangi bir kuruluşun devamı olmaksızın, tamamen yeni bir kuruluşun yada işletmenin kurulması, ikincisi ise millileştirme/devletleştirmedir (Atasoy 1993:35). Millileştirmenin stratejik bir yönü de bulunmaktadır ve bazen siyasal strateji gereği de uygulanabilir ancak politik amaçlar sıklıkla ekonomik ve sosyal referanslarla maskelenir (Hemming ve Mansoor 1988:4).

Çaşkurlu (2002:25) KİT’leri, müdahaleci devletin ekonomik işleyişe doğrudan mal ve hizmet üreticisi olarak girerek, bir takım ekonomik ve sosyal amaçlar doğrultusunda ekonomik etkiye bulunmak istediği için kurulan kamu işletmeleri olarak tanımlamıştır. Tecer (2005:60)’e göre KİT’ler genellikle özel tekellerin oluşturacağı sakıncalardan kaçınmak, yaygın nitelikteki mal ve hizmetlerin sürekli, yeterli ve ucuz üretimini sağlamak, kalkınmayı sağlamak, bölgeler ve sektörler arası gelişmişlik farklarını gidermek amacıyla mülkiyetinin çoğu devlete ait ticari ve sınai kuruluşlardır (Tecer 2005:60).

KİT kavramını karşılamak üzere İngiltere’de “ulusallaştırılmış endüstri”, Fransa, ABD, Kanada ve Avustralya’da “kamu teşebbüsü” ifadeleri KİT kavramının yerine kullanılmaktadır (Ayyıldız 2005: 91).

2.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de KİT’ler

Cumhuriyet öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda KİT’ler pek azdır. Bunun nedeni Osmanlı ekonomisine yabancı imtiyazlı şirketlerin hakim olması, kapitülasyonlar dolayısıyla himayeci gümrük politikası uygulanamaması, devlet maliyesinin zayıf olmasının (Aktan 1992:128-129) yanında Devlet yönetiminin sanayi devrimiyle ilgili gelişmelerin kavranılamamasıdır. Makineli üretim sürecinin dışında kalan Osmanlı’da geleneksel kurumlarındaki bozulma devamlı artmış, güç dengesi Osmanlı aleyhine Batı Avrupa ve Rusya lehine gelişmiştir. 18 nci ve 19 ncu yüzyıllarda Batı Avrupa’da ortaçağ üretim biçimi yerini yeni çağın üretim biçimine bırakarak, el emeğinden makineye, atölye üretiminden fabrika üretimine geçmesine rağmen Osmanlı geleneksel üretim biçimini değiştirememiştir (Şahin 2002:1-3).

19. yüzyılda Batı’da meydana gelen sanayi devrimi Osmanlı ekonomisini olumsuz etkilemiştir. Devlet, “gedik” teşkilatı ile sürdürdüğü kooperatif tipi sanayi işletmecilik düzenini çıkardığı nizamnameler ile kaldırınca, ihtiyacı olan bazı temel maddeleri üretmek için kamu teşebbüslerini kurmuş (Karluk 1994:15), özellikle askeri ihtiyaçların karşılanması kamu teşebbüslerinin varlığını gerektirmiş, 1816’da Beykoz Deri ve Kundura Fabrikası kurulmuştur. Bundan önceki tarihlerde de özellikle tophane, tersane, baruthane gibi tesislerle, madencilik alanında faaliyet gösteren KİT benzeri kuruluşların varlığı bilinmektedir (Altıntaş 1988:9). Ayrıca 1835’te Feshane; 1845’te İzmit ve Hereke; 1855’te Zeytinburnu Fabrikaları kurulmuş, bu fabrikalardan bazıları 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüş ve daha sonra Türkiye Cumhuriyetine devredilmiştir (Aktan 1992: 129). Feshane, Hereke İpekli ve Yünlü Dokuma ve Bakırköy Pamuklu Dokuma Fabrikaları, Sümerbank bünyesinde uzun yıllar hizmet vermişlerdir (YDK 2010: 6).

Cumhuriyet henüz kurulmadan, askeri alanda kazanılan bağımsızlığın ekonomik alanda sürdürülebilmesi ve kalkınmanın temel unsurlarının ortaya konulabilmesi için 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında geniş katılımı gerçekleşen İzmir İktisat Kongresinde, özel sektörü özendirici bir kısım tedbirlerin alınması kararlaştırılmıştır (Kandaş 1989:48). Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1924’te yarı resmi özellik taşıyan İşbankası kurulmuş, 1925’te İsviçre Medeni Kanunu kabul edilerek toprağın mülkiyeti konusu yasal temele oturtulmuştur (Şahin 2002:37). 1925’te Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurularak Osmanlı’dan devralınan dört fabrikanın (Bakırköy Pamuk Dokuma, Feshane Yün, Beykoz Deri ve Ayakkabı, ve Hereke İpekli ve Pamuk Dokuma) mülkiyeti devredilmiş, ilgili sanayi kuruluşları yeni kurulacak şirketlere devredilinceye kadar bankaca işletilmesi öngörülmüştür (Güner 1978: 222-223). Yedi yıl çalışan banka, bu dönemde kurulan 16 özel şirkete 1,2 milyon TL ile katılmış, 4,8 milyon TL kredi vermiş (Aysan 1978: 7) ve devlete ait fabrikaları yeniden yapılandırarak büyümüştür. Banka, kuruluş kanununda öngörülen fabrikaların anonim şirket haline dönüşmesi hedefini gerçekleştirememesine rağmen (Güner 1978:223), devlet mülkiyetindeki sınai tesislerin ticari yöntemlerle yönetilebileceğini kanıtlamış ve devlet işletmeciliğinin ilk örneklerini vermiştir (Aysan 1978: 7-8).

Sanayi ve Maadin Bankası, devraldığı fabrikaların revizyonu yanında, fabrikaların üretimleri ile devletin yanında piyasanın da ihtiyaçlarının karşılanması, fabrikaların ürünlerinin piyasaya tanıtımı ve satışı için, devraldığı Hereke İstanbul satış mağazasını yeni bir pazarlama ve satış şirketine dönüştürmüştür (Sümerbank 1943:10), 1930 yılında Yerli Mallar Pazarı ismini alana kadar Hereke İstanbul Satış Mağazası ismini korumuş, 1933 yılında yeni kurulan Sümerbank’a bağlanarak (Sümerbank 1943:193), Cumhuriyet döneminde kurulan ilk KİT’lerden birisi olmuştur. Sanayi

ve Maadin Bankasının Devletin ihtiyaçlarının karşılanması yanında piyasaya da mal satılması hedefi 1932 yılına gelindiğinde büyük ölçüde başarılmış, kamuya ait üretim işletmelerinin piyasaya satışları genel satışları içinde büyük pay elde etmiş (Örneğin Hereke fabrikasında %90'a, Feshane fabrikasında %53'e, Bakırköy fabrikasında %55'e ulaşmıştır) ve bu fabrikaların Devlet siparişleri olmasa da ayakta kalabilecekleri ispatlanmıştır (Sümerbank 1943:10).

Türkiye'de özel sektörün imkansızlık ve deneyimsizliği, yeterli girişim kapasitesinde olmayışı nedeniyle devlet ekonomide kurucu olarak rol almış ve kamu girişimciliği, ülkenin içinde bulunduğu koşulların ve gerçeklerin ortaya koyduğu zorunluluk (Akdoğan 2002: 387) olarak ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını gerçekleştirmek ve bazı kamu hizmetlerinin görülebilmesi için devletin iktisadi ve ticari faaliyetlere fiilen katılma isteği ve zorunluluğu sonucunda, kalkınma için bir araç olarak düşünülmüş ve uygulanmıştır (Aysan 1978:6; Güldamla 1966:11; Kuntbay 1981:15). Ayrıca 1929'da yaşanmaya başlanan Büyük Ekonomik Bunalım, ticari ve ekonomik alanda devletleri doğrudan girişim yapmaya zorlamıştır. İki dünya savaşı arasında özellikle 1930'larda ABD, İtalya ve Türkiye'de kar amaçlı devlet işletmeleri kurulması aynı dönemlere rastlar (Aysan 1978: 7). Devletin ekonomiye müdahale ettiği ve yoğun bir şekilde işletmecilik faaliyetlerine giriştiği bu dönemde (Atasoy 1993:63), 1934'te Rusya'dan alınan 8 milyon dolar dokuma fabrikalarının inşasında; 1938'de İngiltere'den alınan 13 milyon sterlinlik borç ise Karabük Demir ve Çelik Fabrikasının kurulmasında kullanılmış, ayrıca her yıl devlet bütçesinin %10'u sanayi yatırımlarına harcanmıştır (Kandaş 1989:52).

Türkiye'de devlete ait olmakla birlikte kar amacı güden kuruluşlar olarak düşünülen (Aysan 1978: 7) ve bu yönüyle diğer kamu kuruluşlarından ayrılan KİT'lerin kuruluşu 1930'lardan sonradır.

Bu dönemde Devlet Sanayi Ofisi ve Türkiye Sanayi Kredi Bankası, Sümerbank (1933) ve Etibank (1935) kurulmuş, Birinci beş yıllık sanayi planı kabul edilmiştir. Atatürk döneminde hazırlanarak hedeflerini neredeyse %100 tutturan Birinci Beş Yıllık Ekonomik Planda (1933-1937) belirlenen 40 büyük üretim tesisinin az gelişmiş bölgelerde kurulması ve işler hale gelmesi hedefi 1937 sonunda gerçekleştirilmiştir (Aysan 2000: 29). Ayrıca KİT'lerin denetimi ve yasal zemine kavuşturulmasıyla ilgili 3460 sayılı 'Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretiyle kurulan İktisadi Teşekküllerin teşkilâtı ile idare ve murakabeleri hakkında kanun' ve 3780 sayılı 'Milli Korunma Kanunu' çıkartılmıştır.

1950'den sonra çok partili hayata geçişle yeni gelen hükümet her ne kadar liberal ekonomik model uygulamayı öngörse de ekonomide daha çok karma ekonomik model esas alınmıştır. 1950'lerden sonra KİT'ler, özel sektörü güçlendirmek amacıyla bir araç olarak kullanılmış, Hükümet özelleştirme iradesine sahip olmasına rağmen o dönemde özel sektörün bu kuruluşları alacak sermaye birikimine sahip olmaması özelleştirme çabalarını başarısızlığa mahkum etmiş (Karluk 1994:21), hatta bu dönemde KİT'lerin faaliyet alanları ve sayılarında da genişlemeler görülmüş, yeni çimento ve şeker fabrikaları, Et Balık Kurumu gibi yeni KİT'ler kurulmuştur (Altıntaş 1988:11). 1960 yılından itibaren planlı döneme geçişle birlikte liberal iktisadi modelden karma ekonomi modeline geçilmiş (Aktan 1992: 132), KİT'lere özel önem verilerek, yerli ve yabancı araştırma grubu ile KİT'lerin nasıl daha verimli ve karlı hale getirilebileceği üzerine çalışmalar yapılmış, hukuki yapı tamamen değiştirilmiştir (Özmen 1987:17).

1979'a gelindiğinde KİT'ler ülkenin çelik, alkollü içecekler, tütün ve petrol üretiminin tamamına yakını, çimento, suni gübre, şeker, kağıt ve baskı materyallerinin %50'den fazlasını üretmekte, ulusal imalatın %32'sini, istihdamın %36'sını

gerçekleştirmektedir. Ancak bu yıllarda KİT'ler ağır borçlanma ve kamu transferleriyle faaliyetlerini yürütmüşlerdir (Leeds 1988:153-156).

24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte Türkiye'de karma ekonomik modelden serbest pazar ekonomisine geçiş öngörülmüş, devletin piyasadaki payının azaltılması, özel sektörün payının artırılması ve birçok KİT'in özelleştirilmesi öngörülmesine rağmen bu dönemde de yeni KİT'ler oluşturulmuştur (Karlık 1994:23). Hükümet KİT'lerin ekonomideki payının daraltılmasında uzman kurum ve kuruluşlardan destek alarak (Özmen 1987: 21) özelleştirmeyi 1984'te başlatmış, ilk satış 1985 yılında Sümerbank İçdir Pamuk Dokuma Tesisi olmuştur (Demirbaş ve Türkoğlu 2002:259). 2002 yılına gelindiğinde özelleştirilmesi planlanan 165 kuruluştan 147'sinde hisse senedi veya varlık satış/devri gerçekleştirilmiş ve kamu payı kalmamıştır (Demirbaş ve Türkoğlu 2002:260). KİT'lerin GSMH'daki payı 2001'de %7'ye yakınken 2010 yılına gelindiğinde bu oran %2'nin altına düşmüştür.

2.3. KİT'lerin Muhasebe Organizasyonu, Kullandıkları Hesap Planları ve Finansal Tablolar

Türkiye'de KİT'lerin mali yapıları ve bütçeleri genel bütçeden ayrı tutulmakta, bütçelerini kendileri hazırlamakta ve yatırım ve finansman programlarını hazırlarken kalkınma planları doğrultusunda ve ilgili kanunlarına göre hazırlamakta, takvim yılı başından en az yetmişbeş gün önce Bakanlar Kurulunca karara bağlanmaktadır. Her hesap dönemi için düzenlenerek yönetim kurulunca onaylanan işletme bütçesi, ilgili bakanlığın gerekli gördüğü hallerde bir yıldan daha uzun süreli de hazırlanabilir (Karaarslan, 2008:49).

Muhasebe işlemlerinde Tek Düzen Hesap Planı (THP)'na tabi olan KİT'ler, ürettikleri mal ve hizmetlerin fiyatlarını kendileri tespit eder. Ancak, Bakanlar Kurulunun müdahalesiyle fiyat, mali-

yetlerin altında belirlenirse, teşebbüsün zararıyla birlikte ortadan kalkan kar, ait olduğu yılın veya ondan sonraki yılın genel bütçesine konulan ödenekle karşılanır (Karaarslan, 2008:50).

KİT'lerdeki muhasebe uygulamaları, genellikle özel kesimde görülen uygulamaların ilerisinde olmuştur. Özel kesim işletmelerinde görülen iyi düzenlenmiş muhasebe sistemlerinin birçoğunun kaynağı KİT'lerde kullanılan yöntemlerdir (Aysan 1980:105). KİT'lerde uygulanan muhasebe teknikleri uzun yıllar özel kesim işletmelerin muhasebe uygulamalarını etkilemiş ve yönlendirmiş böylece bilinçli bir tercih olmasa bile uygulamada belirli bir birliktelik sağlanmıştır (Aysan 1980:106). Sümerbank'ın hesap planı 1938 – 1943 yılları arasında Prof. Dr. Sachsenberg tarafından 1937 tarihli Alman Zorunlu Hesap Çerçevesi esas alınarak hazırlanmış ve o dönemlerde Türkiye'deki kamu ve özel kesim kurum ve işletmelerince de esas alınarak uygulanmıştır (İstanbul YMO 2006:46; Koçyalkın 1994:11; Akdoğan ve Aydın 1987:85).

KİT'lerin muhasebe düzenlerinin oluşturulması için Batı Avrupa deneyimlerinden yararlanılarak birçok çalışma yapılmış (Güvemli 2007:143), hesap işleri düzeni ve finansal tabloları 1938 yılında yayınlanan 3460 sayılı kanunun esaslarına göre düzenlenmiş ve ilgili yasaya göre KİT'ler için bütçeler, kar ve zarar tabloları oluşturulmuştur. Yasa çerçevesinde ekonomik iş kollarına göre yedi bilanço (Güvemli 2007:143); 1.Sanayi işletmeleri, 2.Ticari işletmeler, 3.Bankalar, 4.Maden işletmeleri, 5.Toprak Mahsulleri Ofisi, 6.Devlet Ziraat ve 7.PTT işletmeleri bilanço tipleri (Yazıcı 1965:33-34) oluşturulduğu bilinmektedir.

Muhasebe uygulamalarındaki dağınıklığının önüne geçmek, uygulama birliğini, muhasebe ve finansal tablolardan beklenen etkinliği sağlayabilmek için 1960'larda yapılan yoğun reform çalışmalarının en önemli başlıklardan birisi KİT'lerin muhasebe ve finansal raporlama sis-

temlerinin reforme edilmesi konusudur. 154 sayılı kanun gereği yerli ve yabancı uzmanlardan oluşan kurulun önerileri doğrultusunda KİT'lerin muhasebe sisteminin dayanacağı muhasebe ilkelerini belirlemek üzere bir 'İDT'ni Yeniden Düzenleme Komisyonu (İDT YDK)' kurulmuş (Akdoğan ve Aydın 1987:87), komisyon 21 Mayıs 1968'de görevini tamamlayarak çalıştığı konularla ilgili detaylı raporlar yayınlamış, rapordaki önerilerin uygulanabilmesi için Mayıs 1971'de KİT Reform Komisyonu, Haziran 1971'de de ilgili komisyona bağlı Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulama Alt Komisyonu kurulmuş ve KİT'lerin Tekdüzen Muhasebe Sistemine geçiş esaslarını belirlemekle görevlendirilmiştir (Koç Yalkın 2012:12). Önerilen Tekdüzen Muhasebe Sisteminin maliyet bölümü hariç, imalat, madencilik ve ticaret alanlarında faaliyet gösteren KİT'lerde uygulanması önerilmiş ve 7 Temmuz 1971 tarih ve 7/2767 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile uygulama yürürlüğe girmiştir (Koç Yalkın 2012:12). Daha sonra KİT'lerin Tekdüzen Muhasebe Sistemine geçişiyle ilgili çalışmaları yürütmek üzere DPT bünyesinde kurulan Tekdüzen Muhasebe Koordinasyon Devamlı İhtisas Komisyonu 1978 yılına kadar görev yapmıştır (Koç Yalkın 2012:12).

KİT'lerin bilanço ve netice hesapları, ilgili bakanlık tarafından Maliye Bakanlığı ile Yüksek Denetleme Kurulu (YDK)'nun mütalaaları alınarak ait oldukları yılı takip eden 4. Ayın sonuna kadar hazırlanarak, faaliyet raporlarıyla birlikte YDK'na

(Özaslan 1972:79) gönderilmekteyken, 2010 yılında Başbakanlık YDK kapatılarak Sayıştay'a devredildiği için KİT'lerin mali denetimi 2010 yılından itibaren Sayıştay'a geçmiştir.

KİT'ler tarihsel süreç içerisinde genel olarak üç farklı hesap planı kullanmışlardır. Birincisi Alman Zorunlu Hesap Çerçevesinden (1937) esinlenerek Sümerbank için hazırlanan hesap planı; İkincisi İDT YDK Mali İşler ve Muhasebe Grubu tarafından önerilerek 1972'den itibaren uygulanmaya başlanan hesap planı ve üçüncü ve sonuncusu ise 1992'de kabul edilen ve 1994'ten itibaren uygulanan THP. İDT YDK'nın 1968 yılında önerdiği hesap planında (Tablo 1) bilanço hesapları günümüzdeki bilanço mantığına benzer bir şekilde *"likidite sırasını takip etmekte olup, en çok likit olan hesaplardan başlayarak en az likit olan hesaplara doğru gitmektedir"* (İDT YDK 1968:13). Ancak bilanço hesaplarının gruplanmasında UYK ile özkaynaklar aynı grupta yer almış (Tablo 1), gelir hesapları gelir tablosu oluşturabilecek düzen içerisinde sıralanmıştır. Hesapların kodlanmasında günümüz hesap planlarında olduğu gibi blok ve desimal (ondalık) numaralama sistemleri bir arada kullanılmıştır (İDT YDK 1968:13). İlgili hesap planı mekanizasyon ve elektronik tasnife uygun ve standart maliyet sistemine geçiş alt yapısına sahip olarak düzenlenmiş, (İDT YDK 1968:7) ayrıca terimlerin ifade birliğinin sağlanması da hedeflenmiştir (İDT YDK 1968:8).

Tablo 1: İDT YDK'nun 1968 Yılında KİT'lerin Kullanımı İçin Önerdiği Tekdüzen Hesap Planı

Hesap Grubu	Hesap Aralığı
Döner Varlıklar	100 – 199
Duran Varlıklar	200 – 299
Kısa Vadeli Borçlar	300 – 399
Uzun Vadeli Borçlar, gelecek yıllara ait gelirler öz sermaye (Sermaye ve ihtiyatlar)	400 – 499
Hasılat Hesapları	500 – 599
Maliyet, Gider ve Zararlar	600 – 699
Fonksiyonel maliyet ve gider hesapları	700 – 799
Kar ve Zarar icmal ve dağıtım hesapları	800 – 899

Kaynak: (İDT YDK 1968:13)

KİT'lerin kullandıkları başlıca finansal tablolar bilanço, kar zarar hesabı ve gelir tablosudur ve dönemler itibariyle düzenleme farklılıkları bulunmaktadır. KİT'ler de 1972 yılına kadar bilanço ve kar zarar hesabı kullanıldığı ve bu dönemde kullanılan bilanço hesaplarının Alman Ticaret Kanunu çerçevesinde oluşturulan bilanço hesaplarından (Şekil-1) etkilendiği düşünülmektedir.

1972 yılına kadar bilanço ve kar ve zarar tablosu ve bunların ekleri kullanılmaktayken 1972'den itibaren gelir gider tablosu esasına geçiş başla-

mıştır. Finansal tablolar önceleri sadece devletin vergi alacakları açısından çıkarılmaktayken, işletmeler zamanla ihtiyaç duydukları mali analizler çerçevesinde kullandıkları finansal tabloların niteliklerini ve çeşitlerini artırmışlardır. Özellikle Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) gereğince zorunlu THP'nin kullanımıyla birlikte THP'na uygun olarak düzenlenen bilanço, gelir tablosu, satışların maliyeti tablosu, özkaynak değişim tablosu ve nakit akım tabloları da 1.1.1994 yılından itibaren düzenlenerek finansal tablo yararlanıcılarına sunulmaktadır.

Şekil 1: 1897 Tarihli Alman Ticaret Kanunundan (HGB) Esinlenilen Bilanço Hesap Sınıfları

Bilanço Aktif Tarafı		Bilanço Pasif Tarafı	
A	Duran Varlıklar	A	Özkaynaklar
B	Dönen Varlıklar	B	Karşılıklar
C	Tahakkuklar ve Ertelenmiş Gelirler	C	Borçlar (Yükümlülükler)
D	Ertelenmiş Vergi Varlıkları	D	Tahakkuklar ve Ertelenmiş Gelirler
E	Varlık tahsisi Aktif Farkı	E	Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri

Kaynak: Alman Ticaret Kanunu (Deutsche Handelsgesetzbuch), Yayınlanma Tarihi: 10.05.1897, s. 50-51.

Gelir giderlerle ilgili olarak KİT'lerin yasal statüsüne kavuştukları 1938 yılından günümüze kar zarar hesabı/tablosu ve gider tablosu isimlendirmelerini kullandıkları bilinmektedir. KİT'lerin ilk etkilendikleri kar zarar hesabı Alman tipi hesaplardır. Almanya'da 1931 tarihli yasal düzenleme ile Ticaret Kanunu gereğince anonim şirketlerin kar ve zarar hesabının içermesi gereken bilgiler (Güvemli 2007:193-194);

“1. Masraflar tarafında: 1.Ücretler ve ekleri, 2.Sosyal Masraflar, 3.Duran varlıkların amortismanları, 4. Diğer amortismanlar, 5.Faizler, 6.Şirket varlıklar üzerinden vergiler, 7.Öteki masraflar, ilk madde ve çeşitli tedarik masrafları ve ticari mallara ait masraflar hariç.

II. Hasılat tarafında: 1.Hasılat tutarı, ilk madde ve çeşitli tedarik masrafları ve ticari mallara ait masraflar hariç, 2.İştirak gelirleri, 3.Faizler, 4.Olağan dışı gelirler.”

Kar zarar hesapları ve gelir tablolarıyla ilgili örnekler üçüncü bölümde verilmiştir.

3. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE KİT'LERİN KULLANDIĞI FİNANSAL TABLOLARIN İNCELENMESİ

Bu bölümde, tarihsel süreç içerisinde KİT'lerin muhasebe süreçlerinde yaşanan değişimlerin Cumhuriyet döneminde Türkiye muhasebe sistemine etkileri, KİT'ler özelinde belgeye dayalı olarak incelenmiştir. KİT'lerin finansal tabloları bilanço, hasılat kar zarar hesabı ve gelir tablosu özelinde incelenmiş, incelenen finansal tablolardaki değişimlerin muhasebe süreçlerine etkileri ve hangi dönemde hangi ülke ekolüne yakın oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Metodoloji

Çalışma muhasebe tarihine katkı sağlamaya dönük, arşiv çalışması niteliğinde nitel bir içerik analizi çalışmasıdır. KİT'lerin finansal tablolarının incelenmesi birinci aşamada bilançolar bazında,

ikinci aşamada ise kar zarar hesapları/tablolari, gelir tabloları bazında yapılmıştır. Her iki aşamada da ilgili tablolar dizilim yönünden değerlendirilerek benzerlik yönüyle hangi ekole benzedikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Dizilim yönünden yapılan incelemede öncelikle KİT'lerin seçilen finansal tabloları tek tek incelenerek tablolaştırılmış, elde edilen tablodan da ortak özellik taşıyanlar tekrar gruplanarak elde edilen grupların taşıdıkları ortak özellikler yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada KİT'lerin tamamının finansal tablolarının incelenmesi söz konusu değildir. KİT'lerin içerisinde dört adet KİT seçilerek (Sümerbank, Etibank, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları (TCDD), Türk Hava Yolları (THY) ve bu KİT'lerin iştirakleri) Bilanço, Hasılat Kar Zarar Hesapları ve Gelir Tabloları üzerinde inceleme yapılmıştır. KİT'ler arasından seçim yapılmaya çalışılırken Cumhuriyet döneminde KİT'lerle isimleri özdeşleşen, bir nevi kurucu yapıları olan Sümerbank ve Etibank, ayrıca günümüzde yaşayan KİT olmaları yönüyle de TCDD ve THY seçilmiştir.

Özellikle seçili KİT'lerin bilançoları üzerinden yapılan incelemede öncelikle bilanço yapıları üzerinden bir sınıflamaya gidilmiş ve bilanço yapılarına göre KİT'lerin muhasebe yapısı dört (1938 ve öncesi; 1939 – 1971; 1972 – 1993; 1994 yılı ve sonrası) dönem altında incelenmiştir.

Çalışmada incelenen dönemlerin tamamında KİT'ler çift taraflı kayıt yöntemini kullanmışlardır. Bu yönüyle muhasebe yöntem ve kuramı açısından KİT'ler çift yanlı kayıt yöntemi kullanmışlar ve kullanmaktadırlar tespiti baştan yapılabilir.

Çalışmanın Kısıtları

Yapılan çalışma muhasebe tarihiyle ilgili bir arşiv çalışması olduğu için geçmiş dönemlerle ilgili belge bulabilme sorunu; takip edilen KİT işletmelerinin birleşme, isim değişikliği vb. ne-

denlerle takip zorluğu (Örneğin Etibank bünyesinde Ereğli Kömür İşletmesi (EKİTAŞ) 1937 yılında kuruldu. 1943 yılında Ereğli Kömür İşletmesi (EKİ) haline dönüştürüldü. 1957 yılında Ereğli Kömür İşletmesi Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ)'ne devredildi. Sümerbank iştiraklerinden İplik ve Dokuma Sanayi 1948 yılında lağvedilerek Ereğli Pamuklu Sanayi'ne devredilmiştir. Örnekleri çoğaltmak mümkündür) ve eski tarihli bilanço, kar zarar hesabı ve gelir tablolarında çalışıldığı için ve özellikle tek düzen öncesinde net bir terminoloji birliği olmadığından ilgili tablolarda yer alan terimlerin günümüz terminolojisiyle eşleştirme zorluğu çalışmanın temel kısıtlarını oluşturmaktadır.

3.2. Araştırma Bulguları

Çalışma öncelikle KİT'lerin bilançoları üzerinden, sonraki aşamada ise kar zarar hesabı ve gelir tabloları üzerinden yürütülmüştür.

3.2.1. KİT Bilançolarının İncelenmesi

Çalışmada KİT bilançoları öncelikle şekil yönünden, bilanço ana hesap gruplarının dizilimi açısından incelenerek Ek-1'deki tablo oluşturulmuştur. KİT'lerin bilançoları, dizilimleri açısından incelendiğinde; 1939-1971 yılları arasında bilanço yapısı itibarıyla yoğun bir şekilde Alman etkisi görülmektedir (Ek-1).

1938-1971 dönemi de kendi içerisinde tekrar iki ayrı dönem (1938-1939 ve 1940-1971) olarak gruba ayrılmıştır. Bu ayrımın temel nedeni 1938-1939 döneminde hazırlanan finansal tabloların işletmeler arası farklılık göstermesinin yanında aynı işletmeye ait finansal tablo bir yıl öncesine de önemli farklılıklar göstermesidir. 1940-1971 yılları arasında hazırlanan KİT finansal tablolarının ise diğer KİT finansal tablolarıyla ve aynı KİT'in

farklı dönemleriyle daha benzer, daha tutarlı oldukları söylenebilir (Ek-1).

Özellikle 1938-39 döneminde hazırlanan finansal tablolarda tam bir terminoloji birliği yoktur. Örneğin Sümerbank Selüloz Sanayinin 1939 bilançosunda (Ek-5) 'Henüz Ödenmemiş Sermaye' lafzı geçerken, Sümerbank'ın 1939 tarihli kendi bilançosunda sadece 'Ödenmemiş Sermaye' lafzı kullanılmıştır. Benzer şekilde Gemlik Sung İpek Fabrikasının 1939 bilançosunda (Ek-3) Sabit Kıymetler altında 'Demirbaşlar' hesabı yer alırken yine 1939'da Türkiye Demir Çelik Fabrikalarının bilançosunda Sabit Kıymetler altında aynı hesap 'Mobilya ve Mefruşat' olarak yer almıştır.

1939 yılı bilançolarında başka bir farklılık ise Amortismanların gösterimiyle ilgilidir. Örnek olarak Sümerbank Deri Kundura'nın 1939, Sung İpek 1939 (Ek-3) ve TDÇİ 1939 bilançolarında aktifte sabit kıymetler altında yer alması gereken 'Birikmiş Amortismanlar' pasifte ihtiyatlar altında 'Müterakim Amortismanlar' olarak yer almış, Etibank Ereğli Kömürleri İşletmesinin 1939 bilançosunda (Ek-6) bu kez olması gerektiği gibi sabit kıymetler altında 'Biriken Amortismanlar'; Sümerbank Kütahya Keramik¹ Fabrikası 1939 bilançosunda ise sabit kıymetler altında 'Amortismanlar' şeklinde yer almıştır.

Kütahya Keramik Fabrikası 1939 bilançosunda Sermaye Sabit Sermaye ve İşletme Sermayesi olarak ayrıma tabii tutulmuş ayrıca Borçlu hesaplar kendi içerisinde Ticari Borçlar, Diğer Borçlar diye ayrılmasa bile 1939 yılındaki diğer KİT bilançolarına göre daha detaylı sınıflandırılmıştır.

Sümerbank Deri Kundura'nın 1939 bilançosunda pasifte mamul emtea için fiyat düşüklüğüne karşı karşılık ayrılmış, borç ve alacak senetleri için

1 1930'lu yıllarda 'Keramik' olarak kullanılan kelimenin günümüzdeki kullanımı 'Seramik' şeklindedir.

herhangi bir reeskont hesaplanmazken Hazine bonoları için reeskont kaydı yapılmıştır. Hazır değerler mantığı açısından nakdi kıymetler ana başlığı altında Kasa ve Bankalar izlenmiştir. Bilançonun pasifinde muhtemel malzeme tereffüü fiat ve mükellefiyet provizyonu karşılığı olarak muhtelif karşılıklar altında karşılık ayrılmıştır.

1939-1971 döneminde Eksi (-) hesap kavramı doğrudan kullanılmadığı için; ilgili ana hesap altında eksi (-) karakterli olarak yer alması gereken hesap genellikle diğer tarafta doğrudan yer almıştır. (Örneğin Günümüz bilançolarında ‘Ödenmemiş Sermaye’ hesabı Pasifte ‘Özkaynaklar’ın altında ‘Ödenmiş Sermaye’ başlığı altında ‘Ödenmemiş Sermaye’ olarak yer almakta iken 1972 yılına kadar olan bilançolarda ise Aktifte ve en başta ‘I. Ödenmemiş Sermaye’ olarak yer almaktaydı (Ek -1).

Sümerbank Yerli Mallar Pazarları 1939 bilançosu (Ek-1 ve Ek-4) dizilim açısından aktifin ‘Mütedavil Kıymetler’le başlaması yönüyle diğer bilançolardan farklılık göstermektedir. Bu durumun işletmenin imalat işletmesi değil de ticaret işletmesi olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

1940 öncesinde KİT’lerin bilançolarında bir uygulama birliğinin tam olarak olmayışı 1938 yılında yasalaşan 3460 sayılı yasanın getirdiği bilanço ve kar zarar hesaplarına adaptasyonun ancak 1940 yılından itibaren sağlanabildiği şeklinde açıklanabilir.

KİT’lerde 1972 yılından itibaren Alman tipi bilançolardan, daha çok standart olmayan tekdüzen denilebilecek Aktiflerin dönen varlık ve duran varlık; pasiflerin ise kısa vadeli yabancı kaynaklar, uzun vadeli yabancı kaynaklar ve özkaynaklar şeklinde dizilen bilançolara geçildiği görülmektedir (Ek-1).

Geçiş yıllarında özellikle yeni uygulanmaya başlanan muhasebe usulü ile ilgili bilgiler bilanço

tahlil raporunun başına konulmuştur. Örneğin ETİBANK’ın 1972 yılında bilanço tahlil raporunun başında yeni uygulamaya geçişle ilgili olarak (YDK 1973:48); “1972 yılında tek düzen muhasebe usulü tatbik edilmiştir. Bu husus Teşekkül Yönetim Kurulunun 29.12.1971 tarih ve 2981/14 sayılı kararı ile kabul edilen yeni muhasebe yönetmeliğince işleme konulmuştur” ibaresi bulunmaktadır.

1972’den itibaren düzenlenen bilançolara bakıldığında bilançoların likidite esasına göre en likit olandan en az likit olana doğru sıralandığı, bilançoların bazılarının tek düzen hesap planı kodlarıyla birlikte düzenlendiği, bir kısmının yayın tipi bilanço olarak düzenlendiği, yayın tipi düzenlenen bilançolardan bir kısmının da yine tek düzen hesap plan kodlarıyla düzenlendiği (Ek-1, TCDD 1979-1982 ve THY 1982 bilançosu) görülmüştür. THY likidite esaslı tek düzen bilanço kullanımına geçişte istisna teşkil etmiş, 1983 yılına kadar kullanmış olduğu bilanço diğer KİT’lerin ne 1939-71 arasında ne de 1972-1993 arasında kullandığı likidite esaslı tek düzen bilançolara benzememektedir (Ek-1). THY diğer KİT’lerin 1972 yılında kullanıma geçtiği likidite esaslı tek düzen bilançolara ancak 1983 yılında (Ek-1) geçebilmiştir.

İncelenen belgelerde 1972’ye kadar KİT’lerin kullandıkları finansal tablolarda tam bir terminoloji birliği yoktur. Zaten Tek Düzen (yeknesak) muhasebe sisteminin en önemli amaçlarından biri terminoloji birliğini de sağlayarak muhasebenin temel ilkelerinden birisi olan karşılaştırılabilirliği sağlamaktır.

Ek-1’deki tablo göz önünde bulundurularak KİT bilançolarında Alman etkisi ortaya konulmaya çalışılmış, bu çerçevede bilanço ana hesap grupları ve bu grupların bilançodaki sıraları göz önüne alınarak elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmiştir.

KİT'lerin bilançoları incelendiğinde 1939 – 1971 yılları arasında bilançonun biçimsel yapısı itibarıyla Alman etkisi görülmektedir. Alman bilanço yapısının en önemli özelliği olan Aktiflerin ‘Sabit Kıymetler’le başlaması ve aynı şekilde Pasifin de ‘Sermaye’ ile başlaması özelliği KİT'lerin

1939 – 1971 yılları arasında hazırlanan bilançolarında görülmektedir. Yani Türkiye’de KİT’ler tarafından 1939-71 döneminde hazırlanan bilançolar Alman bilanço ekolünden etkilenmiştir denebilir.

Tablo 2: KİT Bilançolarının Dönemlere Göre Alman Bilanço Tipiyle Uyumlulukları

No	Aktif	1939 - 1971	1972 - 1993	1994 ve sonrası
V1	Duran Varlıklar (Sabit Kıymetler)	✓	X	X
V2	Dönen Varlıklar	✓	X	X
V3	Tahakkuklar ve Ertelenmiş Gelirler		X	X
V4	Ertelenmiş Vergi Varlıkları		X	X
V5	Varlık tahsisli Aktif Farkı	✓	X	X
No	Pasif	1939 - 1971	1972 - 1993	1994 ve sonrası
K1	Özkaynaklar	✓	X	X
K2	Karşılıklar	✓	X	X
K3	Borçlar (Yükümlülükler)	✓	X	X
K4	Tahakkuklar ve Ertelenmiş Gelirler	✓	X	X
K5	Ertelenmiş Vergi Yükümlülükleri	✓	X	X

✓ İşaretlenen içerik var.

X İşaretlenen içerik yok.

Not: 1938 ve öncesi yeterli belge bulunamadığından değerlendirilememiştir.

Ancak 1972 yılında yeni tip (tek düzen) bilançoya geçişle birlikte Alman tipi bilançoların kullanımı tamamen bırakılmış değildir. İlk geçiş dönemlerinde (Ek-1) KİT bilançoları Tek düzene uygun hazırlanmasına rağmen ayrıca eski Alman tipi bilanço şeklinde de düzenlendiği görülecektir. Örneğin Etibank Halıköy Maden İşletmesi 1972, 1973, Sümerbank Eskişehir Sanayii 1972, Sümerbank Eskişehir Basma Sanayii 1973 (Ek-1)

gibi. Tablo 2 incelendiğinde 1972 sonrasında hazırlanan bilançoların Alman tipi bilanço içeriğinde yer alan başlıkların hiçbirisini içermediği gibi bir sonuç çıkartılmamalıdır. Dönen varlık, duran varlık, özkaynaklar terimleri daha sonraki bilançolarda da yer almasına rağmen bilanço sıralamaları ters olduğu için olumsuz işaretlenmiştir.

Tablo 3: 1972’de Kullanılmaya Başlanan Tek Düzen Bilanço Örneğiyle 1994 Yılında Kullanılmaya Başlanan Bilanço Örneklerinin Ana Gruplar Bazında Karşılaştırılması.

AKTİF	
1972-1993 Arası Özet Bilanço Kalemleri	1994 ve sonrası Özet Bilanço Kalemleri
I. Dönen Varlıklar	I. Dönen Varlıklar
A- Kasa ve Bankalar B- Hisse Senedi ve Tahviller C- Alacaklar D- Verilen Avanslar E- Stoklar F- Diğer Dönen Varlıklar	A- Hazır Değerler B- Menkul Kıymetler C- Ticari Alacaklar D- Diğer Alacaklar E- Stoklar F- Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Maliyetleri G- Gelecek Aylara Ait Giderler ve Gelir Tahakk. H- Diğer Dönen Varlıklar
II. Duran Varlıklar	II. Duran Varlıklar
A- Tasarruf Bonosu B- Alacaklar C- Verilen Avanslar D- Müessese ve İştiraklerdeki Sermaye Payları E- Maddi Duran Varlıklar F- Maddi Olmayan Duran Varlıklar G- Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar H- Diğer Duran Varlıklar	A- Ticari Alacaklar B- Diğer Alacaklar C- Mali Duran Varlıklar D- Maddi Duran Varlıklar E- Maddi Olmayan Duran Varlıklar F- Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar G- Gelecek Yıllara Ait Giderler ve Gelir Tahakk. H- Diğer Duran Varlıklar

PASİF	
1972-1993 Arası Özet Bilanço Kalemleri	1994 ve sonrası Özet Bilanço Kalemleri
I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	I. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
A- Alınan Krediler B- Borçlar C- Alınan Avanslar D- Vergi, Resim, Harç ve Kesintiler E- Gider Tahakkukları F- Diğer Yabancı Kaynaklar	A- Mali Borçlar B- Ticari Borçlar C- Diğer Borçlar D- Alınan Avanslar E- Yıllara Yaygın İnşaat ve Onarım Hakedişleri F- Ödenecek Vergi ve Diğer Yükümlülükler G- Borç ve Gider Karşılıkları H- Gelecek Aylara Ait Gelirler ve Gider Tahakk. I- Diğer Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar
II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	II. Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
A- Alınan Krediler B- Borçlar C- Alınan Avanslar D- Diğer Yabancı Kaynaklar	A- Mali Borçlar B- Ticari Borçlar C- Diğer Borçlar D- Alınan Avanslar E- Borç ve Gider Karşılıkları F- Gelecek Yıllara Ait Gelirler ve Gider Tahakk. G- Diğer Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar
III.Öz Kaynaklar	III. Öz Kaynaklar
A- Ödenmiş Sermaye B- Yeniden Değer Artışı C- Yedekler D- Özel Karşılıklar E- Karlar F- Zararlar	A- Ödenmiş Sermaye B- Sermaye Yedekleri C- Kar Yedekleri D- Geçmiş Yıllar Karları E- Geçmiş Yıllar Zararları F- Dönem Net Karı (Zararı)

1972 – 1993 yılları arasında kullanılan bilançolarla, 1994 ve sonrasında kullanılan bilançolar arasındaki uyum nispeten daha yüksektir ve bu durum iki bilanço tipinin de aynı ekolden gelmesiyle açıklanabilir. Her ikisinde de kendi dönemlerindeki tekdüzen hesap planına uyumluluk amaçtır ve uyumlu olarak hazırlanmıştır. Hatta 1994 ve son-

rasındaki bilançolar 1972 – 1993 yılları arasında kullanılan bilançoların geliştirilmiş halidir, 1972 – 1993 yılları arasındaki bilançolar günümüz bilançolarının atasıdır tespiti yapılabilir (Tablo 3).

Bilançolarda 1993 – 1994 geçişi tamamen yeni MSUGT uyumlu THP ve finansal tablolara geçişi sağlamıştır.

3.2.2. KİT'lerin Kar Zarar Hesapları ve Gelir Tablolarının İncelenmesi

KİT'lerin kar zarar hesapları ve gelir tablolarının ana hesap gruplarının dizilimleri incelendiğinde, 1971 yılına kadar kar zarar hesabı, 1972'den itibaren ise dikey gelir tablosu kullanıldığı görülmüş, 1972'den önce gelir tablosu kullanıldığına dair bir belge veya bulgu çalışma çerçevesinde elde edilememiştir (Ek-2).

1972 yılına kadar kullanılan Hasılat Kar Zarar Hesabı veya Kar Zarar Hesabı şeklindeki yapıda günümüz hesap yapısına benzer bir şekilde hesabın sol tarafında (Zimmet veya Borç) giderler, sağ tarafında (Matlup veya Alacak) ise gelirler yer almaktaydı.

KİT'lerin 1939-1971 yılları arasında kullandığı kar zarar hesabı Alman muhasebe sistemindeki Kar Zarar hesabına benzemektedir. Ancak bir kısım KİT'lerde kar zarar hesabının kullanımı 1971'den sonra da devam etmiştir. Örneğin Etibank Halıköy Maden İşletmesi 1972, 1973, Sümerbank Eskişehir Basma Sanayii 1973 gibi. Ayrıca THY'de kar zarar hesabının kullanımı 1982'ye kadar düzenli olarak devam etmiş, gelir tablosuna geçiş bilançoda olduğu gibi ancak 1983 yılından (Ek-2) itibaren gerçekleşmiştir.

Kar zarar kavramından gelir tablosuna geçişle ilgili Güvemli'nin (2007: 171);

“...muhasebe düşüncesinde bilanço ve gelir tablosu iki ana finansal tablodur. Bilanço aynı isim çerçevesinde gelişme göstermiştir, ama gelir tablosu yüzyıllara yayılan kar ve zarar kavramından, kar ve zarar hesabına, kar ve zarar tablosuna, gelir hesabına ve giderek gelir tablosuna doğru uzanan bir gelişme göstermiştir”

tespitinde de belirttiği gibi kar zarar kavramından gelir tablosuna geçiş aslında sadece karın değil elde edilen finansal sonuçların bileşenlerinin de önem kazandığı, sadece satış kazancının değil

satış tutarının, faaliyet gelir ve giderlerinin, finansman giderlerinin, faaliyet dışı, olağandışı gelir ve giderlerin ayrı ayrı incelenemediği, takip edilemediği bir yönetime geçiştir. Ayrıca KİT'lerde 1972 yılına kadar daha çok kar zarar hesabı, bunun yanında seyrek de olsa kar zarar tablosu isimlendirmesinin kullanıldığı, 'Kar Zarar Tablosu' isimlendirmesinin ise yoğun olarak kullanılmamakla birlikte, kullanımı geriye doğru 1940'lara kadar götürülebilmektedir (Tablo 4). Örnek olarak Divriği Demir Madenleri İşletmesi'nin 1940 yılı kar zarar tablosu verilebilir. Etibank ve iştiraklerinde 1939-1971 döneminde 1968'lere kadar daha çok 'Kar Zarar Tablosu', sonraki yıllarda ise 'Kar Zarar Hesabı' isimlendirmesi kullanılmıştır (Tablo 4).

Ancak Sümerbank ve iştiraklerinde 1939'dan 1973'lere, TCDD ve iştiraklerinde ise 1954'ten 1971'e kadar 'Kar Zarar Hesabı' isimlendirmesi kullanılmıştır. THY'de ise önce 'Kar Zarar Hesabı', 1982 yılında ise 'Kar Zarar Tablosu' isimlendirmesi kullanılmış ve 1983'ten itibaren ise zaten gelir tablosu kullanımına geçilmiştir (Tablo 4).

Bir başka açıdan bakıldığında aslında 3460 sayılı yasanın kar zarar hesabı/kar zarar tablosu isimlendirmesi konusunda tam bir terminoloji birliği getirmediği belirtilebilir. Bunun nedeni olarak da Güvemli (2007:171) kar ve zararın bilançonun yanında daha az önemsenmesine, maliyetin göz ardı edilerek elde kalanlar üzerinden karın hesaplanmasına bağlamıştır.

Kar zarar hesabı/tablosunun bölümlenmesinde gerek zimmet/matlup gerekse borç/alacak şeklinde bölümlenmenin yapıldığı, giderler/gelirler ayrımının ise THY hariç 1971 yılından itibaren başladığı, THY'de ise en baştan beri kar zarar hesapları giderler/gelirler şeklinde bölümlendiği görülmüştür (Tablo 4).

KİT işletmelerinde kar zarar hesapları zimmet

ve matlup tarafında ana hesap gruplarında numaralama yönünden belirgin bir fark tespit edilememiş, sadece THY’de kar zarar tablosunun incelendiği 1964’ten 1982’ye kadar elde edilen kar zarar tablolarında hiç numaralama yapılmadığı

tespit edilmiştir (Tablo 4). Numaralama yapılan kar zarar tablolarında numaralama işlemi zimmet tarafında ayrı, matlup tarafında ayrı olmak üzere 1’den başlayarak ardışık olarak devam etmektedir.

Tablo 4: KİT’lerde Kullanılan Hasılat Kar Zarar Hesaplarının Şekil Yönünden İncelenmesi

İşletme	Yıl	İsimlendirme		Bölümleme			Numaralama	
		(Kar Zarar)		Zimmet/ Matlup	Borç / Alacak	Gider/ Gelir	Var / Yok	Şekli (Varsa)
		Hesabı	Tablosu					
Etibank-Ereğli Kömürleri İşl.	1939	✓			✓		✓	Romen
Sümerbank - Deri Kundura	1939	✓		✓			✗	
Sümerbank - Gemlik Sung İpek	1939	✓		✓			✓	Normal
Sümerbank – Selüloz Sanayii	1939	✓		✓			✗	
Etibank - Divriği Demir Madenleri	1940		✓		✓		✗	
Sümerbank - İplik Dokuma Fabr.	1945	✓			✓		✓	Romen
Etibank - Ereğli Kömür İşletmeleri	1947		✓		✓		✗	
Sümerbank - Adana Pamuk	1950	✓			✓		✓	Romen
TCDD	1955	✓		✓			✗	
THY	1964	✓				✓	✗	
Etibank - Ergani Bakır	1968		✓	✓			✗	
THY	1969	✓				✓	✗	
TCDD	1970	✓		✓			✓	Romen
Etibank - Halıköy Maden İşl.	1971	✓				✓	✓	Normal
Sümerbank - Eskişehir Basma Sanayii	1971	✓				✓	✓	Normal
TCDD	1971	✓		✓			✓	Romen
Etibank - Halıköy Maden İşl.	1972	✓				✓	✓	Normal
THY	1972	✓				✓	✗	
Etibank - Halıköy Maden İşl.	1973	✓				✓	✓	Normal
Sümerbank - Eskişehir Basma Sanayii	1973	✓				✓	✓	Normal
THY	1973	✓				✓	✗	
THY	1982		✓			✓	✗	

✓ İşaretlenen özellik var.

✗ İşaretlenen özellik yok.

1972'den itibaren geçilen Gelir Tablolarının bazıları bilançolarda olduğu gibi hesap plan kodlarıyla düzenlenmiştir (TCDD 1972-1976). 1972 yılında geçilen gelir tabloları günümüzde kullanılan gelir tablosuna benzemekle birlikte bir kısım farklılıklar da bulunmaktadır. Bu farklar MSUGT çerçevesinde 1994 yılı ve sonrasında kullanılmaya başlanan gelir tablosu ile 1994 öncesinde kullanılan gelir tablosunun karşılaştırıldığı aşağıdaki TCDD'ye ait 1993 ve 1994 gelir tablolarında daha net görülecektir (Tablo 5).

Türkiye'de KİT'lerde 1972'den itibaren kullanımına başlanan gelir tablolarını süreç içerisinde iki dönemde (1994 öncesi ve sonrası) incelemek mümkündür. Aslında iki dönemde de kullanılan gelir tabloları birbirine benzerlik göstermelerine rağmen (Tablo 5) sahip oldukları farklılıklar aşağıda sıralanmıştır;

- 1993 ve öncesi gelir tabloları sadece cari dönem için düzenlenmekteyken 1994 ve sonrası gelir tabloları cari dönemle birlikte bir önceki yılın verilerini de içermektedir.
- Eski gelir tablosundaki 'Gayri Safi Satış Hasılatı' terimi yeni gelir tablosunda 'Brüt Satışlar'a dönmüştür. Gayri Safi Satış Hasılatı başlığı altında yurt içi yurt dışı ayrımı yapılmadan 'Mal ve hizmet satış hasılatı' ayrıca 'Sübvansiyonlar' ve 'Vergi iadeleri' alt başlıkları bulunmaktadır. Yeni gelir tablosunda ise Brüt Satışlar başlığı altında 'Yurtiçi satışlar', 'Yurtdışı satışlar' ve 'Diğer Gelirler' alt başlıkları bulunmaktadır.
- Eski gelir tablosunda 'Hasılatan İndirimler' terimi yeni gelir tablosunda 'Satış İndirimleri'ne dönmüş, alt başlıklarda ise Hasılatan indirimler altında 'Satış vergileri', 'İadeler', 'Kasa iskontosu' ve 'Diğer indirimler' yer alırken Satış İndirimleri altında 'Satıştan iadeler', 'Satış iskontoları' ve 'Diğer indirimler' alt başlıkları bulunmaktadır.
- Satışların maliyeti eski gelir tablosunda alt

başlık olmadan doğrudan 'Mal ve hizmet satışları maliyeti' şeklinde yer alırken yeni gelir tablosunda 'Satışların maliyeti' altında satılan mamul mallar, ticari mallar ve hizmetlerin maliyetleri ayrı ayrı alt başlıklarda gösterilmektedir.

- Diğer Faaliyetlerden elde edilen gelir ve karlar ve gider ve zararlar başlıkları altında önemli farklardan birisi eski gelir tablosunda sadece müesseseler olarak yer adlandırılan işletmenin sahip olduğu ortaklıklar yeni gelir tablosunda iştirak ve bağlı ortaklık olarak detaylandırılmakta ayrıca borç ve alacaklar için reeskontlar ayrı alt başlık olarak gösterilmektedir.
- Ayrıca faiz giderleri eski gelir tablosunda Faaliyet Dışı Gider ve Zararlar altında yer almaktayken yeni gelir tablosunda Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar altında değil ayrı bir bağımsız başlık altında 'Finansman Giderleri' olarak yer almaktadır.
- Eski gelir tablosunda yer almayan yeni gelir tablosunda ise ayrı bağımsız başlık halinde yer alan 'Olağandışı Gelir ve Karlar', 'Olağandışı Gider ve Zararlar' başlıkları yer almaktadır.

Aslında 1994 yılında kullanımına başlanan gelir tablosunda da sonradan günümüzün şartlarına göre küçük eklemeler yapılmış, ilk halinde yer almamasına rağmen günün ihtiyaçlarına göre alt başlıklar eklenmiştir. Örneğin 5024 sayılı yasa ve TMS 29 yüksek enflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama standartlarıyla ilişkili olarak gelir tablosunda 'Diğer Faaliyetlerden Olağan Gelir ve Karlar' başlığı altında '9-Enflasyon düzeltmesi karları'; 'Diğer Faaliyetlerden Olağan Gider ve Zararlar' başlığı altında '9-Enflasyon düzeltmesi zararları' alt başlıkları eklenmiştir.

ABD'de I. Dünya savaşı sırasında bankaların, şirketlerin ekonomik yapılarını daha yakından

izleme ihtiyacından ortaya çıktığı öne sürülen (Güvemli 2007:196) ve 1917 yılında kullanımına başlanan, satış ve maloluşları da kapsayan ve dikey olarak düzenlenen (işletme hesabı) gelir tablosu (Güvemli 2007:194-195) kullanımına Almanya'da 1955 yılında kabul edilen yasal düzenleme ile geçilmiştir. Hasılat kar zarar hesap-

larından farklı olarak gelir ve giderlerin karşılıklı mahsubunun önlenmesi, giderlerin olağan ve olağan dışı olarak ayrılmasını öngören bu anlayış kar zarar hesabından gelir tablosuna geçiş anlamı taşımaktaydı (Güvemli 2007:426). KİT'lerde dikey gelir tablosu kullanımına 1972 yılında geçilmiştir.

Tablo 5: KİT'lerde 1994 Öncesinde Kullanılan Gelir Tablolarıyla 1994 ve Sonrasında Kullanılan Gelir Tablolarının TCDD 1993 ve 1994 Gelir Tabloları Üzerinden Karşılaştırılması.

TCDD	1993 Gelir Tablosu	1994 Gelir Tablosu
	GELİR VE GİDERLER	
	1-Gayri safi satış hasılatı	A- BRÜT SATIŞLAR
	a)Mal ve hizmet satış hasılatı	1-Yurtiçi Satışlar
	b)Sübvansiyonlar	2-Yurtdışı Satışlar
	c)Vergi iadeleri	3-Diğer Gelirler
	Toplam (1)	B- SATIŞ İNDİRLİMLERİ (-)
	2-Hasılattan indirimler	1-Satıştan İadeler(-)
	a)Satış vergileri	2-Satış İskontoları (-)
	b)İadeler	3-Diğer İndirimler (-)
	c)Kasa iskontosu	C- NET SATIŞLAR
	d)Diğer indirimler	D- SATIŞLARIN MALİYETİ (-)
	Toplam (2)	1-Satılan Mamuller Maliyeti(-)
	3-Safi satış hasılatı (1-2)	2-Satılan Ticari Mallar Maliyeti(-)
	4-Mal ve hizmet satışları maliyeti	3-Satılan Hizmet Maliyeti (-)
	5-Gayri safi satış karı veya zararı (3-4)	4-Diğer Satışların Maliyeti(-)
	6-Dönem giderleri	BRÜT SATIŞ KARI VEYA ZARARI
	a)Araştırma ve geliştirme giderleri	E- FAALİYET GİDERLERİ
	b)Pazarlama satış ve dağıtım giderleri	1-Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)
	c)Genel idare giderleri	2-Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)
	Toplam (6)	3-Genel Yönetim Giderleri (-)
	7-İşletme faaliyetleri karı veya zararı (5-6)	FAALİYET KARI VEYA ZARARI
	8-Faaliyet dışı hasılat ve karlar	F- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR
	a)Faiz ve komisyon gelirleri	1-İştiraklerden Temettü Gelirleri
	b)Müesseselerden devir alınan karlar	2-Bağı Ortaklıklardan Temettü Gelirleri
	c)Bağı ortaklıklardan alınan kar payları	3-Faiz Gelirleri
	d)İştiraklerden alınan kar payları	4-Komisyon Gelirleri
	e)Karşılıklardan kullanılmayan kısım	5-Konusu Kalmayan Karşılıklar
	f)Geçmiş yıllara ait gelir ve karlar	6-Menkul Kıymet Satış Karları
	g)Diğer hasılat ve karlar	7-Kambiyo Karları
	Toplam (8)	8-Reeskont Faiz Gelirleri
	9-Faaliyet dışı giderler ve zararlar	9-Diğer Olağan Gelir ve Karlar
	a)Faiz ve komisyon giderleri	G- DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR (-)
	b)Çalışmayan kısım giderleri	1-Komisyon Giderleri
	c)Karşılık giderleri	2-Karşılık Giderleri
	d)Geçmiş yıllara ait gider ve zararlar	3-Menkul Kıymet Satış Zararları
	e)Diğer gider ve zararlar	4-Kambiyo Zararları
	Toplam (9)	5-Reeskont Faiz Giderleri
	10-Dönem karı veya zararı (7+8-9)	6-Diğer Olağan Gider ve Zararlar
	11-Vergiler,kanuni yükümlülük payları ve ikramiyeler	H- FİNANSMAN GİDERLERİ (-)
	a)Vergiler	1-Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri (-)
	b)Kanuni yükümlülük payları	2-Uzun Vadeli Borçlanma Giderleri (-)
	c)İkramiyeler	OLAĞAN KAR VEYA ZARAR
	Toplam (11.)	I- OLAĞANDIŞI GELİR VE KARLAR
	12-Safi dönem karı veya zararı (10-11)	1-Önceki Dönem Gelir ve Karları
		2-Diğer Olağandışı gelir ve karlar
		J- OLAĞANDIŞI GİDER VE ZARARLAR
		1-Çalışmayan Kısım Gider ve Zararları (-)
		2-Önceki Dönem Gider ve Zararları (-)
		3-Diğer Olağandışı Gider ve Zararları (-)
		DÖNEM KARI VEYA ZARARI
		K- DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK
		KARŞILIKLARI (-)
		DÖNEM NET KARI VEYA ZARARI

Kaynak: TCDD 1993 ve 1994 Gelir Tabloları.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sermaye, girişimci ve ticari yaşam deneyimlerinin azlığı nedeniyle, ağırlıklı olarak devlet eliyle kalkınma modeli benimsendiğinden, devrin şartlarına göre nispeten büyük işletmeler devlet kontrolündeki KİT'lerdir. Dolayısıyla daha çok muhasebe ve muhasebeye dayalı mali kontrole ihtiyaç duyan işletmeler de KİT'ler olmuştur. Gerek bu işletmelerin verimlilik ve kendi iç ihtiyaçlarına cevap verebilme adına, gerekse toplum adına TBMM yoluyla ilgili işletmelerin ve bu işletmelere aktarılan kaynakların kontrolü ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede ilgili kurumların verimlilik, performans ve mali kontrol ihtiyacının karşılanabilmesi için muhasebe düzenin sistemli bir şekilde oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmış ve Başbakanlık YDK kurulmuştur. Aslında YDK kurulmadan önce de Sümerbank ve Etibank'ın muhasebe yapılarının düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar vardır. Ancak 1938 yılında 3460 sayılı yasayla YDK'nın kurulmasıyla gerek denetim gerekse işletmelerin mali kayıt sisteminin düzenlenmesine yönelik kurumsal çalışmalar ön plana çıkmıştır. Birçok defa uzmanlar görevlendirilmiş, komisyonlar kurulmuştur. Yapılan bu çalışmalar neticesinde ortaya çıkan düzenlemeler öncelikle KİT'lerde uygulansa da ülkedeki tüm muhasebe uygulamalarına yön veren temel uygulamalar olagelmıştır.

KİT'lerin muhasebe süreçlerinin düzenlenmesinde büyük önemi olan ve 1938 yılında yayımlanan 3460 sayılı yasa ile KİT'ler hem net bir yasal statü kazanmışlar hem de YDK denetimine tabi tutularak muhasebe süreçleri YDK'nın öngördüğü yapıya uyarlanmıştır. KİT'lerin muhasebe sisteminin elden geçirilmesi, bütün KİT'ler için uygulama birliğinin sağlanabilmesi amacıyla 1940'lardan itibaren önemli çalışmalar yapılmış, bu çerçevede raporlar yayımlanmış ve KİT'lerin düzenleyeceği finansal tablolar ortak bir yapıya kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Osmanlı'nın son döneminden 1926'da Alman ticaret kanunundan esinlenen ticaret kanunu (Güvemli 2008) yasalaşınca kadar, muhasebede o güne kadar etkili olan Fransız etkisi yerini yavaş yavaş Alman etkisine bırakmaya başlamıştır. Özellikle Almanya'dan kaçarak Türkiye'ye gelen Yahudi bilim adamlarının bir kısmı diğer alanlarda olduğu gibi muhasebe alanında da Türkiye'nin muhasebe sistemine katkı sunmuşlar ve sistemin Alman etkisine dönmesine önemli etkiler yapmışlardır.

Alman Profesör Sachsenberg tarafından Sümerbank için hazırlanan muhasebe sistemi, KİT'ler için bir yol haritası teşkil etmiş, KİT'lerin çoğunluğu tarafından uygulanmıştır. Türkiye'de Alman etkisinin devamında Sachsenberg'in çalışmasının da büyük önemi olduğu anlaşılmaktadır.

Ancak çalışma belgeye dayalı olarak finansal tabloların incelenmesi çalışması olduğu ve 1923-1938 yılları arası için yeterli veri elde edilemediği için ilgili dönem literatüre dayalı yorumlanmış, belgeye dayalı olarak değerlendirilmemiştir. Yapılan çalışmada belgeye dayalı değerlendirme, yeterli verinin elde edilebildiği 1938 yılı sonrasını kapsamaktadır.

KİT'lerde 1939-1971 yılları arası bilanço yapısı itibarıyla yoğun bir şekilde Alman etkisi görülmektedir (Ek-1). Bu dönemde bilançoların aktifli sabit kıymetlerle, pasifli sermaye ile başlamaktadır. İDT YDK'nın çalışmasına dayanarak hazırlanan Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve buna bağlı olarak finansal tabloların yeni halleri 1972 yılından itibaren KİT'lerde zorunlu olarak uygulanmaya başlamıştır. Geçiş döneminde 1972'den itibaren İDT YDK'nın önerdiği tek düzen muhasebe sistemine göre bilanço ve gelir tablolarının hazırlanmasının yanında eski tip bilanço ve hasılat kar zarar hesabı (Ek 1, Ek 2) da kullanılmaya devam etmiştir.

Literatürde bilançolar biçim yönünden incelendiğinde Hesap tipi ve Rapor tipi olmak üzere ikiye ayrılmalarına rağmen KİT bilançoları incelendiğinde bunların yanında yayın tipi bilançoların da kullanıldığı (Ek-1 ve Ek-7) görülmüştür.

Çalışma çerçevesinde KİT’lerde 1972 yılına kadar yatay Hasılat Kar Zarar Hesabı/Tablosunun, 1972 yılından itibaren ise günümüzde kullanılabilecek benzer dikey gelir tablosu kullanıldığı tespit edilmiş, Kar Zarar hesabından Gelir Tablosu yaklaşımına geçiş de bilançolarda olduğu gibi 1972 yılından itibaren başlamıştır. Yapılan incelemelerde 1972 yılında gelir tablosu kullanımı başlayıncaya kadar Brüt Satış Karı gözükmemekte, sebep olarak da Kar Zarar Hesabının kullanımı gösterilmektedir. Alman ekolünde (1931 tarihli Alman Ticaret kanuna göre) Kar Zarar hesapları tablolaştırılırken hasılat tarafında hasılat tutarı belirlenirken yasa gereği “Hasılat tutarından ilk madde, çeşitli tedarik giderleri, ticari mallara ait masraflar düşülerek gösterilir” satış tutarı ve maliyet görünmez. Yani günümüz muhasebe ilkelerinin karşı çıktığı “netleştirme” işlemi Alman tipi Kar Zarar Hesabında yapılabildiği için, Kar Zarar Hesaplarında bir nevi brüt kar gözükmekte, Kar Zarar Hesaplarında “satış tutarı” değil “satış karı” kullanılmaktadır.

Hasılat Kar Zarar hesabı kullanımı daha çok Alman ekolünü hatırlatmaktadır. Muhasebe sistemimizde etkilenilen Almanlar uyguladıkları bu sistemi 1955 yılından itibaren değiştirerek dikey gelir tablosu kullanımına (Güvemli 2007:426) geçmişlerdir. Ancak Türkiye’de KİT’lerde Alman tipi hasılat kar zarar hesabından Amerikan tipi gelir tablosu yaklaşımına gecikmeli olarak 1972 yılından itibaren geçilmiştir. Bir kısım KİT’lerde 1972 yılından itibaren gelir tablosu kullanımının yanında belirli bir süre daha kar zarar hesabı kullanımı devam etmiş, THY’de 1983 yılına kadar sürmüştür (Ek-2).

1972 yılında uygulanmaya başlanan Tek Düzen Muhasebe Sistemi günümüzde uygulanan muhasebe sisteminden farklı olmasına rağmen günümüzde uygulanan Tek Düzen Muhasebe Sistemi için bir başlangıç, bir altyapı oluşturmuştur. Ayrıca Göktan’ın (1980:168) da belirttiği gibi 1972’de geçilen tekdüzen muhasebe sistemi hem muhasebe ilkeleri açısından, hem de karar verici yöneticiler açısından KİT’lere yalnız tek tip (uniform) sistem fikri getirmekle kalmamış aynı zamanda bu KİT’lerin artık *yetersiz hale gelmiş ve modern işletmecilik anlayışına göre yöneticilere yararlı olmayan muhasebe sistemlerinin yenilenmesini* de sağlamıştır. Sistemin fiili olarak uygulanmaya başlaması uygulamada ortaya çıkan eksiklik ve iyileştirme noktalarının fark edilmesine ve sistemin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

Bu dönemde 24 Ocak kararlarıyla birlikte serbest piyasa ekonomisine geçiş eğiliminin artması, özel sektörün güçlenmesi, 1989’da 3568 sayılı muhasebe meslek yasasının yasalaşması, muhasebenin kendine has statüsü olan bağımsız bir meslek haline gelmesine katkı sağlamıştır. Bütün yaşanan bu gelişmeler 1992’de yayımlanan 1994’de uygulamaya geçilen MSUGT ve bu çerçevede Standart Tekdüzen dönemine geçişin alt yapısını oluşturmuştur.

Literatürde muhasebe sistemimizde 1926 yılına kadar Fransız etkisinin, 1926 – 1960 yılları arasında Alman etkisinin, 1960’dan itibaren ise ABD etkisinin Türkiye’de hakim olduğu görüşü savunulmakla birlikte (Küçüksavaş 2005:14; Koçyalkın 1994:11; Akdoğan ve Aydın 1987:85) bu çalışmada Alman etkisinin 1972 yılına kadar net bir şekilde devam ettiği, 1972 ve 1973 yıllarında yeni kullanılmaya başlanan finansal tablolarla birlikte Alman tipi finansal tabloların belirli bir süre daha kullanılmaya devam ettiği belgeleriyle ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak KİT'lerin finansal tabloları incelendiğinde finansal tablolarının hazırlanmasında;

- 1939 – 1971 yılları arasında Alman ekolünün etkin olduğu ve 1972 ve sonrasında da standart olmayan tek düzene göre hazırlanan finansal tablolar yanında belirli bir süre daha Alman ekolü etkisinde finansal tabloların da hazırlandığı,
- 1972 – 1993 yılları arasında hazırlanan finansal tablolar Amerikan muhasebe sisteminin etkilenen standart olmayan tek düzen muhasebe sisteminin etkisinde hazırlandığı,
- 1994 ve sonrasında hazırlanan finansal tablolarda ise küresel muhasebe uygulamalarının etkilediği standart tek düzen muhasebe sisteminin etkin olduğu sonucuna varılabilir.

KİT'lerin muhasebe sistemleri üzerinden yürüten geliştirme çabaları Türkiye muhasebe sisteminin dönüşümüne önemli katkı sağlamış olup, yapılan

reform ve revizyon çalışmaları, toplanan komisyonlar, yayınlanan raporlar ve yasa teklifleri Türkiye'de muhasebe sisteminin altyapısını oluşturmuştur. KİT'lerin muhasebe uygulamaları ve bu konudaki reform çabaları Türkiye açısından bir nevi “muhasebe okulu” işlevi görmüştür. Gerek sistem olarak gerekse uygulayıcı yetişmiş insan kaynakları olarak KİT'lerin Türkiye muhasebe sistemine önemli katkıları olmuştur.

Günümüz ekonomi dünyasında finansal piyasalar önemli yer tutmakta, günün ihtiyaçlarına göre her an yeni değişimler yaşanabilmektedir. Bu çerçevede finansal piyasalara ham ve işlenmiş veri sağlayan muhasebe anabilim dalı da bu değişimlerden doğal olarak etkilenmekte, yaşanan değişimlere kendini adapte etmektedir. Dolayısıyla işletmelerin kullanmış oldukları finansal tablo isim, içerik ve çeşitliliği tarihten günümüze önemli değişimler yaşamış ve gelecekte ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar çerçevesinde gelecekte de değişimler yaşayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2002). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akdoğan, N. & Aydın, H. (1987). *Muhasebe Teorileri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No:98.
- Aktan, C. C., (1992). *Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine: Özelleştirme*. İzmir: Akliselim Matbaası.
- Altıntaş, M. B. (1988). *Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirilmesinin Sermaye Piyasasına Etkileri*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, Yayın No: 8.
- Atasoy, V. (1993). *Türkiye’de kamu iktisadi teşebbüsleri ve özelleştirme sorunu*. Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Aysan, M. A. (1978). *İktisadi Devlet Teşekkülleri’nin Yeniden Düzenlenmesi*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Aysan, M. (1980, 24-26 Nisan). “Türkiye’de Kamu Teşebbüslerinde Muhasebe Eğitimi Sorunları”, II. Türkiye Muhasebe Eğitim Sempozyumu. İzmir: Muhasebe Eğitimi Derneği Yayınları, No:1.
- Aysan, M. (2000). *Yeni Bin Yılda Kamu Teşebbüslerinin Değişen Rolü: Türkiye Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi* (8) Sayı:8’in Eki, İstanbul, Çevirenler: Fatih Coşkun ERTAŞ, Ahmet KİBARÇETİN.
- Ayyıldız, E. (2005). “Konsolide Bütçeden Kamu İktisadi Teşebbüslerine Yapılan Transferler (1995-2004)”. *Sayıştay Dergisi* (59), 89-118.
- Çaşkurlu, E. (2002). *Görev Zararı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Görev Zararı Doğurucu Faaliyetlerin İncelenmesi ve Analizi*. Ankara: S.P.K. Yayın No:138.
- Demirbaş, M., & Türkoğlu, M. (2002). “Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 7(1), 241-264.
- Göktan, E. (1980). “Tekdüzen Muhasebe Çalışmalarında Uluslararası Deneyimler ve Türkiye’deki Uygulamalar”, *Muhasebe Enstitüsü Dergisi* (Ağustos-Kasım).
- Güldamla, A. (1966). *Türkiye’de iktisadi devlet teşekkülleri*. Ankara: Ekonomi Dünyası Yayınları.
- Güner, Â. O. (1978). *Türkiye’nin kalkınması ve iktisadi Devlet Teşekkülleri*. İstanbul: Damla Yayınevi, İstanbul.
- Güvemli, B., Selçık, M. (2008) “The Influence of the Western European Countries on the Turkish Accounting Thought in the First Half of the 19th and 20th Centuries”, *XII. World Congress of Accounting Historians, Vol. I*, 417-429, İstanbul, July.
- Güvemli, O. (2007). *Finansal Tabloların Evrimi*. İstanbul: Proje Danış A.Ş.
- Hemming, R. & Mansoor, A. M. (1988). *Mansoor. Privatization and Public Enterprises*. Washington: International Monetary Fund.
- İDT YDK. *Tekdüzen Genel Hesap Planı ve Açıklamaları*, Ankara, 1968.
- Kandaş, B. (1989). “Cumhuriyetin Kuruluşundan İtibaren Türkiye’nin İktisadi Büyümesi I”, *Maliye Yazıları Dergisi* (Temmuz-Aralık), 38-54.
- Kandaş, B. (1990). “Cumhuriyetin Kuruluşundan İtibaren Türkiye’nin İktisadi Büyümesi II”, *Maliye Yazıları Dergisi* (Mart-Nisan), 7-22.
- Karaarslan, E. (2008). *Kamu Sektörüne Dahil Kamu İdarelerinin Tasnifi ve Bu Birimlerin Hukuki-Mali Yapıları*. Ankara.
- Karluk, S.R.. (1994). *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme*. İstanbul: Esbank Yayınları.
- Kılıçbay, A. (1994). *Türkiye Ekonomisi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koç Yalkın, Y. (1994). *Genel Muhasebe*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kök, R. (1995). *Ekonomi-Politik Popülizm KİT-Köşeli Ekonomiler-Özelleştirme*. İstanbul:Dergah Yayınları, No:158.

- Kuntbay, İ. (1981). *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşekküllerinin Yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayınları, No: 198.
- Küçükşavaş, N. (2005). *Finansal Muhasebe (Genel Muhasebe)*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Leeds, R. S. (1988). *The Promise of Privatization: A Challenge for U.S. Policy*. New York: Council of Foreign Relations Books. Ed. Raymon Vernon Jr.
- Özaslan, İ. (1972). *Muhasebenin Teknik Yapısı*. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası.
- Özmen, S. (1987). “KİT’lerin Özelleştirilmesinin Tarihsel Gelişimi”, *Maliye Yazıları Dergisi (Ekim-Kasım)*, 11-24.
- Sümerbank. (1943). *Sümerbank (11.07.1933-11.07.1943)*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- Şahin, H. (2002). *Türkiye Ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Tecer, M. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları.
- Ülken, Y. (1981, 28 Şubat). “Türk Ekonomisi ve Kamu İktisadi Teşebbüsleri”, *Kamu İktisadi Teşebbüsleri Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Yolları Paneli*, İstanbul.
- Yazıcı, M. (1965). *Türk İşletmelerinin Tekdüzen Hesap Çerçevesi Üzerine Bir Öneri*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Yasal Mevzuat ve Raporlar**
- 1897 tarihli Alman Ticaret Kanunu (Deutsche Handelsgesetzbuch)
- 17.06.1938 tarih ve 3460 sayılı, Sermayesinin Tamamı Devlet Tarafından Verilmek Suretiyle Kurulan İktisadi Teşekküllerin Teşkilatıyla İdare ve Murakabeleri Hakkındaki Kanun.
- Başbakanlık YDK Etibank 1973 Yılı Raporu. Güryılmaz Matbaası, Ankara.
- Başbakanlık YDK (Başvekalet Umumi Murakabe Heyeti). Etibank 1939 – 1993 Yılları Arası Yıllık Raporları.
- Başbakanlık YDK (Başvekalet Umumi Murakabe Heyeti). Sümerbank 1939 – 1987 Yılları Arası Yıllık Raporları.
- Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanakları. Cumhuriyet Senatosu Toplantı Dergisi, Cilt:32, 38. Birleşim, 1968.
- Cumhuriyet Senatosu Toplantı Tutanakları. Cumhuriyet Senatosu Toplantı Dergisi, Cilt:45, 24. Birleşim, 1968.
- DPT. Kalkınma Planı (Birinci Beş Yıl) 1963-1967. Ocak 1963.
- İstanbul YMMO. Kurumsal Muhasebe Düzeni ve Bunun Türkiye’deki Durumu Raporu. 15.06.2006.
- TCDD. 1954-2000 Arası Yıllık Bilanço Tahlil Raporları.
- Sayıştay Başkanlığı. T.C. TCDD Genel Müdürlüğü 2012 Yılı Raporu. Yayınlanma Tarihi: 25.09.2013.

EK-1: Dizilimlerine Göre 1939 – 2010 Arası KİT Bilançoları

İşleme	Yıl	A k t i f							P a s i f							Hes.Pl. Kod			
		1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7		8	9	10
Şimşekbank-Deiri	1939	Sabit Kıym.			Menkul K.	Borçlu Hesapl.	Nakdi Kıym.		Şemaye	İhtiyatlar	Muh.		Alacaklı Hesapl.		Kar				-
Şimşekbank-Gemlik	1939	Sabit Kıym.			Menkul K.	Borçlu Hesapl.	Nakdi Kıym.		Şemaye	İhtiyatlar	Muh.		Alacaklı Hesapl.		Kar				
Şimşekbank - Keramik Fabr.	1939	Sabit Kıym.			Menkul K.	Borçlu H.	Nakdi Kıym.		Şemaye	İhtiyatlar			Alacaklı H.		Kar				
Şimşekbank - Yerli Maltarı	1939	Müte-davil K.			Sabit K.	Aktİfler			Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif	Kar	
Türkiye Demir Çelik İşl.	1939	Sabit Kıym.			Menkul K	Borçlu H.	Nakdi Kıym.		Şemaye	İhtiyatlar			Alacaklı H.						
EtiBank - Ereğli Kömür İşl.	1939	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil			Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif		
EtiBank - Diyarğir Demir	1940	Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif		
EtiBank - Ereğli Kömür İşl.	1940	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler		Zarar	Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
EtiBank- Kömür Satış Tevzii	1941	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif		
EtiBank- Kömür Satış Tevzii	1942	Ödenememiş Sabit Kıym.	İhtiyatlar	Sabit K.	Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Tediyeye Emanet Paralar		Sair Pasif		
EtiBank - Ereğli Kömürleri	1945	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
Şimşekbank - İplik Dokuma	1945	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif	Kar	
EtiBank - Ereğli Kömürleri	1946	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
EtiBank - Ereğli Kömürleri	1947	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
Şimşekbank - İplik Dokuma	1948	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif	Kar	
EtiBank - Ereğli Kömürleri	1950	Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
Şimşekbank - Adana Pamuk	1950	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif	Kar	
Şimşekbank - Alın Satım	1950	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil Kıym.	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif	Kar	
TCDD	1955	Ödenememiş Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif	Kar	
TCDD	1963	Ödenememiş Sabit Kıym.	Tahsis & İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Sair Pasif		
EtiBank - Keşporlu Kültür	1964	Ödenememiş Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif	Kar	
THY	1966	Cari Aktİfler	İştirakler		Faiz Karşılıkl.	Sabit Kıym.			KV Borç T.	Cari Pasifler	UV Borç Taahhüt.	Sermaye							
EtiBank - Ereğli Kömürleri	1968	Sabit Kıym.	İştirakler		Müte-davil	Aktİfler	İlk Testis		Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif	Kar	
Şimşekbank - Bakırköy Pamuklu	1968	Sabit Kıym.			Müte-davil	Aktİfler			Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emanet Paralar		Sair Pasif	Kar	
TCDD	1970	Ödenememiş Sabit	Tahsis & Müte-davil		Sair	Aktİfler	İlk Testis	Zarar	Şemaye	İhtiyatlar	Karşılıklar	Tahsis	Alacaklılar	Ödenecek Senetler	Emanet Paralar	Kabuller	Sair Pasif	Kar	

	İşleme	A k t i f							P a s i f							Hes. Pl.			
		Yıl	1	2	3	4	5	6	7	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Etibank - Halkkõy		Sermaye	Kıym.	İştirakler		Aktifler	Masr.					& Bağış		Senetler	Paralar		Sair Pasif	Kar	
Maden	1971	Ödenmemiş Sermaye	Sabit Kıym.		Mütedavil	Sair Aktifler			Sermaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
Siimerbank - Eskişehir Basma	1971	Sabit Kıym.			Mütedavil	Sair Aktifler	İlk Tesis Masr.	Zarar	Sermaye		Karşılıklar		Alacaklılar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
TCDD	1971	Ödenmemiş Sermaye	Sabit Kıym.	Tahsis & İştirakler	Mütedavil	Sair Aktifler	İlk Tesis Masr.	Zarar	Sermaye	İhtiyatlar	Karşılıklar	Tahsis & Bağış	Alacaklılar	Ödenecek Senetler	Emnet Paralar	Kabuller	Sair Pasif	Kar	
TCDD - Eskişehir Lokomotif San.	1971	Ödenmemiş Sermaye	Sabit Kıym.	İştirakler	Mütedavil	Sair Aktifler	İlk Tesis Masr.	Zarar	Sermaye	İhtiyatlar	Karşılıklar	Tahsis & Bağış	Alacaklılar	Ödenecek Senetler	Emnet Paralar	Kabuller	Sair Pasif	Kar	
Etibank - Halkkõy	1972	Sabit Kıym.		İştirakler	Mütedavil	Sair Aktifler		Zarar	Sermaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
Etibank - Halkkõy	1972	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
Maden																			
Siimerbank - Eskişehir Sanayii	1972	Sabit Kıym.			Dönen V.	Sair Aktifler			Sermaye	Karşı-İhtikar	Yedekler		Alacaklılar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
TCDD	1972	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
Etibank - Halkkõy	1973	Sabit Kıym.		İştirakler	Mütedavil	Sair Aktifler		Zarar	Sermaye	İhtiyatlar	Karşılıklar		Alacaklılar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
Maden																			
Etibank - Halkkõy	1973	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
Maden																			
Siimerbank - Eskişehir Basma	1973	Sabit Kıym.			Dönen V.	Sair Aktifler			Sermaye	Karşı-İhtikar	Yedekler		Borçlar		Emnet Paralar		Sair Pasif	Kar	
TCDD	1973	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	1975	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD (yayın tipi)	1979	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD (yayın tipi)	1980	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD (yayın tipi)	1982	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
İHY (yayın tipi)	1982	Kasa Banka	Alacaklı	Stoklar	Maddi Duran V.	Md Olm DV	Ödenme Sermaye	Zarar	Alman Kredi	Borçlar	Alman Avanslar	Vergi Res. İht.	Gider Tahakk.	Dğ Yab. Kaynaklı Sermay	F-sas Değ. Art.	Yeniden Yedek	Kar		
İHY	1983	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	1985	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	1993	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	1994	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	2000	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								
TCDD	2012	Dönen V.	Duran V.						UVYK	UVYK	Öz Kayn.								

Ek-2: KİT Kar Zarar Hesapları ve Gelir Tablolarının Dizilimleri

[illegible]

İşletme	Yıl	1994	1993	1983	1982	1973	1973	1972	1972
	Tablo	GT	GT	GT	KZ	KZ	GT	GT	KZ
Zimmet	1	Brüt Satışlar	Gayrisafi Satış Hasılatı	Gayrisafi Satış Hasılatı	Direkt İşletme Giderleri	Satış Neticeleri	Gayrisafi Satış Hasılatı	Gayrisafi Satış Hasılatı	Satış Neticeleri
	2	Satış İndirimleri	Hasılattan İndirimler	Hasılattan İndirimler	Yolcu Servis Giderleri	Satış Vergi ve Masrafları	Hasılattan İndirimler	Hasılattan İndirimler	Satış Vergi ve Masrafları
	3				Direkt Bakım Giderl.				
	4	Net Satışlar	Safi Satış Hasılatı	Safi Satış Hasılatı	Yer Nakliye Giderleri	Verilen Faiz ve Komisyonlar	Safi Satış Hasılatı	Safi Satış Hasılatı	Verilen Faiz ve Komisyonlar
	5	Satışların Maliyeti	Mal ve Hizmet Satışları Maliyeti	Mal ve Hizmet Satışları Maliyeti	Genel İşletme Giderleri		Mal ve Hizmet Satışları Maliyeti	Mal ve Hizmet Satışları Maliyeti	
	6	Brüt Satış Zararı	Gayri Safi Satış Zararı	Gayri Safi Satış Karı	Pazarlama Satış Dağıtım Giderleri		Gayri Safi Satış Karı	Gayri Safi Satış Karı	
	7	Faaliyet Giderleri	Dönem Giderleri	Dönem Giderleri	Genel İdare Giderleri	Muhtelif Gider ve Zararlar	Dönem Giderleri	Dönem Giderleri	Muhtelif Gider ve Zararlar
	8	Faaliyet Zararı	İşletme Faaliyet Zararı	İşletme Faaliyet Karı	İşletme Dışı Giderler		İşletme Faaliyet Zararı	İşletme Faaliyet Karı	
	9				Kar				
Matup	1	Diğer Faal. Olağan Gider ve Zararlar	Faaliyet Dışı Hasılat ve Karlar	Faaliyet Dışı Hasılat ve Karlar	Yolcu Bilet Geliri	Satış Karları	Faaliyet Dışı Gelirler	Faaliyet Dışı Hasılat ve Karlar	Satış Karları
	2	Diğer Faal. Olağan Gider ve Zararlar	Faaliyet Dışı Gider ve Zararlar	Faaliyet Dışı Gider ve Zararlar	Fazla Bagaj Geliri		Faaliyet Dışı Giderler	Faaliyet Dışı Gider ve Zararlar	
	3	Finans-man Giderleri	Dönem Zararı	Dönem Karı	Posta Geliri	Malzeme ve Hizmet Satışları	Dönem Zararı	Dönem Karı	Malzeme ve Hizmet Satışları
	4	Olağan Kar veya Zarar	Kanuni Yüküml. Payları ve İkrariyeler	Kanuni Yüküml. Payları ve İkrariyeler	Kargo Geliri	Alınan Faiz ve Komisyonlar		Gelir Vergileri, Kanuni Yüküml. Karşılıkl.	Alınan Faiz ve Komisyonlar
	5	Olağandışı Gelir ve Karlar			Hususi Kira Geliri				
	6	Olağandışı Gid. ve Zararlar			Diğer Hasılat	Muhtelif Gelir ve Karlar			Muhtelif Gelir ve Karlar
	7	Dönem Karı veya Zararı			İşletme Dışı Hasılat				
	8	Dönem Karı Vergi ve Diğ. Yasal Yüküml. Karşılıkları							
	9	Dönem Net Zararı	Safi Dönem Zararı	Safi Dönem Karı		Dönem Zararı		Safi Dönem Karı	Dönem Zararı

KZ: Kar Zarar Hesabı

GT: Gelir Tablosu

Ek-3: Sümerbank – Gemlik Sung İpek 1939 Bilançosu

Sümerbank Gemlik Sung 31. 12. 1939			
AKTİF		PASİF	
1	2	1	2
1 - SABİT KIYMETLER :		1 - SERMAYE	
a.) Arazi	10.917,65	2 - İHTİYATLAR :	2.815.436 79
b.) Binalar	896.750,53	a) Karşılıklı ihtiyat akşesi	
c.) Makineler	447.098,39	b) Müterakim amortismanlar	
d.) Muhelif hisse	207.316,62		470.800,43 410.800 43
e.) Alet ve adevat	125.025,36	3 - MUHTELİF KARŞILIKLAR :	
f.) Demirbaşlar	78.002,42	a.) Ham madde tesviri 002 fiat karşılığı	
g.) İlk tesis masrafları	261.752,22	b.) Meşkek malihut karşılığı	
	2.201.366,59		91.870,36 91.870 36
Önce Kurum Firmasından alınan teminat	200.856,31	4 - ALACAKLI HESAPLAR :	
	2.386.436 79	a.) Borç Senetleri	
2 - MENKUL KIYMETLER :		b.) Başılar	
a.) Ham madde ve malzeme	198.558,86	c.) Muhelif alacaklar	3.960,11
b.) Yarı mamul emtia	10.619,80	d.) Muvakkat hesaplar	31.002,65
c.) Mamul emtia	854.469,49	e.) Cari hesaplar	107.877,79
	1.063.648 15	f.) Sümer Bank İstanbul Şubesi	356.350,08
3 - BORÇLU HESAPLAR :		5 - KÂR	499.191 00
a.) Alacak senetleri			42.057 20
b.) Hazine bonoları		Yekün	3.960.447 31
c.) Milyetler	41.065,88	6 - NAZİM HESAPLAR	11.332 43
d.) Tesvitten masrafları			
e.) Muhelif borçlar	5.890,43		
f.) Muvakkat borçlar	62.407,47		
g.) Şüpheli borçlar	91.870,36		
h.) Cari hesaplar			
i.) Sümer Bank Üstümlü Mülhürüğü	203.014,78		
	467.248 92		
4 - NAKDİ KIYMETLER :			
a.) Kasa	2.954,37		
b.) Bankalar	10.150,08		
	13.104 45		
Yekün	3.960.447 31		
5 - NAZİM HESAPLAR	11.332 43		
Üstümlü yekün	3.871.679 74		

Ek-4: Sümerbank – Yerli Mallar Müessesesi 1939 Bilançosu

Sümerbank Yerli Mallar Müessesesi 31. 12. 1939			
AKTİF		PASİF	
1	2	1	2
I. MÜTEDAVİL KIYMETLER :		I. SERMAYE	
1 - Kasa ve Bankalar :		II. İHTİYATLAR	300.000 00
A.) Kasa	10.614,23	III. KARŞILIKLAR	8.305 00
B.) Bankalar	20.304,67	IV. ALACAKLILAR :	90.190 36
	30.918,90	1 - Cari hesaplar	342.528,24
2 - Menkul emtia		2 - Bankalar	165.133,42
A.) Cari hesaplar		3 - Mithyayattan alacaklar	27.992,75
B.) Depozitolar	505,64	4 - Alacaklı milyetler	2.762,14
C.) Muhelif borçlar	13.725,11	5 - Muhelif alacaklar	15.900,37
D.) Mithyayattan borçlar	304,20		503.803 86
E.) Milyetler	72.495,17		
	86.831,62	V. EMANET PARALAR	6.130 00
3 - Emtia :		VI. SAİR PASİFLER :	
A.) Dori ve Kırdura Mdes.	80.070,40	1 - Muvakkat ve malzeme hesaplar	20.747,33
B.) Borçlu Yekün	304.595,15	2 - Tediye oluncak borçlar ve hesaplar	63.696,58
C.) Hürşek Pansıkla	102.774,97		84.444 11
D.) Diğer	74.447,87	VII. KÂR	34.698 40
	462.443,49		
II. SABİT KIYMETLER :			
1 - Aralar			
2 - Binalar			
3 - Tesvitten	57.001,97		
4 - Demirbaşlar	32.890,43		
5 - Mithyayattan			
6 - Nakil vantaları			
7 - Hükme			
8 - Yapılmakta olan sabit kıymetler			
Yekün	90.796,40		
Brükümlü amortismanlar	78.812,72		
Net Yekün	11.983,68		
III. SAİR AKTİFLER :			
1 - Muvakkat ve malzeme hesaplar	53.371,37		
2 - Tediye oluncak alacak ve hesaplar	64.351,52		
	118.722 90		
Üstümlü Yekün	1.025.108 81		
NAZİM HESAPLAR	130.797 09		

Ek-5: Sümerbank – Selüloz Sanayi 1939 Bilançosu

Sümerbank Selüloz Sanayi Müessesesi				Sümerbank 31.12.1939 Bilançosu			
AKTİF		Lira	Kuruş	PASİF		Lira	Kuruş
HENÜZ ÖDENMEMİŞ SERMAYE		2.007.473	50	SERMAYE			
SABİT KIYMETLER :				BİTİYATLAR :		4.500.000	00
Arazi	30.800,60			Mitmerakim emvialar			
Binalar	1.245.711,52			MUHTELİF KARŞILIKLAR :		824.479	80
Makinalar	1.120.530,58			Multimed bereffiler ve zarar karyahp.			
Muhtelif binalar	1.228.500,50			ALACAKLI HESAPLAR :		190.985	22
Ahli ve udevat	116.310,12			Bayiler			
Demirbaşlar	28.773,80			Muhtelif alacaklılar	61.302,05		
Diğer bina masrafları	512.800,74	3.992.528	40	Muvakkat hesaplar	113.473,81		
MENKUL KIYMETLER :				Mutavassut hesaplar	110.014,95		
Ham madde	614.505,91			Müşteriler	147.292,87	453.982	77
Gayri menkul emvialar	272.491,50			YENİ TESİSLER :			
Mamul emvialar	296.800,16			Sümerbank Ümumi Madurings		6.142.730	40
Depolaraki emvialar	16.671,24	1.140.518	80	KAR		191.877	44
BORÇLU HESAPLAR :				NAZIM HESAPLAR		3.041	03
Müşteriler	84.700,90						
Borçlu hesaplar	50.900,91						
Muhtelif borçlular	222.917,29						
Muhtelif muvakkat hesaplar	307.800,29						
Muhtelif mutavassut hesaplar	127.740,74	790.115	07				
NAKİT KIYMETLER :							
Kasa	3.715,28						
Bankalar	20.824,88	24.540	18				
YENİ TESİSLER :							
Kasa kıymetleri	6.141.736,40						
Bankalar	200.547,10	6.301.083	36				
NAZIM HESAPLAR							
		3.041	03				
Ümumi yekün		14.312.298	81	Ümumi yekün		14.312.298	81

Ek-6: Etibank – Ereğli Kömür İşletmeleri 1939 Bilançosu

EREĞLİ KÖMÜR 1939 Senesi				EREGLI KÖMÜR İŞLETMESİ Bilançosu			
AKTİF		Lira	Kuruş	PASİF		Lira	Kuruş
ÖDENMEMİŞ SERMAYE		1.000.000	00	SERMAYE			
SABİT KIYMETLER				BİTİYATLAR		6.000.000	00
Arazi	7.174,97			KARŞILIKLAR		14.000	41
Binalar	210.100,46			ALACAKLAR		477.208	00
Mekânîk binalar ve yollar	388.715,36						
Diğer binalar	3.483.639,08	3.629.663,65					
" " yenidenesi	146.024,57						
Deniz varakları ve denizbaşları	85.499,23						
Demirbaşlar	251.174,26			EMANET PARALAR		2.009.129	43
İdari ameliyat	246.981,47						
Yapılmakta olan sabit kıymetler	1.225.064,33						
	6.044.494,31						
Bütün amortismanlar	-690.599,28	5.354.295	35				
İSTİRAKLERİMİZ							
MÜTEDAVİL KIYMETLER							
Stoklar							
Kömür stokları	89.127,35						
Malzeme	1.254.300,61	1.293.427,80					
Borçlular							
Depozitolar	11.334,11						
Muhtelif borçlular	994.589,49						
Mühayyattan "	49.080,90	1.052.407,50					
Kasa ve Bankalar							
Kasa	6.307,26						
Bankalar	124.210,65	130.517,91					
ZARAR							
YEKÜN		9.481.856	99				
Nazım hesaplar		793.818	78	YEKÜN		9.481.856	99

Ek-7: TCDD 1980 Bilançosu. (Tek Düzen Hesap Planı Kodlu ve Yayın Tipi)

TUTULAN HESAPLAR					BİLANÇO					31.12.1990	
Kısmi Hesap Hedefleri					PASİF						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						
Kısmi Hesap Hedefleri					Kısmi Hesap Hedefleri						

Ek-8: TCDD 1980 Gelir Tablosu (TDHP Kodlu)

TCDD İŞLETMENİ		- 49 -	31.12.1973
GELİR HESAPLARI			
No	A D I		T U T A R T.L.
	GAYRİRAFI SATIŞ HASELATI		
500-524	Kal ve Hizmet Satışları hasılatı		1.761.780.910.91
525	Subvensiyonlar		422.810.644.40
530	Vergi indeleri		-,-
	TOPLAM		2.184.591.555.31
	HASILATTAN İNDİRİMLER		
540	Satış vergileri		-,-
545	İndeler		-,-
550	Kasa iskontosu		-,-
555-599	Diğer		-,-
	TOPLAM		-,-
	SAFI SATIŞ HASELATI		2.184.591.555.31
600-653	KAL VE HİZMET SATIŞLARI MALİYETİ		2.756.541.562.77
	GAYRİ SAFI SATIŞ HARARI		571.950.007.46
	DÖNEM GİDERLERİ		-,-
660-661	Araştırma ve geliştirme giderleri		-,-
662-663	Pazarlama, satış ve dağıtım giderleri		-,-
664-665	Genel idare giderleri		-,-
	TOPLAM		-,-
	İŞLETME FAALİYETİ HARARI		571.950.007.46
	FAALİYET DIŞI HASELAT VE HARAR		
570-571	Faiz ve Komisyon gelirleri		530.327.95
572	Müesseselerimden devr alınan kârlar		356.919.57
573	İştiraklerimden kâr payları		239.080.72
575	Karşılıklardan kullanılmayan kısım		869.147.40
576	Geçmiş yıllara ait gelir ve kârlar		5.452.688.55
577-589	Diğer hasılat ve kârlar		401.281.371.14
	TOPLAM		408.789.335.33
	FAALİYET DIŞI GİDERLER VE HARARLAR		
670-671	Faiz ve komisyon giderleri		111.745.517.15
672	Çalışmayan kısım giderleri		2,-
673-675	Karşılık giderleri		231.919.922.95
676	Geçmiş yıllara ait gider ve zararlar		63.103.237.49
677-689	Diğer gider ve zararlar		48.720.219.24
	TOPLAM		455.599.617.53
	DÖNEM HARARI		618.790.289.66
	ENDE		-,-
	GELİR VERGİLERİ, KAMUİ YÜKÜMLÜLÜKLER VE İKRANİYELER		-,-
692	Karşılık Vergisi		-,-
694	Diğer gelir vergileri		-,-
695	Kamui yükümlülük payları		-,-
698	İkraniyeler		-,-
	SAFI DÖNEM HARARI		618.790.289.66

Ek-9: Sümerbank Eskişehir Basma Sanayii 1971 K/Z Hesabı

Sümerbank Eskişehir Basma Sanayii Müessesesi			
1971 yılı kâr ve zarar hesabı			
Gider ve zararlar		Gelir ve karlar	
	TL		TL
1 — Satış zararları	116.145,76	1 — Satış karları	27.421.367,18
2 — Satış vergisi ve giderleri	1.839.688,39	2 — Alınan faiz ve komisyonlar	2.480.021,50
3 — Verilen faiz ve komisyonlar	4.945.466,45	3 — Muhtelef gelir ve karlar	350.574,54
4 — İlk teslim giderleri amortismanı	75.973,20		
5 — Kullanılmayan maktulalar amortismanı	214.299,01		
6 — Muhtelef masraflar ve zararlar	1.086.000,72		
	Toplam		
	9.177.573,53		
7 — Dönem kârı	21.023.289,69		
	Genel toplam		Toplam
	30.200.963,22		30.200.963,22

(Ek : 15)

TÜRKİYE ENERJİ SEKTÖRÜNDE SERMAYE YAPISINI BELİRLEYEN DEĞİŞKENLERİN ANALİZİ: TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI SEKTÖR BİLANÇOLARI ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU *

Doç. Dr. Erdinç KARADENİZ**

Öğr. Gör. Nazif AYYILDIZ***

Makale Gönderim Tarihi : 05.08.2016 / Kabul Tarihi : 08.10.2016

ÖZ

Bu çalışmanın amacı Türkiye enerji sektöründe sermaye yapısını etkileyen değişkenlerin neler olduğunun tespit edilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançolarında yer alan elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı alt sektörünün 1996 – 2011 yılları arasındaki çeyrek dönemlik verilerinden yararlanılarak zaman serisi eşbütünleşme analizi yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, özkaynak karlılığı değişkeni ile kaldıraç oranı arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Varlık yapısı, cari oran ve özkaynak devir hızı değişkenleri ile kaldıraç oranı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Türkiye enerji sektöründe karlılığın artmasının borçlanma oranını düşürmesi finansal hiyerarşi teorisine uymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Yapısı, Türkiye Enerji Sektörü, Zaman Serisi, Eşbütünleşme Analizi.

THE ANALYSIS OF THE VARIABLES THAT AFFECT CAPITAL STRUCTURE IN TURKEY ENERGY SECTOR: A RESEARCH ON CENTRAL BANK OF REPUBLIC OF TURKEY COMPANY ACCOUNTS

Abstract

The aim of this study is to determine the variables that affect the capital structure of Turkish energy sector companies. Within the sector balance sheets of Turkish Republic Central Bank (TRCB) the electricity, gas, steam and acclimatization sub sector is investigated with cointegration analysis. The data of the analysis is spanning from 1996 to 2011 on a quarterly basis. The results of the analysis reveals that there is a negative and statistically significant relationship between Return on Equity (ROE) and leverage ratio. However there is no clue to determine any relation through leverage ratio with asset structures, current ratio, and equity turnover. The result with the increasing profit cause to decreasing debt shows that financial hierarchy theory is valid on Turkish Energy Sector companies.

Keywords: Capital Structure, Turkish Energy Sector, Time Series, Cointegration Analysis.

* Niğde Üniversitesi İİBF, oiskenderoglu@nigde.edu.tr

** Mersin Üniversitesi Turizm Fakültesi, ekaradeniz@mersin.edu.tr

*** Harran Üniversitesi Süruç Meslek Yüksekokulu, nazifayildiz@harran.edu.tr

GİRİŞ

Özellikle 1950’li yıllardan itibaren firma değeri maksimizasyonunun işletmeler açısından nihai amaç olarak kabul edilmesinden sonra firmaların sermaye yapılarının piyasa değerlerine olan etkileri ve sermaye yapılarını etkileyen faktörler birçok akademisyen ve uygulamacı tarafından araştırılmıştır. Bu bağlamda bir işletmenin sermaye maliyetini minimum ve piyasa değerini maksimum yapan sermaye yapısı ne olmalı sorusuna cevap aranmıştır. Ayrıca firmaların sermaye yapılarını etkileyen faktörler incelenmiştir. Yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalar sonucunda sermaye yapısıyla ilgili birbirine alternatif teoriler ve yeni yaklaşımlar geliştirilmiş, ancak bu teorilerden ve yeni yaklaşımlardan hangisinin firmaların sermaye yapısını en iyi açıklayan teori/yaklaşım olduğu tam olarak belirlenememiştir. Bu teorilerin/yaklaşımların günümüzde hala tartışılıyor olmasının en önemli nedeni sermaye yapısını etkileyen faktörlerin ve firmaların sermaye yapısı kararlarının sektörden sektöre, ülkeden ülkeye, zamana ve firmaların özelliklerine göre değişiklikler gösteriyor olmasıdır. Buna rağmen özellikle son yıllarda birçok firmanın artan bir şekilde finansal sıkıntıyla karşı karşıya kalması, yöneticilerin sermaye yapısını etkileyen kararlara daha fazla önem vermeleri sonucunu doğurmuştur (Karadeniz, 2008, 3). Modigliani ve Miller’in 1958’de geliştirdiği teori ve öncesinde tartışılan net gelir, net faaliyet geliri ve geleneksel teori bir tarafa, son dönemde ortaya atılan teoriler içerisinde dengeleme, finansal hiyerarşi, sinyal etkisi ve temsilcilik maliyeti teorileri yapılan birçok araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Günümüzde yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, söz konusu teorilerin çeşitli sektör ve ülkelerdeki geçerliliklerinin sınanmasını konu almaktadır.

Dünyada kalkınma, sanayileşme, şehirleşme, teknolojinin yaygınlaşması, refah ve nüfus artışına paralel olarak enerji sektörü ülkelerin kalkınma

politikaları içinde her geçen gün önemini arttıran stratejik bir sektör durumundadır. Enerji fiyatlarının dünya enerji talebindeki artışla birlikte her geçen gün artması ve dünya genelinde enerji kaynaklarının tükenme eğiliminde olması sektörü daha da önemli hale getirmektedir. Ekonomik ve toplumsal kalkınmanın en önemli girdilerinden olan enerji, 1970’li yıllardan günümüze tüm dünya ülkelerinin gündemini ağırlıklı olarak işgal etmektedir. Bu bağlamda, ekonomik büyümedeki önemli rolü ile enerji, kalkınma programlarının vazgeçilmez bir unsurudur. Enerji politikaları, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, sürdürülebilir kalkınma planlarının bütünleşmiş bir parçasını oluşturmaktadır (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu [TÜBİTAK], 1998, 1).

Dünyada nüfus artışı, sanayileşme ve kentleşme olguları, küreselleşme sonucu artan ticaret olanakları doğal kaynaklara ve enerjiye olan talebi giderek artırmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tarafından yapılan çalışmalar, mevcut enerji politikaları ve enerji arzı tercihlerinin devam etmesi durumunda dünya birincil enerji talebinin 2007 – 2030yılları arasında %40 oranında artacağına işaret etmektedir. Referans senaryo olarak adlandırılan ve yıllık ortalama %1,5 düzeyinde talep artışına karşılık gelen senaryoya göre; dünya birincil enerji talebinin 2007 yılındaki 12 milyar ton eşdeğeri petrol (tep) düzeyinden 2030 yılında 16,8 milyar ton düzeyine ulaşacağı, küresel talep artışının %93’lük bölümünün OECD üyesi olmayan ülkelere kaynaklanacağı, Çin ve Hindistan’ın enerji tüketimindeki paylarını belirgin şekilde koruyacakları tahmin edilmektedir. Söz konusu talep artışının zamanında ve güvenli bir şekilde karşılanabilmesini teminen, 2030 yılına kadar küresel çapta enerji sektörü arz alt yapısına 26 trilyon dolar tutarında yatırım gerçekleştirilmesi öngörülmekte olup, yalnızca elektrik sektörüne üretim, iletim ve dağıtım için 13,7 trilyon dolar yatırım yapılması gerekmektedir (www.enerji.gov.tr/enerji).

Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye enerji sektöründe sermaye yapısını etkileyen değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesidir. Bu amaçla TCMB sektör bilançolarında yer alan elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım alt sektörünün 1996 – 2011 yılları arasındaki çeyrek dönemlik verilerinden yararlanılarak zaman serisi eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Enerji sektörüne yönelik olarak sermaye yapısı konusunu inceleyen çalışmaların sınırlı oluşu çalışma açısından olumsuz bir durum oluşturmaktadır. Ancak, çalışmanın gelecekte yapılacak olan araştırmalar için kaynak niteliğinde olacak olması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Belirlenen amaçlar doğrultusunda çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde genel olarak sermaye yapısı kavramı ve sermaye yapısı teorileri hakkında bilgi verilmektedir. Üçüncü bölümde ise konuyla ilgili literatür taraması sunulmaktadır. Dördüncü bölümde araştırma yöntemi ve veriler açıklanmaktadır. Beşinci bölümde araştırmadan elde edilen bulgular tartışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında ise genel bir değerlendirme yapılmış ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır.

2. SERMAYE YAPISI KAVRAMI VE SERMAYE YAPISI TEORİLERİ

Genel anlamıyla sermaye, bir firmaya mal ve hizmet üretmek üzere tahsis edilen ve bilançonun aktifinde yer alan nakit, alacak, stok, haklar ve sabit varlıklardan meydana gelir. Sermaye yapısı ise, uzun vadeli borçların yapısı ve oranlarıyla ve şirket varlıklarının finansmanında kullanılan özkaynak ile ilgilidir (Shapiro, 1998, 407). Sermaye yapısı, işletmelerin yatırım finansmanında kullandıkları kısa vadeli borçların süreklilik gösteren kısmı, uzun vadeli borç ve özkaynak miktarı olarak tanımlanabilir (Karadeniz, 2008, 5; Qian, Tian ve Wirjanto, 2007, 3).

Finans biliminde bir firmanın borç/özsermaye

oranını değiştirerek sermaye maliyetini ve dolayısıyla firma değerini değiştirmenin mümkün olup olmadığını açıklamaya çalışan birbirinden farklı teoriler mevcuttur. Sermaye yapısı teorileri, işletmelerin sermaye yapısı bileşimlerinde yapacağı değişikliklerin hangi oranda olması gerektiğini açıklamaya yönelik görüşlerden oluşmaktadır. Ayrıca firmalarda sermaye yapısı kararlarını etkileyen değişkenleri saptamaya yönelik modern sermaye teorileri de mevcuttur. Bu bağlamda firmalarda sermaye yapısı davranışlarını açıklayan teorileri klasik sermaye yapısı teorileri ve modern (yeni) sermaye yapısı teorileri olmak üzere iki grupta incelemek mümkündür (Karadeniz, 2008, 15).

Sermaye yapısı konusunda klasik olarak sayılabilecek teoriler; Net Gelir, Net Faaliyet Geliri, Geleneksel yaklaşım ile Modigliani ve Miller teorileridir. Klasik sermaye yapısı teorilerinde işletmelerin sermaye yapısı bileşimlerindeki yapacağı değişikliklerin, ortalama sermaye maliyeti ve işletme değeri üzerindeki etkileri incelenmektedir. Net gelir teorisine göre bir işletme, kaldıraç düzeyini artırarak sermaye maliyetini azaltmakta ve işletme değerini arttırabilmekte dolayısıyla hisse senetlerinin piyasa değerini yükseltebilmektedir (Durand, 1952, 215-220). Bir işletmenin piyasa değeri, borçlarının piyasa değeri ile öz kaynağının piyasa değerlerinin toplamından oluşmaktadır. İşletme mümkün olan en yüksek kaldıraç derecesini kullanarak optimal sermaye yapısına ulaşabilecektir (Ercan ve Ban, 2005, 228; Akgüç, 1998, 487). Net gelir yaklaşımında borcun görünmeyen maliyeti dikkate alınmadığı için işletmenin daha fazla borç kullanmasından özkaynak maliyeti etkilenmemektedir (Aydın ve diğerleri, 2008, 277).

Net faaliyet geliri teorisine göre, işletme açısından borçla finansmanın ve özkaynakla finansmanın reel maliyetleri birbirine eşittir. Yaklaşımda, borç kullanmanın getirdiği görünmeyen maliyeti, bir başka ifadeyle, borçla finansmanda işletmeye

kredi verenlerin belli bir seviyeden sonra beklentilerinin artması dikkate alınarak, borç kullandıkça özkaynak maliyetinin yükseleceği ve buna bağlı olarak da tüm sermaye yapıları için ortalama sermaye maliyetinin sabit kalacağı savunulmaktadır. Bir başka ifadeyle, ucuz borç kullanımı sonucu oluşacak avantaj, özkaynak maliyetini arttıracak ve sermaye maliyeti değişmeyecektir. Bu nedenlerle, işletmeye özel tek bir optimal sermaye yapısı yoktur (Akgüç, 1998: 490).

Geleneksel teori net gelir ve net faaliyet geliri yaklaşımlarının arasında yer alan karma bir teoridir. İşletme belli bir düzeye kadar borçlanarak, ortalama sermaye maliyetini düşürebilmekte, o borçlanma düzeyinden sonra hem özkaynak maliyeti hem de borç maliyeti ve ortalama sermaye maliyeti de yükselmektedir. Ortalama sermaye maliyetinin yükselmesiyle de işletmenin piyasa değeri düşmektedir (Aydın ve diğerleri, 2008, 282; Yazıcı, 1997, 21). Diğer bir ifadeyle geleneksel teori, işletmenin ortalama sermaye maliyetinin ve işletme değerinin, sermaye yapısına bağlı olduğu görüşünü savunmaktadır. Teoriye göre, işletme için optimum bir sermaye yapısının bulunduğu ve kullanılan kaldıraç derecesinin işletmenin piyasa değerini belirli bir noktaya kadar arttırabileceği ileri sürülmektedir (Berk, 2010, 283).

İşletmelerin sermaye yapısı kararları, finansal iktisatçılar olan Modigliani ve Miller (1958) ile Modigliani ve Miller (1963) çalışmaları ile ilk kez sistematik olarak incelenmiştir. Modigliani ve Miller (1958)'e göre, bir takım kısıtlayıcı varsayımlar altında işletmenin piyasa değeri ve sermaye maliyeti, sermaye yapısından bağımsızdır. Bir başka ifadeyle; finansal kaldıraç oranı ile işletmenin sermaye maliyeti bağımsızdır. Modigliani ve Miller (1963) çalışmasında, kurumlar vergisi de konuya dâhil edilmiştir. Buna göre, vergiden sağlanan tasarruf etkisi ile borç, öz kaynağa göre daha avantajlı duruma gelmektedir. Çünkü

faiz giderleri vergi matrahından indirimde tabii tutulabilirken; temettü ödemelerinde böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Bir başka ifadeyle, borç faizinin vergi matrahından düşülmesi vergi kalkını etkisi yapmaktadır. Borç arttıkça ortalama sermaye maliyeti düşmekte ve işletme değeri de artmaktadır.

Yukarıda özet olarak açıklanmaya çalışılan klasik sermaye yapısı teorilerine ek olarak sermaye yapısı konusunda yeni teoriler de geliştirilmiştir. Modern sermaye yapısı teorileri olarak adlandırılan bu teorilerde işletmelerin sermaye yapısı kararlarını etkileyen değişkenler ile buna bağlı olarak sermaye maliyetinin nasıl etkilendiği incelenmektedir. Bu grupta ise; Dengeleme, Finansal Hiyerarşi, İşaret Etkisi ve Temsilcilik Maliyeti teorilerinden söz etmek mümkündür.

Modigliani ve Miller'in sermaye yapısı önermeleri üzerine yapılan tartışmalar sonucunda Myers ve Majluf (1984) çalışmasında dengeleme teorisini geliştirmiştir. Dengeleme teorisine, işletmeler için optimal bir sermaye yapısının olduğunu ileri sürmektedir. İşletmenin borç veya özkaynak arasındaki seçimi, faizin vergi tasarrufu ile finansal sıkıntı maliyeti arasındaki bir denge noktasında yer almalıdır. Bir başka ifadeyle, işletme, borçlanmanın sağladığı fayda ile (faizin vergi tasarrufu) borçlanma nedeniyle uğranılan zarar (kredibilitedeki azalış) arasındaki farkın en çok olduğu noktada borçlanmaya çalışacaktır. Bu amaçla, işletmeler kendi koşulları doğrultusunda hedef bir borçlanma oranı belirler ve bu orana doğru borçlanmaya çalışırlar. Dengeleme teorisine göre çok kârlı işletmeler borç üzerindeki finansal yükün vergi matrahından indirimi sonucu elde edilen vergi avantajını arttırmak için daha çok yabancı kaynak kullanmalıdırlar. Ancak, aşırı borçlanma durumunun işletmenin iflas riskini arttıracak da bilinmektedir (Nunes ve Serrasquero, 2007, 550). Yine maddi duran varlıkları olan, güvenilir işletmelerde hedef borç oranlarının yüksek olması beklenirken; maddi duran varlıkları

olmayan, riskli ve karsız işletmelerin hedef borçlanma oranlarının düşük olması beklenir (Brealey ve diğerleri, 1997, 425).

İşletmelerin bir hedef sermaye yapısı belirleyip, ona doğru ilerlemeleri gerektiğini ileri süren dengeleme teorisine karşılık Myers ve Majluf (1984) çalışmasında, Donaldson'un (1961) çalışmasında ortaya koyduğu finansal hiyerarşi fikrinden esinlenerek, Finansal Hiyerarşi Teorisi'ni sistematik olarak ilk kez incelendiği söylenebilir. İşletmelerin fon kaynağı ihtiyacında öncelikli olarak iç fon, sonra borç ve en son olarak da hisse senedi çıkaracağına yönelik Finansal hiyerarşi teorisi bilgi asimetrisi sorununa dayanmaktadır. Yatırımcılar, yöneticilerin hisse senetlerinin yüksek fiyatlı olduğunda hisse çıkaracaklarını, düşük fiyatlı olduğunda ise borçlanacaklarını varsaydıklarıdan, işletme borç kapasitesini tüketmeden hisse senedi satın almayacaklar ve böylece yatırımcılar, işletmeyi finansal hiyerarşiyi takip etmeye zorlayacaklardır (Myers ve Majluf, 1984, 188).

Sermaye piyasalarında asimetrik bilgilerin ne kadar önemli olduğunun farkına varılmasından sonra işletmelerin sermaye yapılarını, bu duruma göre açıklamaya çalışan sermaye yapısı görüşleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. İşaret etkisi teorisinde, yöneticilerin ve işletme içinde özel bilgiler verilen kişilerin, işletmenin kazancı ve yatırım fırsatları hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları kabul edilmektedir ve işletmenin sermaye yapısı seçimlerinin işletmenin içindeki kişilerin sahip olduğu bilgilerle işletme dışındaki yatırımcılara işaret etkisi yapacağı öngörülmektedir (Ross, 1977, 38; Leland ve Pyle, 1977, 371-375). İşaret etkisi teorisine göre, yöneticilerin işletmenin geleceği hakkında potansiyel yatırımcılardan daha fazla bilgiye sahip olması, hisse senedi ihracı ile finansman yöntemini daha masraflı hale getirmektedir. Yöneticiler, yatırımdan elde edilen getirinin mevcut hissedarlara aktarılmasını istemeleri halinde, yeni yatırımın fi-

nansmanında hisse senedi ihracını tercih etmekte ve hisse senedi ihracının zamanlamasını da işletmenin hisse senetlerinin piyasa değerinin yüksek olduğu zamanlarda yapmaktadırlar. Yöneticilerin söz konusu düşüncesini tahmin eden yatırımcılar, işletmelerin hisse senetlerinin yüksek değerlendirildiği dönemlerde hisse senedi ihracı ilanlarını işletme değeri açısından kötü durum olarak değerlendirmektedirler (Van Horne, 1995, 285).

İlk kez Jensen ve Meckling (1976) tarafından ortaya atılan Temsilcilik Maliyeti Teorisi; yöneticilerin, sahiplerin ve ortakların çıkarlarının, önceliklerinin uyumsuzluğu sonucunda oluşan temsilcilik maliyetlerine odaklanmış bir görüştür. Teoriye göre; yöneticilerin işletmenin %100'üne sahip olması durumunda ve bunların bir kısmını dışarıya satması durumundaki davranışları birbirinden farklıdır. Yöneticilerin işletmenin tamamına sahip olmadığı durumda, yöneticilerin çıkarları ve hissedarların çıkarları farklılaşacaktır. Bu durum yöneticiler ve hissedarlar arasında temsilcilik problemine ve bunun doğurduğu öz kaynağa ilişkin temsilcilik maliyetine neden olmaktadır (Jensen ve Meckling, 1976, 312). Bu teoriye göre, bir işletmede optimal sermaye yapısı, borcun temsilcilik maliyeti ile borcun sağlayacağı faydanın dengelenmesi sonucunda oluşmaktadır. Bir başka ifadeyle optimal sermaye yapısı, yöneticiler, hissedarlar ve borç verenler arasındaki çıkar çatışmasının yol açtığı maliyetlerin minimize olduğu sermaye yapısı olarak tanımlanmaktadır (Karadeniz, 2008, 40).

3. LİTERATÜR ÖZETİ

İşletmelerin karşı karşıya olduğu en önemli finansman kararlarından birisi sermaye yapısının oluşturulması ile ilgili olup, Modigliani ve Miller'in 1958 yılında yaptıkları bu konunun temelini oluşturan çalışmalarından sonra sermaye yapısı finans literatüründe oldukça ilgi çeken bir kavram olmuştur. Sermaye yapısı ve işletmelerin sermaye yapılarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi ile

ilgili gerek yabancı gerekse yerli literatürde çeşitli teorik ve ampirik çalışmalar yapılmıştır. Literatürde sermaye yapısı konusunu inceleyen çalışmaların birçoğunda imalat sektöründeki işletmeler ele alınmıştır. Konuyla ilgili olarak enerji sektörüne yönelik gerçekleştirilen çalışmaların ise sınırlı olduğu tarafımızca saptanmıştır. Literatürde yer alan enerji sektöründe sermaye yapısının belirleyicilerini inceleyen çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Saeed (2007) çalışmasında, Pakistan enerji sektöründe 2001 – 2005 dönemi boyunca Karaçi Borsası'nda yer alan 22 işletmenin finansal tablolarından yararlanarak, söz konusu işletmelerin sermaye yapıları panel veri regresyon modeli ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar, ilgili işletmeler finansal hiyerarşi ve dengeleme teorilerine uyum gösterdiklerini doğrulamaktadır. En uygun sermaye yapısının borç finansmanı ile iflas maliyetleri arasındaki denge noktasında olduğu, güçlü maddi duran varlığa sahip işletmelerin daha kolay borçlanabildiği, karlı firmaların iç finansmanı daha fazla kullandığı ve daha az borç kullanımına gittiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Mahvish ve Qaisar (2012) çalışmasında, Pakistan petrol ve gaz sektöründeki halka açık işletmelerin sermaye yapısı ile firma değeri arasındaki ilişki incelenmiştir. 2005 – 2010 yılları arasında Pakistan petrol ve gaz sektöründe faaliyette bulunan 5 adet işletmenin finansal verilerinden yararlanılan çalışmada; karlılık, büyüklük ve likidite değişkenleri ile kaldıraç seviyesi arasındaki ilişkinin tespiti için panel veri analizi yapılmıştır. Likidite ve büyüklük değişkenleri ile kaldıraç arasında pozitif bir ilişki olduğu, karlılık ile kaldıraç arasında ise negatif bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Syed ve diğerleri (2012) çalışmasında, 2006 - 2010 döneminde Pakistan'ın en büyük sektörü olan yakıt ve enerji sektöründe yer alan 20 adet işletmenin finansal verilerinden yararlanılarak,

enerji sektöründe sermaye yapısının belirleyici değişkenleri panel veri analizi ile incelenmiştir. İşletmelerin büyüklüğü ile finansal kaldıraç seviyesi arasında pozitif ilişki olduğu ortaya konulmuş, ayrıca işletmelerin söz konusu durumu dengeleme teorisiyle açıklanabilirken, karlılık ile borç finansmanı arasında da negatif ilişki olması finansal hiyerarşi teorisini doğrulamıştır.

Kıran (2013) çalışmasında, 2001 – 2006 dönemi boyunca Pakistan'da faaliyet gösteren 181 tekstil, 34 kimya, 28 yakıt ve enerji işletmesine ait finansal veriler kullanılarak tekstil, kimya, yakıt ve enerji sektörlerinde sermaye yapısının belirleyicileri araştırılmıştır. Büyüklük, büyüme, maddi duran varlık, karlılık ve borç dışı vergi kalkanı değişkenleri ile kaldıraç oranı arasındaki ilişki panel veri analizi ile incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, güçlü maddi duran varlığa sahip işletmeler daha kolay şartlarda borçlanabilmektedir. Karlı işletmeler finansman ihtiyacı duyduklarında ilk önce iç fonlarını kullanmaktadırlar. Borç dışı vergi kalkanı değişkeni Pakistan'ın vergi uygulamasından dolayı kaldıraç üzerinde önemli bir etkiye sahip değildir. Karlılık ve büyüme değişkenleri ile kaldıraç arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Bunun nedeni olarak da karlı firmaların elde ettikleri karı büyümede kullanmaları gösterilmektedir. Çalışmadan elde edilen sonuçların finansal hiyerarşi teorisine uygun olduğu söylenebilir.

Rashid (2013) çalışmasında, İngiltere enerji sektöründe riskler ve finansman kararları, firma düzeyinde veriler kullanılarak ampirik bir araştırma ile incelenmiştir. 1981 – 2009 dönemi boyunca İngiltere'de faaliyet gösteren 102 enerji işletmesi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. İşletmeye özgü ve makroekonomik belirsizliklerin İngiltere enerji sektöründe yer alan işletmelerin hedef kaldıraç seviyesi üzerinde olumsuz etkiye sahip olduğu sonucu istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuçlar aynı zamanda enerji fiyatları karlılığının kaldıraç üzerindeki belirsizlik

etkisinin kaldırıcı seviyesinin belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Daha karlı firmalar artan makroekonomik belirsizliklere yanıt olarak kendi iç finansmanlarını kullanmaktadırlar. Sonuçlara göre, makroekonomik koşulların istikrar göstermesi enerji sektöründeki firmaların sermaye yapısının istikrarı için de önem arz etmektedir.

Georgiev ve Mitreva (2015) çalışmasında, küresel yenilenebilir enerji sektöründe. 2005 – 2013 döneminde faaliyet gösteren 67 işletme üzerinde sermaye yapısını etkileyen faktörler panel veri regresyon analizi ile incelenmiştir. Büyüklük ile kaldırıcı değişkeni arasında pozitif, ilişki tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; güçlü, istikrarlı ve iflas olasılığının düşük olan büyük işletmeler daha yüksek oranda borç kullanmaktadır. Karlılık ve büyüme değişkenleriyle kaldırıcı arasında negatif ve anlamlı ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Genel olarak, birikmiş iç fonları ile finansman sağladıkları, büyüme beklentisi yüksek olan işletmeler ile daha karlı işletmeler daha az borçlanmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların finansal hiyerarşi teorisine uygun olduğu söylenebilir.

4. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında, Türkiye enerji sektörü için, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) sektör bilançolarında yer alan elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörünün 1996 - 2011 dönemine ait sektör bilançolarından yararlanılmıştır. TCMB tarafından hazırlanan ve periyodik olarak yayınlanan sektör bilançolarına göre elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektöründe 1996 – 1999 yılları arasında 38, 2000 – 2002 döneminde 45, 2003 – 2005 döneminde 46, 2006 – 2008 döneminde 132, 2009 – 2011 döneminde ise 232 işletme bulunmaktadır. Türkiye enerji sektörü zaman serisi eşbütünleşme analizi için, 1996 –

2011 dönemi çeyrek dönemlik verileri kullanılmıştır. Zaman serisi analizinde toplam gözlem sayısı 64'tür.

Bu çalışmada ulaşılabilen veriler değerlendirildiğinde yöntem olarak; zaman serisi eşbütünleşme analizi uygulanmıştır. Zaman serileri ekonometrisinde durağanlık analizi büyük önem taşımaktadır. Bir zaman serisinin durağan olması, ortalamasının ve varyansının zaman içerisinde değişmiyor olmasıdır (Gujarati, 2003, 797). Regresyon yönteminin anlamlı sonuçlar verebilmesi için analizde kullanılan serilerin durağan olması gerekmektedir (Enders, 1995, 212). Durağan olmayan seriler (d) sayıda farkları alınarak durağan hale getirilebilirler. Ancak durağan hale getirilmiş serilerle regresyon analizi gerçekleştirilirse değişkenler arasında uzun dönemli ilişki ortadan kaldırılmış olabilir. Bu uygulamanın uzun dönemli bilgi kaybına neden olduğu bilinmektedir. Granger (1981) tarafından ileri sürülen ve Engle ve Granger (1987) tarafından geliştirilen eşbütünleşme (cointegration) yöntemi ile durağan olmayan seriler arasındaki ilişkiler incelenabilmektedir. Buna göre, eğer seriler aynı seviyede durağan ise seriler eşbütünleşik olabilir (Gujarati, 2003, 822; Engle ve Granger, 1987, 275). Seriler arasındaki eşbütünleşme ilişkisinin belirlenmesinde, yaygın olarak Engle ve Granger (1987) ile Johansen ve Juselius (1990) tarafından geliştirilen yöntemler kullanılmaktadır. Bu çalışmada, bağımsız değişken sayısı 1'den çok olduğu için Johansen eşbütünleşme yöntemi kullanılmıştır. Johansen eşbütünleşme yönteminde, maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak eşbütünleşik vektörlerin varlığı ve sayısı araştırılmaktadır. Eşbütünleşik vektörlerin sayısının ve anlamlı olup olmadıklarının belirlenmesinde iz (trace) ve en büyük değer (maximумеigen) istatistiğinden yararlanılmaktadır. Söz konusu istatistik değerleri kritik değerlerle karşılaştırılarak seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı belirlenmektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin varlığı altında

uzun dönemli ilişkideki sapmaların tekrar dengeye dönüp dönmediği ise hata düzeltme modeli ile incelenmektedir (Enders, 1995, 367).

Literatürde gerçekleştirilen uygulamalı çalışmaların ışığında, Türkiye enerji sektörü için gerçekleştirilen zaman serisi eşbütünleşme analizinde

bağımlı değişken (sermaye yapısı değişkeni) olarak toplam borcun toplam aktife oranı, bağımsız değişkenler olarak ise; varlık yapısı, karlılık, cari oran ve aktif devir hızı kullanılmıştır. Literatürde ilgili değişkenleri kullanan çalışmalar Tablo 1’de incelenebilir.

Tablo 1: Literatürde İlgili Değişkenleri Kullanan Çalışmalar

Toplam Borç / Toplam Aktif	Acaravcı (2004), Demirhan (2009), Kabakçı(2008), Saeed (2007), Akkaya (2008), Büyüktortop (2007), Karadeniz (2008),Fettahoğlu ve Okuyan (2008), Ata ve Ağ(2010), Sayılğan ve Uysal (2011), Mahvish ve Qaisar (2012), Syed.(2012), Georgiev ve Mitreva(2015)
Maddi Duran Varlıklar / Toplam Aktif	Shah ve Hijazi (2004),Demirhan (2009), Başaran (2008), Terim ve Kayalı (2009), Sayılğan ve Uysal (2011), Georgiev ve Mitreva(2015)
Net Kar / Özkaynak	Demirhan (2009), Kabakçı (2007), Başaran(2008) Fettahoğlu ve Okuyan (2008), Terim ve Kayalı(2009)
Dönen Varlıklar / KVK	Demirhan (2009), Albayrak ve Akbulut (2008), Ata ve Ağ (2010)
Net Satışlar / Özkaynak	

Analizde kullanılan; Toplam borcun toplam aktife oranı ve toplam borcun özkaynaklara oranı literatürde kaldıraç oranı olarak sıkça kullanılmaktadır. Çalışmada sermaye yapısı (kaldıraç) değişkeni olarak, TCMB’nin standart oranlar tablosunda da yer alan kaldıraç oranı kullanılmıştır. Sermaye yapısı konusunu inceleyen uygulamalı çalışmalar içerisinde Net Satışlar/Özkaynak verisini analizlere dahil eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak özkaynak devir hızı değişkeninin de kaldıraç oranı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Analizde kullanılan değişkenlere ait oranlar ve simgeler Tablo 2’de incelenebilir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Hesaplanış Şekilleri

Değişken	Simge	Hesaplanış Şekli
Sermaye Yapısı	KAL	Toplam Borç / Toplam Aktif
Varlık Yapısı	MDV	Maddi Duran Varlıklar / Toplam Aktif
Karlılık	ROE	Net Kar / Özkaynak
Likidite	CAR	Dönen Varlıklar / KVYK
Devir Hızı	ODH	Net Satışlar / Özkaynak

Mevcut literatürün ışığında, sermaye yapısını temsil eden kaldıraç oranı bir başka ifadeyle toplam borcun toplam aktife oranı bağımlı değişken olarak kullanılırken bağımsız değişkenler olarak; maddi duran varlıkların toplam aktife oranı, özkaynak karlılığı oranı, cari oran ve özkaynak devir hızı oranı kullanılmıştır.

İşletmenin varlık yapısı, işletmenin toplam varlıkları içerisindeki duran ve dönen varlıklarının göreceli olarak miktarını ifade etmektedir. İşletmeler bulundukları sektörlerle bağılı olarak farklı varlık yapılarına sahip olabilmektedirler. Maddi duran varlıkların yoğun olarak kullanıldığı sektörlerde varlık yapısı ve varlıkların finansmanının sağlanması, dönen varlıkları yoğun olan sektörlerle göre farklılık göstermektedir. İşletme varlıklarındaki dağılım, işletmenin borçlanma imkânlarını yakından ilgilendirmektedir. İşletmenin güçlü maddi duran varlıklara sahip olması işletmeye daha uygun şartlarda borçlanabilme imkânı sağlamaktadır (Brealey ve diğerleri, 1997, 425). Çalışmada varlık yapısı değişkeni olarak, zaman serisi analizi için, TCMB'nin standart oranlar tablosunda yer alan net maddi duran varlıkların toplam aktife oranı kullanılmıştır.

İşletmelerin karlılığının borçlanmayı nasıl etkileyeceği konusunda literatürde farklı karşıt görüşler bulunmaktadır. Finansal hiyerarşi teorisi

işletmelerin finansmanda ilk önce iç kaynaklarını kullanacaklarını ve karlılık arttıkça borçlanmanın azalacağını ileri sürmektedir. Diğer taraftan dengeleme teorisi, karlı işletmelerin iflas risklerinin düşmesi sonucu daha uygun koşullarda borçlanabileceklerini ve karlılık ile borçlanma arasında pozitif ilişki olacağını savunmaktadır (Myers ve Majluf, 1984, 190). Çalışmada, zaman serisi analizi için, TCMB'nin standart oranlar tablosunda yer alan net karın özkaynaklara oranı karlılık değişkeni olarak kullanılmıştır.

Likidite oranları, işletmenin nakit durumunu gösteren, zamanı gelen borçların ödenip ödenecekleri konusunda saptamalarda bulunan oranlardır. Kısa sürede borçlarını ödeyebilecek yeterli likiditeye sahip olmanın, özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde işletmenin faaliyetlerini sürdürmesi açısından büyük önemi vardır (Akgüç, 1998, 23). Likidite oranları, işletmenin kısa vadeli borçlarını ödeme gücünü ve net işletme sermayesinin yeterli olup olmadığını göstermektedir. Oranın yüksek olması işletmenin likidite durumunun kuvvetli olduğunu göstermektedir (Arat, 2005, 92; Küçüksavaş, 2005, 647). Çalışmada likidite oranı olarak, zaman serisi analizi için, TCMB'nin standart oranlar tablosunda yer alan cari oran (dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara oranı) kullanılmıştır.

Özkaynak devir hızı, işletmenin özkaynakları ile ne kadar satış gerçekleştirdiğini göstermektedir. Oranın yüksek olması özkaynakların etkin bir şekilde kullanımından kaynaklanacağı gibi, fazla yabancı kaynak kullanımından da kaynaklanabilir. Bu konuda kesin bir yargıya varabilmek için işletmelerin mali yapısı ile ilgili oranlarla birlikte değerlendirme yapılması gerekmektedir. Özkaynak devir hızının düşüklüğünün işletmenin özkaynak karlılığını da etkileyeceği göz ardı edilmemelidir (Çabuk ve diğerleri, 2013, 73). Çalışmanın özgünlüğünü yansıtmaları açısından, benzer çalışmalardan farklı olarak bu çalışmadaki analizde özkaynak devir hızı değişkeni de analize dâhil edilmiştir. Böylece etkin özkaynak kullanımının borçlanma üzerindeki etkisi de incelenmeye çalışılmıştır. Çalışmada, zaman serisi analizi için, TCMB'nin standart oranlar tablosunda yer alan net satışların özkaynaklara oranı kullanılmıştır.

Analizde, enerji sektöründe sermaye yapısını inceleyen benzer çalışmalar; Kıran (2013), Rashid (2013), Syed ve diğerleri (2012), Mahvish ve Qaisar (2012), Saeed (2007) incelenerek aşağıdaki model kullanılmıştır.

$$KAL_{i,t} = \alpha + \beta_1.MDV_{i,t} + \beta_2.ROE_{i,t} + \beta_3.CAR_{i,t} + \beta_4.ODH_{i,t} + e$$

$KAL_{i,t}$: Türkiye Enerji Sektörünün t dönemdeki toplam borcunun toplam aktifine oranı

$MDV_{i,t}$: Türkiye Enerji Sektörünün t dönemdeki maddi duran varlıklarının toplam aktifine oranı

$ROE_{i,t}$: Türkiye Enerji Sektörünün t dönemdeki net karının özkaynaklarına oranı

$CAR_{i,t}$: Türkiye Enerji Sektörünün t dönemdeki dönen varlıklarının kısa vadeli yabancı kaynaklarına oranı

$ODH_{i,t}$: Türkiye Enerji Sektörünün t dönemdeki net satışlarının özkaynaklarına oranı

α : Sabit değer

e : Hata terimi

5. BULGULAR

Çalışmanın bu aşamasında, Türkiye enerji sektörü işletmeleri üzerine uygulanan zaman serisi eşbütünleşme analizinde kullanılan serilere ait; tanımlayıcı istatistikler, korelasyon tablosu, serilerin mevsimsellikten arındırılma süreci, birim kök testi, Johansen eşbütünleşme testi ve hata düzeltme modeline yer verilmiştir. Tanımlayıcı istatistikler, analizde kullanılan değişkenlere ait serilerin; ortalaması, ortanca, standart sapması vb. sonuçlarını vermektedir. Analizde kullanılan değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 3'te incelenebilir.

Tablo 3: Zaman Serisi Analizi Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	KAL	MDV	ROE	CAR	ODH
Ortalama	0.570	0.479	0.120	1.521	3.239
Ortanca	0.538	0.463	0.073	1.481	1.997
Maksimum	0.948	0.842	0.454	3.590	11.890
Minimum	0.192	0.089	-0.143	0.432	0.143
Standart Sapma	0.190	0.191	0.142	0.712	3.006
Gözlem Sayısı			64		

Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelenecek olursa, kaldıraç oranı ortalama değeri 0,570'dir. İşletmelerin sermaye yapıları içerisinde borçlarının özkaynağa göre daha fazla yer aldığı söylenebilir. Özkaynak karlılığı ortalaması 0,12 olarak gözükmektedir. Standart sapma değerleri incelendiğinde, değişkenler arasında en fazla dalgalanmayı özkaynak devir hızı göstermektedir. Çalışmada, bağımlı değişken olarak kullanılan kaldıraç oranı ve bağımsız değişkenler olarak kullanılan varlık yapısı, özkaynak karlılığı, cari oran ve özkaynak devir hızı değişkenlerinin birbirleriyle olan ilişkisi korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Değişkenlere ait korelasyon sonuçları aşağıdaki Tablo 4'te incelenebilir.

korelasyon bulunması (multicollinearity) çoklu doğrusal bağlantı sorununa neden olmaktadır (Hisiao, 2003, 311). Çalışmada kullanılan değişkenlere ait korelasyon değerleri incelendiğinde çoklu doğrusal bağlantı sorunu görülmemiştir.

İstatistiksel anlamda çeyrek dönemlik verilerde mevsimsellik söz konusu olabilir. Mevsimsellik durumu, aylara ve tatil günlerine vs. bağlı olan skolastik veya deterministik hareketlerden oluşmaktadır. Çalışmada çeyrek dönemlik veriler kullanıldığı için, mevsimsel etkinin olup olmadığının tespiti ve eğer mevsimsellik söz konusu ise mevsimsel etkinin seriden arındırılması gerekmektedir (Enders, 1995, 112 ; Wooldridge, 2002, 311). X-11 Historical, Cencus X-12, Cencus X-13 ve Tramo/Seats gibi mevsimsel düzeltme

Tablo 4: Zaman Serisi Analizi Değişkenlerine Ait Korelasyon Tablosu

	KAL	MDV	ROE	CAR	ODH
KAL	1				
MDV	0.592	1			
ROE	0.392	0.503	1		
CAR	0.452	0.639	0.643	1	
ODH	0.437	0.473	0.486	0.662	1

Korelasyon tablosu incelendiğinde, en yüksek korelasyon katsayısının özkaynak devir hızı ile likidite değişkeni olarak kullanılan cari oran arasında olduğu, en düşük korelasyon katsayısının ise kaldıraç oranı ile özkaynak karlılığı arasında olduğu görülmektedir. Seriler arasında yüksek

yöntemleri uygulamalı çalışmalarda sıkça kullanılmaktadır. Bu çalışmada mevsimselliğin tespiti ve giderilmesinde Cencus X-12 yöntemi kullanılmıştır. Mevsimsel etkilerin tespitinde serilere ait Kruskal-Wallis istatistik değerleri Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Zaman Serisi Analizi Değişkenlerine Ait Kruskal – Wallis İstatistikleri

Değişkenler	Kruskal-Wallis İstatistiği	Serbestlik Derecesi	Olasılık
KAL	53,32	3	0,000
MDV	53,29	3	0,000
ROE	53,36	3	0,000
CAR	56,63	3	0,000
ODH	51,17	3	0,000

Tablo 5’den elde edilen sonuçlar ele alınan tüm değişkenlere ait serilerin tamamında mevsimsellik olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre seriler Cencus X -12 yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmıştır.

Çalışmada, modele dâhil edilen serilere Aug-

mentedDickey Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır. 1996 - 2011 döneminde zaman serisi analizinde modelin tahmin edilmesinden önce serilerin durağan olup olmadığı araştırılmıştır. Serilere ilişkin gerçekleştirilen ADF birim kök testi 0,05 anlamlılık düzeyinde Mckinnon istatistikleri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Zaman Serisi Analizi Değişkenlerine Ait Birim Kök Testi Sonuçları

Seviye Serileri					Fark Serileri		
		t istatistiği	%5*	Gecikme**	t istatistiği	%5	Gecikme**
KAL	Sabit Terimli	-0,779	-2,911	4	-3,919	-2,911	3
	Sabit Terimli ve Trendli	-1,682	-3,487	4	-4,130	-3,487	3
	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	0,586	-1,946	4	-3,871	-1,946	3
MDV	Sabit Terimli	-1,480	-2,911	4	-5,122	-2,911	3
	Sabit Terimli ve Trendli	-2,237	-3,487	4	-17,918	-3,487	2
	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	0,473	-1,946	4	-5,113	-1,946	3
ROE	Sabit Terimli	-0,067	-2,910	3	-19,88	-2,910	2
	Sabit Terimli ve Trendli	-1,739	-3,487	4	-19,68	-3,487	2
	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	-2,074	-1,946	4	-4,816	-1,946	3
CAR	Sabit Terimli	-1,746	-2,910	3	-12,543	-2,910	2
	Sabit Terimli ve Trendli	-2,067	-3,486	3	-12,425	-3,486	2
	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	-0,759	-1,946	3	-12,629	-1,946	2
ODH	Sabit Terimli	-0,775	-2,910	3	-13,798	-2,910	2
	Sabit Terimli ve Trendli	-2,894	-3,489	5	-13,680	-3,486	2
	Sabit Terimsiz ve Trendsiz	-1,223	-1,946	3	-13,774	-1,946	2

* % 5 seviyesinde Mckinnon Kritik Eşiği

** Gecikmeler Schwartz bilgi kriteri kullanılarak tespit edilmiştir.

Serinin durağan olması, seride yer alan verilerin analizde hiçbir değişikliğe uğramadan kullanılması anlamına gelmektedir. Buna göre değişkenlerin seviye serileri değerlerinin durağan olmadığı anlaşılmaktadır. Yine tablodan serilerin birinci farkları alınarak 0,05 anlamlılık düzeyinde durağan olup olmadığı sınanmıştır. Serilerin birinci farklarının durağan olması sonucunda, modeldeki değişkenler arasında eşbütünleşme olabileceği düşünülebilir.

Johanseneşbütünleşme testi iki aşamada gerçekleştirilmektedir. İlk aşamada uygun gecikme uzunluğu tespit edilirken, ikinci aşamada uygun gecikme uzunluğu kullanılarak eşbütünleşme testi yapılmaktadır. Uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesinde yaygın olarak Akaike, Schwarz ve Hannan - Quinn bilgi kriteri kullanılmaktadır. Uygun gecikme uzunluğunun tespitine ait sonuçlar Tablo 7’de incelenebilir.

Tablo 7: Gecikme Uzunluğu

Gecikme derecesi	Akaike Bilgi Kriteri	Schwarz Bilgi Kriteri	Hannan-Quinn Bilgi Kriteri
0	-3.582	-3.406	-3.513
1	-7.070*	-6.014*	-6.658*
2	-6.643	-4.707	-5.887
3	-6.229	-3.412	-5.130
4	-6.232	-2.535	-4.789
5	-6.366	-1.788	-4.579

* 0,05 anlam düzeyinde önemlidir.

Tablodan da anlaşılabileceği üzere en uygun gecikme uzunluğunun 1 olarak seçilmesi gerekmektedir(Johansen ve Juselius, 1990). Uygun gecikme uzunluğu 1 olarak seçilen Johanseneşbütünleşme testi iz istatistiği ve en büyük değer istatistiği sonuçları Tablo 8’de incelenebilir.

Tablo 8: İz İstatistiği ve En Büyük Değer İstatistiği Sonuçları

Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık**
Hiç *	0.472	104.8	69.81	0.000
En fazla 1 *	0.444	64.57	47.85	0.001
En fazla 2	0.264	27.58	29.79	0.088
En fazla 3	0.106	8.228	15.49	0.441
En fazla 4	0.017	1.126	3.841	0.288
Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	En Büyük Değer İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olasılık**
Hiç *	0.472	40.296	33.87	0.007
En fazla 1 *	0.444	36.993	27.58	0.002
En fazla 2	0.264	19.351	21.13	0.087
En fazla 3	0.106	7.101	14.26	0.477
En fazla 4	0.017	1.126	3.841	0.288

Eşbütünleşik vektörlerin sayısının ve anlamlı olup olmadıklarının belirlenmesinde iz (trace) ve en büyük değer (maximumeigen) istatistiğinden yararlanılmaktadır. Söz konusu istatistik değerleri kritik değerlerle karşılaştırılarak seriler arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığı belirlenmektedir (Johansen ve Juselius, 1990, 169). Her iki tablo ayrı ayrı incelendiğinde, olasılık değerleri 0,05'den küçük olan Hiç ve En fazla 1 bölümlerinde hem iz istatistiği hem de en büyük değer istatistiği 0,05 kritik değerden daha büyüktür. Bu durum, inceleme yapılan dönemde bir eşbütünleşmenin olduğunu, bir başka ifadeyle, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin var olduğunu göstermektedir.

Gerçekleştirilen Johanseneşbütünleşme analizinde değişkenler arasında eşbütünleşme olduğu tespit edilmiştir. Ancak, uygun hata düzeltme modeliyle değişkenlerin farkları alınırken kaybedilmiş olabilecek veri kayıplarının onarılması gerekmektedir. Bunun için, uygun hata düzeltme modeli (VectorErrorCorrection Model) tahmin edilmelidir.

Hata düzeltme parametresi, model dinamiğini dengede tutmaya yarar ve değişkenleri uzun dönem denge değerine doğru yakınlaşmaya zorlamaktadır. Hata düzeltme teriminin katsayısının istatistiksel açıdan anlamlı çıkması, sapmanın varlığını gösterir. Katsayının büyüklüğü ise uzun dönem denge değerine doğru yaklaşma hızının bir göstergesidir. Uygulamada, hata düzeltme parametresinin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı olması beklenir. Bu durumda, değişkenlerin uzun dönem denge değerine doğru hareketinin olacağı ifade edilmektedir (Enders, 1995, 367). Hata düzeltme modeline ait istatistikler Tablo 9'da incelenebilir.

Bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki parametre tahminlerinde standart hata ve t istatistik değerleri incelendiğinde, sadece özkaynak karlılığı değişkeni ile bağımlı değişken arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar görülmektedir. Standart hata değerine ait parametre tahminleri incelendiğinde, e (hata terimi)'nin negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı

olduğu görülmektedir. Buna göre uzun dönemde denge durumunda oluşan sapmaların tekrar denge durumuna ilerlediği söylenebilir (Baltagi, 2001, 255). Bu bağlamda, hata düzeltme modeli anlamlı bulunmuştur. Modelin açıklama gücü, $R^2=0.221$ ' dir. Bir başka ifadeyle, bağımlı değişkendeki değişimin 0,22'si bağımsız değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 9: Hata Düzeltme Modeline Ait İstatistikler

Değişkenler	Katsayı	Standart hata	t değeri	Olasılık
e.	-0,059	0,024	-2,458	0,0170
KAL (-1)	-0,045	0,147	-0,307	0,7651
MDV (-1)	0,011	0,143	0,083	0,9341
ROE (-1)	-0,501	0,179	-2,795	0,0069
CAR (-1)	0,031	0,020	1,569	0,1236
ODH (-1)	0,001	0,005	0,078	0,9444
c.	0,001	0,006	0,123	0,7823
$R^2=0,221$				
Düzeltilmiş $R^2=0,136$			F İstatistiği = 2,602	

Türkiye enerji sektörü işletmeleri üzerine yapılan zaman serisi eşbütünleşme analizi bulgularına göre, sadece özkaynak karlılığı değişkeni ile kaldıraç oranı arasında negatif ve istatistiksel açıdan anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Varlık yapısı, cari oran ve özkaynak devir hızı değişkenleri ile kaldıraç oranı arasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Zaman serisi analizi sonuçlarına göre işletmelerin elde ettiği kar, bir dönem (3 ay) sonra kaldıraç oranında bir azalmaya neden olmaktadır. Zaman serisi analizinden elde edilen bu sonuç, işletmelerin karlılıkları arttıkça iç finansmana yönelerek borç oranlarının azalacağı görüşünü savunan finansal hiyerarşi teorisini desteklemektedir.

6. SONUÇ

Firmalarda dikkatli bir şekilde oluşturulmak suretiyle yönetilen sermaye yapısı firma değeri yaratmaktan daha çok firma değerinin yok edilmesini önlemektedir. Her ne kadar yıllardır finans literatüründe hissedarlar açısından en fazla değer yaratacak optimal kaldıraç derecesi araştırılmışsa da genel olarak optimal kaldıraç derecesini açıklayan bir model oluşturulamamıştır. Bir başka ifadeyle yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda sermaye yapısıyla ilgili birbirine alternatif teori ve yaklaşımlar geliştirilmiş ancak bu teori ve yaklaşımlardan hangisinin firmaların sermaye yapısını en iyi açıklayan teori/yaklaşım olduğu

hala tam olarak belirlenememiştir (Karadeniz, 2008, 3).

Dünyada kalkınma, sanayileşme, şehirleşme, teknolojinin yaygınlaşması, refah ve nüfus artışına paralel olarak enerji sektörü her geçen gün önemini arttıran bir sektör durumundadır. Sermaye yapısı konusu ise finans literatüründe sıkça tartışılmış aynı zamanda teorik olarak olduğu kadar ampirik olarak da önem teşkil eden bir konu olmuştur. Bu bağlamda Türkiye enerji sektöründe yer alan işletmelerin sermaye yapılarını etkileyen değişkenlerin neler olduğunun belirlenmesi bu çalışmanın araştırma alanına girmektedir. Bu bağlamda Türkiye enerji sektörü işletmeleri için; zaman serisi eşbütünleşme analizi gerçekleştirilmiştir. Türkiye enerji sektörü işletmelerine yönelik gerçekleştirilen eşbütünleşme analizi verilerine TCMB'nin periyodik olarak yayınladığı elektrik gaz su kaynakları üretimi ve dağıtımı sektörüne ait 1996 - 2011 dönemi finansal tablolarından ulaşılmıştır.

Zaman serisi eşbütünleşme analizinden elde edilen bulgulara ve yukarıda yer alan sonuçlara göre, özkaynak karlılığı ile kaldıraç oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilirken varlık yapısı, likidite değişkeni olarak kullanılan cari oran ve özkaynak devir hızı değişkenleri ile kaldıraç oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar elde edilememiştir. Türkiye enerji sektörü

işletmelerinde özkaynak karlılığının artması kaldıraç oranının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum işletmelerin karlılıkları arttıkça borç oranlarının azalacağını savunan finansal hiyerarşi teorisini desteklemektedir. Zaman serisi eşbütünleşme analizinden, enerji sektöründe sermaye yapısının belirleyicilerini inceleyen; Georgiev ve Mitreva (2015), Kıran (2013) ve Rashid (2013), Mahvish ve Qaisar (2012), Syed ve diğerleri (2012) ve Saeed (2007) çalışmaları ile uyumlu sonuçlar elde edilmiştir.

Her ne kadar finans literatüründe sermaye yapısı teorisi yıllardır işlense de, enerji sektörüne yönelik olarak, kısıtlı sayıda çalışma yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışmada elde edilen bilgilerin konuyla ilgili olarak literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bundan sonra daha fazla veriyi ve farklı analiz tekniklerini içeren çalışmaların, Türk enerji işletmelerinin sermaye yapısı kararlarının alınmasına daha fazla katkı sağlayacağı söylenebilir. Ayrıca çalışma sonucunda elde edilen bulgular ve yukarıda ifade edilen önerilere dikkat edilecek olursa, Türk enerji işletmelerinde sermaye yapısının daha etkin yönetilebileceği düşünülebilir. Bu şekilde enerji işletmelerinin finansal yapılarını güçlendirebilecekleri, Türkiye enerji sektörüne ve ülke ekonomisine daha fazla katkıda bulunabilecekleri düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, Songül ve Doğukanlı, Hatice (2004), “Türkiye’de Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin İmalat Sana-yiinde Sınanması,” İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, c.19. s.5. s.14.
- Akgüç, Öztin, Finansal Yönetim. Sekizinci Baskı, Avcıol Basım Yayın. İstanbul, 1998.
- Akkaya, G. Cenk (2008), “Sermaye Yapısı, Varlık Verimliliği ve Karlılık: İMKB’de Faaliyet Gösteren Deri - Tekstil Sektörü İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama”, Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, c.30. s.1-13.
- Albayrak, Ali Sait ve Akbulut, Ramazan (2008). Sermaye Yapısını Belirleyen Faktörler: İMKB Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir İnceleme. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22, 425-446.
- Arat, M. Emin, “Finansal Analiz Aracı Olarak Oranlar İlkeler & Yorumlar”, Marmara Üniversitesi Nihat Sayar Eğitim Vakfı Yayınları No:531/764, İstanbul, 2005.
- Ata, H. Ali ve Ağ, Yusuf (2010), “İşletme Karakteristiğinin Sermaye Yapısı Üzerindeki Etkisinin Analizi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi, Sayı:11
- Aydın, Nurhan, Coşkun, Metin, Başar, Mehmet, Finansal Yönetim. Web-Ofset. Eskişehir, 2008.
- Berk, Niyazi, Finansal Yönetim. 10. Baskı, Türkmen Kitabevi. İstanbul, 2010.
- Baltagi, Badi, Bresson, Georgeve, Pirotte, Alain, “Fixed Effects or Hausman-Taylor? A Pretest Estimator”, Eco-nomic Letters, 2001, Volume 79, s. 361-369
- Başaran, Ümit (2008), “İMKB’de İşlem Gören Otomotiv ve Otomotiv Yan Sanayi İşletmelerinin Sermaye Yapısı Kararlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi”, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak, s. 29
- Brealey, Richard ve Myers, Steward, İşletme Finansının Temelleri. 1. Baskı. Çeviren: Ünal Bozkurt, Türkan Arıkan, Hatice Doğukanlı. Literatür Yayınları. İstanbul, 1997.
- Büyüktortop, Müge (2007), “Çokuluslu İşletmelerde Sermaye Yapısı: İMKB’de Bir Uygulama”, Master Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim dalı, Finans Bilim dalı, Ankara
- Ceylan, Ali ve Korkmaz, Turhan, İşletmelerde Finansal Yönetim. On birinci Baskı. Ekin Kitabevi. Bursa, 2010.
- Çabuk, Adem ve Lazol, İbrahim, Mali Tablolar Analizi. Nobel Yayınları. Ankara, 2008.
- Çabuk, A., Başar A., Sevim Ş, Erol C., Mali Analiz. Anadolu Üniversitesi, 1. Baskı, Yayın No:3003, Eskişehir, 2013.
- Demirhan, Dilek (2009), “Sermaye Yapısını Etkileyen İşletmeye Özgü Faktörlerin Analizi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, Sayı:9
- Dickey, David ve Fuller, Wayne, “Distribution Of The Estimators Fo rAutoregressive Time Series With A Unit Root”, Journal of the American Statistical Association, 1979, Volume 74, s. 427-431.
- Dickey, David ve Fuller, Wayne. “Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root”. Econometrica, 1981, Volume 49, s. 1057-1072.
- Donaldson, Gordon, Pearson, Hunt, Charles M. Williams, Basic Business Finance. *Homewood*, Illinois, Richard D. Irwin, Inc., 1961, s. 277-79
- Durand, David, “The Cost Of Debt and Equity Funds For Business: Trends and Problems of Measurement”, Con-ference on Research on Business Finance, New York National Bureau of Economic Research, 1952, s.215-220.
- Enders, Walter, Applied Econometric Time Series. John Wiley & Sons Press, United States of America, 1995.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı <http://www.etkb.gov.tr>, (Erişim Tarihi:15.03.2013) ve www.enerji.gov.tr/enerji, (Erişim Tarihi: 25.05.2013).

- Engle, Robert ve Granger, Clive, “Co-Integration and Error Correction: Representantion, Estimation and Testing”, *Econometrica*, 1987, Volume 55, Number 2, s. 251–276.
- Ercan, Metin Kamil ve Ban, Ünsal, *Değere Dayalı İşletme Finansı Finansal Yönetim*. Gazi Kitabevi, Ankara, 2005.
- Fettahoğlu, Abdurrahman ve Okuyan, H. Aydın (2008), “Sermaye Yapısının İşletmeye Özgü Belirleyicileri: IMKB Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi Sektöründe Bir Uygulama”, *Kocaeli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.4. s.3-6. s.1-16.
- Georgiev, Biser ve Mitreva, Eliza, *Determinants of Capital Structure: Evidence from the Global Renewable Energy Sector BUSN 89 Degree Project in Corporate and Financial Management - Master Level, School Economics and Management, Lund University, Sweden*, 2015.
- Gujarati, Damodar, *Basic Econometrics*. Fourth Edition. McGraw-Hill. New York, 2003.
- Greene, William, *Econometric Analysis*. Macmillan. New York. 1997.
- Hisiao, Cheng, *Analysis of Panel Data*. Second Edition. Cambridge University Press. USA, 2003.
- Jensen, Michael ve Meckling, William, “Theory Of The Firm: Managerial Behavior, Agency Costs And Ownership Structure”, *Journal of Financial Management*, 1976, Volume 3, Number 4, s. 305-360.
- Johansen, Soren ve Juselius, Katerina, “Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration—With Applications to the Demand for Money”, *Oxford Bulletin for Economics and Statistic*, 1990, Volume 52, s. 169-210.
- Kabakçı, Yurdağül (2008), “Sermaye Yapısı ile İşletme Performansı Arasındaki İlişki: Gıda Sektörü Üzerine Bir Uygulama”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*
- Karadeniz, Erdiñç, *Türk Konaklama İşletmelerinde Sermaye Yapısını Etkileyen Faktörlerin Analizi*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana, 2008.
- Kıran, S., “Determinants of Capital Structure: A Comparative Analysis of Textile, Chemical & Fuel and Energy Sectors of Pakistan”, *International Review of Management and Business Research*, 2013, Volume 2, Number 1, s. 37 – 47
- Küçüksavaş, Nihat, *Finansal Muhasebe*. Kare Yayınları. İstanbul, 2005.
- Leland, H. ve Pyle, D. “Information Asymetries, Financial Structure and Financial Intermediation”, *Journal of Finance*, 1977, Volume 32, s. 371-387.
- Mahvish, Sabir ve Quasar, Ali Malik, “Determinants of Capital Structure: A Study of Oil and Gas Sector of Pakistan”, *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research In Business*, 2012, Volume 3, Number 10, s. 395-400.
- Myers, Steward, “Capital Structure Puzzle”, *Journal of Finance*, 1984, Volume 39, Number 2, s. 575-592.
- Myers, Steward ve Majluf, N.S. “Corporate Financing and Investment Decisions when Firms Have Information that Investors Do Not Have”, *Journal of Financial Economics*, 1984, s.187-221.
- Modigliani, Franco ve Miller, Merton, “The Cost Of Capital, Corporation Finance And The Theory Of Investment”, *The American Economic Review*, 1958, Volume 48, Number 3, s. 261-297.
- Modigliani, Franco ve Miller, Merton, “Corporate Income Taxes and The Cost of Capital: A Correction”, *The American Economic Review*, 1963, Volume 53, Number 3, s. 433-443.
- Nunes, Paulo ve Serrasquerio, Zelia, “Capital Structure of Portuguese Service Industries: A Panel Data Analysis”, *The Service Industries Journal*, 2007, Volume 27, Number 5, s. 550-551.
- Qian, Yanmin, Tian, Yao, Wirjanto, Tony, “An Empirical Investigation Into The Capital-Structure Determinants Of Publicly Listed Chinese Companies: A Static Analysis”, 2007, http://www.arts.uwaterloo.ca/~twirjant/sccs_0307.pdf. (Erişim Tarihi: 11.09.2012).

- Rashid, Abdul, “Risks and Financing Decisions in the Energy Sector: An Empirical Investigation Using Firm-Level Data”, *Energy Policy*, 2013, Volume 59, s. 792-799.
- Ross, Stephen, “The Determination Of Financial Structure: The Incentive-Approach”, *The Bell Journal of Economics*, 1977, Volume 8, Number 1, s. 23-40.
- Saeed, Abubakr, *The Determinants Of Capital Structure In Energy Sector: A Study Of Pakistani Listed Firms*. Master’s Thesis in Business Administration, Sweden: Blekinge Institute of Technology, 2007
- Sayılğan, Güven ve Uysal, Bahadır (2011), “TCMB Sektörel Bilançoları Kullanılarak Sermaye Yapısını Belirleyen Faktörler Üzerine Bir Analiz: 1996 – 2008”, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi*, Cilt:66, No:4, s.101-124
- Shapiro, C. A., *Multinational Financial Management* University of Southern California, 1998.
- Syed, Quasim Shah, Syed, Imtiaz, Uzma, Mehmood Raja ve Imran, Naseem, “Determinants of Capital Structure: Empirical Analysis of Fuel and Energy Sector of Pakistan”, *Science Series Data Report*, 2012, Volume 4, Number 9.
- TCMB (1996-2012), *Sektör Raporları*. www.tcmb.gov.tr/donemsel-veriler. (Erişim Tarihi:25.08.2013).
- Terim, Burak ve Kayalı, Cevdet Alptekin (2009), “Sermaye Yapısını Belirleyici Etmenler: Türkiye’de İmalat Sanayi Örneği”, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt:7, Sayı:1, s. 127.
- TÜBİTAK, *Enerji Teknolojileri Politikası Çalışma Grubu Raporu*. TÜBİTAK Yayını. Ankara, 1998.
- Vanhorne, James, *Financial Management and Policy*. Tenth Edition. New Jersey Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1995.
- Wooldridge, Jeffrey, *Introductory Econometrics: A Modern Approach*. South-Western College Pub, USA, 2002.
- Yazıcı, Kuddusi, *Özelleştirmede Değerlendirme Yöntemleri ve Değerlendirme Kriterleri*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayını. Ankara, 1997.

DEĞİŞEN RİSK ALGISI VE İÇ DENETİM

Yrd. Doç. Dr. Sezen ULUDAĞ*

Makale Gönderim Tarihi : 9.11.2016 / Kabul Tarihi : 15.3.2017

ÖZ

Artan rekabet, küreselleşme ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler gibi faktörlerin etkisiyle risk kavramı, ekonomik dünyadaki en önemli kavramlardan birisi haline gelmiştir. Ekonomik dünyadaki risklerin etkisi ve önemi konusundaki farkındalık giderek artarken, risklerin her geçen gün değiştiği ve çeşitlerinin de arttığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda risklerin etkin bir şekilde yönetilebilmesi için bir farkındalık kazanmak, etkin, verimli, esnek ve farklı bir risk anlayışı geliştirmek önemli bir gereksinim haline gelmiştir. Bu çalışmada riske ilişkin değişen algı, iç denetim perspektifiyle tartışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: Risk, iç denetim, risk algısı, belirsizlik

CHANGING RISK PERCEPTION AND INTERNAL AUDIT

ABSTRACT

Risk has become one of the most important concepts with the effect of some factors like increasing competition, globalization and developments in information technologies. While the awareness about the effects and the importance of risk in an economic world are increasing, it is observed that the risks are changing with each passing day and their varieties are increasing. In this context, it has become an important requirement to raise awareness and develop an effective, flexible and different understanding of risk. In this study, changing perception related with risk is discussed with an internal audit perspective.

Keywords: Risk, internal audit, risk perception, uncertainty

* Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe Bilim Dalı,
sezencubukcu@gmail.com, scubukcu@anadolu.edu.tr

1. GİRİŞ

Risk kavramı günümüzün en dinamik kavramlarından biridir. Ekonomik dünyanın değişimlerine bağlı olarak risk, aynı hızla değişen, gelişen ve çeşitlenen bir kavramdır. Bir başka ifadeyle risk, değişimle birlikte şekillenen bir kavram olup, sonrasında döngünün en önemli etkeni olarak yeni başlangıçların, yeni değişimlerin de ana faktörü olmaktadır. Özellikle küreselleşme ve bilgi teknolojilerinin etkileri ile çok farklı boyutlarda etkileşimlerin bulunduğu ekonomik rekabet ortamında, işletmelerin sürdürülebilirliği ve kurumsal yönetiminin etkinliği için risklerin yönetimi son derece önemlidir. Risk yönetiminde ise iç denetim kritik bir başarı faktörüdür. İç denetimin değer yaratacağı alanlar, bu dinamik sürecin anlaşılmasına dayanmaktadır. Bu nedenle özellikle iç denetçilerin değişen risk algısı ile farkındalık kazanmaları son derece önemlidir.

2. Risk

Günümüzde risk kelimesinin yerine bazen, risk ile benzer çağrışımlar yapan; tehlike, belirsizlik, olasılık gibi kelimeler kullanılabilir. Bunun pek çok nedeni olabileceği gibi temel nedenleri risk kelimesinin bazen dar, bazen geniş anlamıyla kullanılıyor olması ve genellikle riskin olumsuz bir algıyı çağrıştıran kavram olması olarak sıralanabilir. En dar anlamıyla risk; belirli bir amaca ulaşılmasını engelleyecek tehlikeyi ifade etmektedir. Daha geniş bir anlamıyla ise risk; bir amacın gerçekleşmeme olasılığını ya da bir amacın gerçekleşmesini engelleyebilecek olumsuz bir olayı veya kaçırılan fırsatı ifade etmektedir. Dikkat edilirse son tanımda kaçırılan fırsatların da risk tanımında yer alması, riskin yalnızca olumsuz olaylar nedeniyle oluşmayabileceğini

ifade ederek, riskin olumsuz algılanan anlamını kırmaktadır. Riskin genel anlamdaki tanımları arasında bazı farklılar söz konusu olurken, belirli alanlarda kullanımında da, alana özgü anlamlar taşınması söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle, iç denetim alanında risk kavramını incelerken, öncelikle iç denetime özgü anlamını tartışmak gerekmektedir.

Bilindiği gibi iç denetim faaliyetlerinde işletmenin maruz kaldığı tüm işletme riskleri ile ilgilenilmektedir. Dolayısıyla çok geniş bir alandaki farklı risklerle ilgilenildiği söylenebilir. İç denetim standartları terimler sözlüğünde risk, “*Amaçlara ulaşılması üzerine etkisi olacak bir olayın meydana gelme ihtimali*” olarak tanımlanmış ve söz konusu etkinin, riskin etkisi ve olasılığı cinsinden hesaplanması gerektiği vurgulanmıştır.¹ Bu tanımın yalnızca bir risk tanımlaması olarak görülmemesi, risk ile ilgili değişen algının fark edilmesi gerekmektedir. Dikkat edilirse, eskiden sadece olumsuzluk vurgusu ile ele alınan risk kavramı, Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü’nün tanımında da olumsuz algısı kırılarak tanımlanmaktadır. İşletmenin amaçlarına ulaşmasında etkili olabilecek bir olaydan söz edilmekle birlikte bu etkinin olumlu mu ya da olumsuz mu olacağı konusunda bir belirleme yapılmamaktadır. Bu durumda söz konusu etkinin gerçekleşmesi olasılığı riski ifade edecektir.

3. Belirsizlik Ortamları ve Risk

Belirsizlik sözcüğünün zaman zaman risk sözcüğünün yerine kullanıldığından söz edilmişti. Bu iki sözcük, bir olayla ilgili gelecekte karşılaşılabilecek sonuçların -ne denli iyi tahmini yapılsa bile henüz gerçekleşmediği için- kesin olarak bilinmemesinden ötürü birbirlerini çağrıştırmaktadırlar. Çeşitli şekillerde tanımlanan riskin en

1 http://www.tide.org.tr/uploads/UMUC_2013.pdf IIA Uluslararası iç denetim standartları (Erişim tarihi: 22.07.2016), s. 24-25

kısa ve öz tanımı, bir amacın gerçekleşmeme olasılığı olarak yapılmıştır. Tanımda geçen olasılığı, yani riskin gerçekleşme olasılığını belirleyecek olan, o duruma ilişkin mevcut bilgi miktarıdır. Bu bilgi miktarı aynı zamanda o durumun belirsizlik koşullarını oluşturmaktadır.² Dolayısıyla bir olayın sonuçlarının tahmin edilebilirliği, o olayın bulunduğu ortamın belirsizlik koşullarına bağlıdır. Bu nedenle, risklerin olası sonuçlarının değerlendirilebilmesi için, içinde bulundukları belirsizlik ortamının kavranması gerekir.

Temel mantık çerçevesi içinde, belirsizlik ortamları farklı koşullara bağlı olarak üç grupta incelenebilir:³

- Olaya ilişkin olası sonuçların belirlenemediği veya sonuçların belirlendiği ancak olasılıkların belirlenemediği ortamlar. Böyle ortamlar genellikle “tam belirsizlik ortamları” olarak tanımlanmaktadır.
- Olaya ilişkin olası sonuçların belirlendiği ve bu sonuçlara ilişkin nesnel olasılıkların da belirlenebildiği belirsizlik ortamları.
- Olaya ilişkin olası sonuçların belirlendiği ve bu sonuçlara ilişkin yalnızca öznel olasılıkların belirlenebildiği belirsizlik ortamları.

Yukarıda farklı belirsizlik ortamlarının, sonuçların ve olasılıkların belirlenebilirliğine göre temel ayrımı yapılmıştır. Bu ayrım daha fazla detaylandırılabilse de, olasılıkların nesnel ve/veya öznel olarak belirlenebildiği her belirsizlik ortamında, risk söz konusu olabilir. Riske ilişkin bir değerlendirme yapılırken de, belirsizlik ortamlarının özellikleri anlaşılmalı ve buna göre, söz konusu

ortamdaki bilginin miktarı ve niteliği ile olasılıklar analiz edilmelidir.

4. Değişen Risk Anlayışı ve İç Denetim

Günümüz dünyasında riskin, sadece işletmelerin olumsuz durumlara karşı savunmasızlıkları olarak algılandığı anlayış geride kalmıştır. İşletmelerin olası fırsatlar için hazır olmaları gerekliliği de risk oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla risk, bir karar veya faaliyetin beklenen sonucundan farklı oluşması olasılığıdır. Bu, bir kayıp olasılığını belirtmekle birlikte, risk yönetimi açısından baktığında, kazanç potansiyeli taşıdığı da göz ardı edilmemelidir.⁴

Riskin başarı için kaçınılmaz bir unsur olması nedeniyle etkin bir şekilde yönetilmesi gerektiği açıktır. Bu gerekliliği ortaya çıkaran durum, genel çerçevede değerlendirildiğinde; denetim anlayışında değişime neden olan etkenlerin, aynı zamanda işletme yönetimlerini, risk yönetimi konusunda bilinçli olmaya zorlayan etkenler oldukları anlaşılmaktadır. Özellikle yaşanan işletme skandalları ile başarısız risk yönetimlerinin yıkıcı sonuçları gözler önüne serilmiştir. Oluşan bu sonuçlara bağlı olarak gerçekleşme olasılığı çok düşük olsa bile etkisi yüksek olabilecek risklerin ve tüm kurumsal risklerin etkileşimlerinin daha çok önemsenmesi gerektiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla işletmelerin bir risk stratejisi ve risk profili belirleyerek, riskleri etkin bir şekilde değerlendirmeleri ve yönetmelerine ilişkin gereklilik tartışmasız bir gerçek haline gelmiştir. Buna bağlı olarak, bilindiği gibi, işletmelerde kurumsal risk yönetimi uygulamalarına önem verilmeye başlanmıştır ve uygulamalar her geçen gün yaygınlaştırılmaktadır.

2 Necmi Gürsakal, Bilgisayar uygulamalı istatistik, Marmara Kitabevi, Bursa, 1997, s.201

3 Necmi Gürsakal, a.g.e. , s.201

Martin Peterson, An introduction to decision theory, Cambridge University Press, Cambridge, 2009, s.40

4 David Apgar, Risk intelligence learning to manage what we don't know. Boston: Harvard Business School Press, Boston, 2006, s.11

İç denetimin tanımında, işletmelerin risk yönetim uygulamaları ile iç denetimin ilişkisi özellikle şu şekilde vurgulanmaktadır: “İç denetim, kurumun risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”⁵ Buna göre kurumun risk yönetiminin değerlendirilmesini, geliştirilmesini destekleyecek olan ve ona değer katacak olan iç denetim, işletmelerin içinde bulundukları ekonomik düzeni etkileyen en kritik faktörlerden birisi olan risk konusunun başarılı yönetiminin gerçekleştirilmesinde son derece önemli bir sorumluluk üstlenmektedir. Çeşitlilikleri ve etkileri her geçen gün artmakta ve değişmekte olan kurumsal risklerin (Sosyal medya riskleri, siber riskler vb...) yönetimi hem etkin bir iç kontrol sağlanmasında hem de etkin kurumsal yönetimin gerçekleştirilmesinde rol oynamaktadır. Buna göre, iç denetçilerin risk konusundaki anlayışları doğrultusunda gerçekleştirdikleri faaliyetlerin kuruma değer katabilecekleri, fark yaratabilecekleri en önemli alan haline geldiği söylenebilir. Bu perspektifle, iç denetçilerin risk algısı ile şekillenen anlayışlarının geliştirilmesi son derece önemlidir ve iç denetimin gelişimi açısından özel bir öneme sahiptir.

Yukarıda açıklandığı üzere, iç denetimin tanımında, iç denetim ile işletmelerin risk yönetim uygulamaları arasındaki ilişkiye değinilmektedir. Ayrıca Uluslararası İç Denetim Standartlarında da konuyla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. Standartlardan 2120 kodlu “Risk Yönetimi” standardında iç denetimin kurumun yönetim süreçleri, faaliyetleri ve bilgi sistemleri ile ilgili riskleri değerlendirmek zorunda olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca standartta iç denetimin söz

konusu değerlendirmeleri sırasında göz önünde bulundurulması gereken temel konuların neler olduğu belirtilmektedir:⁶

- “Kurumun stratejik hedeflerine ulaşması
- Mali ve operasyonel bilgilerin güvenilirliği ve doğruluğu
- Faaliyetlerin ve programların etkinlik ve verimliliği
- Varlıkların korunması
- Kanun, düzenleme, politika, prosedür ve sözleşmelere uyum”

Buna göre, iç denetimin yukarıda sıralanan temel konular ya da bir başka ifadeyle temel amaçların gerçekleştirilmesi bağlamında kurumun yönetim süreçleri, faaliyetleri ve bilgi sistemleri ile ilgili olabilecek riskleri değerlendirmesi gerekmektedir. İlgili temel standardın altında yer alan uygulama standartlarında iç denetimin risk ile ilişkisine yönelik daha detaylı düzenlemeler yer almaktadır. Söz konusu uygulama standartları şunlardır:⁷

“2120.A2 – İç denetim faaliyeti, suiistimalin gerçekleşme ihtimalini ve kurumun suiistimal riskini nasıl yönettiğini değerlendirmek zorundadır.

2120.C1 – İç denetçiler, danışmanlık görevleri sırasında, görevin amaçlarıyla uyumlu şekilde riski ele almak ve diğer önemli risklere karşı uyanık olmak zorundadır.

2120.C2 – İç denetçiler, danışmanlık görevlerinden elde ettikleri risk bilgilerini, kurumun risk yönetim süreçlerini değerlendirmede kullanmak zorundadır.

5 <https://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=IcDenetiminTanimi> (Erişim Tarihi:22.07.2016)

6 www.tide.org (Erişim Tarihi: 17.08.2016)

7 www.tide.org (Erişim Tarihi: 17.08.2016)

2120.C3 – *İç denetçiler, risk yönetim süreçlerini kurmada veya geliştirmede yönetime yardım ederken, “riskleri gerçekte yönetmek suretiyle yönetim sorumluluğu almaktan kaçınmak zorundadırlar.”*

Bu uygulama standartları güvence ve danışmanlık faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde iç denetim için gereklilikleri belirlemektedir. İç denetimin güvence hizmetleri kapsamında iç denetçilerin işletmedeki suiistimal riskinin yönetimi ile ilgili güvence verme sorumluluğu olduğu belirtilmektedir. Bu oldukça önemli bir sorumluluk olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca iç denetimin danışmanlık hizmetleri kapsamında, elde ettiği bilgileri değerlendirmelerinde kullanması, tüm önemli risklere karşı hazırlıklı olması gerektiği belirtilmekte ve risk yönetimi ile ilgili yönetsel bir sorumluluğun üstlenilmemesi gerektiği ifade edilmektedir. İç denetim uygulamalarının yönlendiricisi olan bu Uluslararası Standartlardaki ifadelerle, risk yönetimi ile ilgili değerlendirmelerin iç denetim faaliyetlerinde oldukça önemli bir alanı oluşturduğu görülmektedir.

Standartlardaki düzenlemelerle ilgili bu gelişmelere paralel konuyla ilgili bir başka önemli düzenleme ise COSO, (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilindiği gibi COSO iç kontrol dışında kurumsal risk yönetimi konusunda da uluslararası önemli düzenlemeler yapan bir komitedir. Yani COSO iç denetimin güvence vereceği yapının düzenlemesine yönelik öneriler geliştirmektedir. COSO, riskle ilgili yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan değişimler sonucunda 2004 yılında “Kurumsal Risk Yönetimi-Bütünleşik Çerçevesi”ni oluşturmuştur.

Model, kurumsal risk yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleşebilmesi için uygun bir yapının detaylarını açıklamaktadır. Bu modelin oluşturulmasında COSO, daha önceki COSO iç kontrol modelini temel almış ve işletmelerin risklerin yönetilmesi konusunda genişletilmiş bir çerçeveye olan gereksinimleri doğrultusunda bu modeli oluşturmuştur. Bu model ile işletmeler tarafından risk ve fırsatların olduğu belirsizlik ortamlarının daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır. Böylece işletmeler amaçlarını gerçekleştirme yeteneklerini etkileyebilecek durumları daha etkin bir şekilde değerlendirebilirler.⁸ Artık iç denetim, risklerin daha etkin yönetimi için oluşturulmuş bu modele göre yapılanmış süreçleri değerlendirerek güvence vermeli, gerektiğinde danışmanlık faaliyetlerini de gerçekleştirerek değer yaratmalıdır.

COSO’nun bu modeli ortaya koyan raporunda, işletmedeki herkesin kurumsal risk yönetiminde bazı sorumlulukları olduğu belirtilmektedir. Buna göre, bir anlamda sürecin sahibi gibi düşünülebilecek olan CEO dışındaki yöneticilerinin de işletmenin risk yönetim felsefesini ve risk iştahı ile uyumu desteklemeleri gerektiği ve sorumluluk alanlarındaki uygun risk toleransı ile riskleri yönetmeleri gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca tüm bunların yanında, risk yöneticisi, finans yöneticisi ve iç denetçinin kilit sorumlulukları bulunduğu vurgulanmaktadır.⁹

İç denetimin kurumsal risk yönetimi ile ilgili yönetime güvence vererek ve danışmanlık yaparak değer katabilmesi için söz konusu model ile benzer bir bakış açısına sahip, daha esnek, proaktif, risk odaklı, süreç temelli bir yapısının olması gerekmektedir.¹⁰

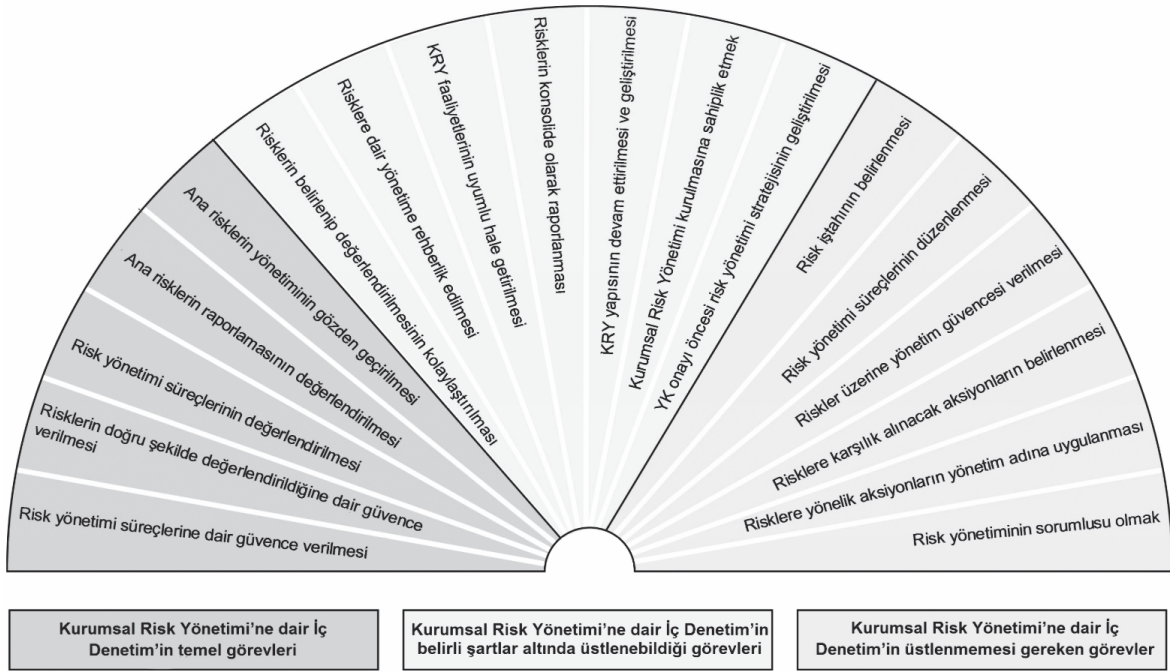
8 Kurt F. Reding vd., Internal Auditing: Assurance & Advisory Services. The IIA Research Foundation, 2013, s.4-4

9 http://www.coso.org/documents/coso_erm_executivesummary.pdf (Erişim Tarihi: 19.08.2016)

10 www.tide.org.tr/uploads/news/IIA_Ic_Denetimin_Paydaslar_Icin_Degeri_Detay.pdf (Erişim Tarihi: 17.08.2016)

Yukarıda kısaca açıklanan niteliklerle faaliyetlerini sürdüreceği olan iç denetimin, etkinliği için kurumsal risk üzerindeki rol ve sorumlulukların incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla İngiltere ve İrlanda İç Denetçiler Enstitüsü 2009 yılında bir rapor yayımlamışlardır. Söz konusu rapordan alınan aşağıdaki şekil, iç denetiminin kurumsal risk üzerindeki rolünü ifade etmek üzere tasarlanmıştır.

- “Risk yönetimi süreçlerine dair güvence verilmesi
- Risklerin doğru şekilde değerlendirildiğine ilişkin güvence verilmesi
- Risk yönetimi süreçlerinin değerlendirilmesi
- Ana risklerin raporlamasının değerlendirilmesi

Şekil 1: İç Denetimin Kurumsal Risk Yönetimindeki Rolü

https://www.tide.org.tr/uploads/PP-KRY_de_Ic_Denetimin_Rolu.pdf

Şeklin ilk bölümünde iç denetimin kurumsal risk yönetimine ilişkin temel görevleri yer almaktadır. Genel bir şekilde ifade etmek gerekirse bu temel görevlerin, işletmenin risk yönetim sürecinin değerlendirilmesi ve bu değerlendirme sonucunda yönetime güvence verilmesi olduğu söylenebilir. Bu görevler şunlardır:¹¹

- Ana risklerin yönetiminin gözden geçirilmesi”

İkinci bölümde yer alan ve iç denetimin kurumsal risk yönetimi ile ilgili olarak, belirli şartlar altında üstlenebileceği görevlerin ise genellikle danışmanlık faaliyetleri ile ilgili olduğu söylenebilir. Bu görevler ise aşağıdaki gibi belirtilmiştir:¹²

11 https://www.tide.org.tr/uploads/PP-KRY_de_Ic_Denetimin_Rolu.pdf (Erişim Tarihi 17.08.2016)

12 https://www.tide.org.tr/uploads/PP-KRY_de_Ic_Denetimin_Rolu.pdf (Erişim Tarihi 17.08.2016)

- “Risklerin belirlenip değerlendirilmesini kolaylaştırılması
- Risklere dair yönetime rehberlik edilmesi
- Kurumsal risk yönetimi faaliyetlerinin uyumlu hale getirilmesi
- Risklerin konsolide olarak raporlanması
- Kurumsal risk yönetimi yapısının devam ettirilmesi ve geliştirilmesi
- Kurumsal risk yönetimi kurulmasına sahiplik etmek
- Yönetim kurulu onayı öncesi risk yönetimi stratejisinin geliştirilmesi”

Son olarak, üçüncü bölümde ise kurumsal risk yönetimi ile ilgili iç denetimin üstlenmemesi gereken görevlerin neler olduğu belirtilmektedir. Genel anlamda bu görevlerin kurumsal risk yönetimi süreci ile ilgili yönetsel görevlerin olduğu dikkat çekmektedir. Söz konusu görevler şu şekilde sıralanabilir:¹³

- “Risk iştahının belirlenmesi
- Risk yönetim süreçlerinin düzenlenmesi
- Riskler üzerine yönetim güvencesi verilmesi
- Risklere karşılık alınacak aksiyonların belirlenmesi
- Risklere yönelik aksiyonların yönetim adına uygulanması
- Risk yönetiminin sorumlusu olmak”

İç denetimin kurumsal risk yönetimi ile ilgili sorumluluklarını belirlemeye çalışan söz konusu çalışma, iç denetim, risk ve bu risklerin yönetimi

ile ilgili ilişkinin net bir görünümünün ortaya konması açısından oldukça önemlidir. Bu ilişki, iç denetimden beklentileri değiştirmektedir. Dolayısıyla iç denetim yaklaşımları da bu değişimlere bağlı olarak şekillenmektedir. Öngörülen yapı içinde iç denetimin beklenen değeri yaratarak fark yaratması için risklerle ilgili değişen yapıya uygun farklı bir risk algısı geliştirmesi gerekmektedir. Yoksa bilindiği gibi, reaktif ve kontrol temelli bir yaklaşımla, yalnızca olumsuz risklerin ortadan kaldırılmasına sağlayacak süreçlerin etkinliğine ilişkin güvence sağlayacak ve bu konuda tavsiyeler üretebilecek bir iç denetim faaliyeti, günümüzün bütüncül kurumsal risk yönetimi anlayışına uygun ve bu sürece değer katabilecek bir faaliyet olmaktan çok uzak kalacaktır.

5. Sonuç

Yukarıda kısaca, değişen ekonomik ortam içinde kritik bir kavram haline gelen risk kavramı incelenmiş, risklerin yönetiminde güvence ve danışmanlık sağlayacak olan iç denetim açısından risk kavramına ilişkin değişimlerin önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bilindiği gibi iç denetim açısından risk konusunun öneminin anlaşılması sonucunda “Risk Odaklı İç Denetim” iç denetimde temel bir yaklaşım olarak benimsenmiş ve iç denetim standartları da risk odaklı bir anlayış çerçevesinde şekillenmiştir. Farklı tanımları olmakla birlikte genel anlamda risk odaklı iç denetim; “*Şirketin karşılaştığı en kritik risklerin tanımlanması, şirketlerin risk yönetim sistemlerinin ve potansiyel kötü senaryolara karşı ne ölçüde duyarlı olduğunun değerlendirilmesine dayanan yapısal bir süreç.*”¹⁴ Olarak tanımlanabilir. Risk kavramının önemine bağlı olarak şekillenen bu yaklaşım dışında iç denetim alanında bir diğer önemli yaklaşım olan

13 https://www.tide.org.tr/uploads/PP-KRY_de_Ic_Denetimin_Rolu.pdf (Erişim Tarihi 17.08.2016)

14 Niyazi Kurnaz ve Tansel Çetinoğlu, İç denetim güncel yaklaşımlar. Umuttepe Yayınları, İzmit, 2010, s.94

“Kontrol Öz Değerlendirme” yaklaşımı da yine riske dayalı bir öz değerlendirme temelinde şekillenmektedir.¹⁵ Ancak riskin yalnızca olumsuz bir ifade olmaktan çıkmasıyla değişen risk algısı, yaklaşımların daha esnek ve daha bütüncül hale gelmelerine ilişkin gereksinimleri ortaya çıkartmaktadır. Çünkü artık “*veri analitiği, bulut bilişim, siber güvenlik, sosyal medya, mobil teknolojiler*”¹⁶ gibi bazı konular iç denetimde güncel konular olarak yerini almaktadır. Bütüncül yönetim anlayışlarıyla, iç denetim alanında yeni anlayışların gelişmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, iç denetçilerin risk algılarının da bütüncül bir yaklaşıma uygun şekilde değişmesi, farklılaşan ve dinamik risk profiline sahip işletmelerin kurumsal yönetim, kontrol ve risk yönetimi süreçlerinin etkinliğini değerlendirip onları geliştirebilmeleri için son derece önemlidir.

İç denetim, hem kurumsal yönetim hem kontrol

hem de risk yönetimi temel alanlarının etkinliğini değerlendirerek ve gelişmesine destek vererek işletmeye değer katmaya çalışacaktır. Bu amaçla güvence ve danışmanlık işlevlerini gerçekleştirecektir. Bu süreçte iç denetçinin risk algısına bağlı olarak oluşan anlayışı, iç denetçinin içgörüsünü (insight) doğrudan etkileyecektir. Riski güncel ve en geniş anlamıyla algılayan, içgörülü bir iç denetçi ise faaliyetlerini daha proaktif çözümlere dayalı olarak gerçekleştirebilecektir. Bu durum söz konusu üç temel alandaki (Kurumsal yönetim, kontrol ve risk yönetimi) güvence ve danışmanlık faaliyetlerinde iç denetimin daha etkin ve verimli gerçekleştirilmesine ve böylece iç denetimle fark yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle değişen risk algısının anlaşılması ve iyi kavranması, iç denetimle başarının ve yaratılan değer artırılması açısından oldukça önemlidir.

15 Münevver Yılcı, İç denetim ve iç kontrol değerlendirme rehberi. Detay Yayıncılık, Ankara, 2015, 195

16 http://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=19Kongre_Sunumlari (Erişim Tarihi: 22.07.2016)

KAYNAKÇA

- Apgar, D. (2006). Risk Intelligence Learning to Manage What We Don't Know. Boston: Harvard Business School Press
- Gürsaka, N. (1997). Bilgisayar Uygulamalı İstatistik. Bursa: Marmara Kitabevi.
- Kurnaz, N. ve Çetinoğlu T. (2010) İç Denetim Güncel Yaklaşımlar. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Peterson, M. (2009). An Introduction to Decision Theory. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reding, K.F. vd. (2013). Internal Auditing: Assurance & Advisory Services. The IIA Research Foundation
- Yılancı, M. (2015). İç Denetim ve İç Kontrol Değerleme Rehberi. Detay Yayıncılık.
- <http://icdenetim.org/forum/index.php?topic=2026.0;wap2>
- http://www.tide.org.tr/uploads/UMUC_2013.pdf
- <https://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=IcDenetiminTanimi>
- http://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=19Kongre_Sunumlari
- https://www.tide.org.tr/uploads/PP-KRY_de_Ic_Denetimin_Rolu.pdf
- www.tide.org.tr/uploads/news/IIA_Ic_Denetimin_Paydaslar_Icin_Degeri_Detay.pdf

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARINA UYUMUN FİRMALARIN KAZANÇ KALİTESİ ÜZERİNE ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Hümeysra ADIGÜZEL*

Makale Gönderim Tarihi : 23.02.2017 / Kabul Tarihi : 24.03.2017

ÖZ

Çalışmada Türkiye’de halka açık firmaların Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) uyumu sonrası kazanç kalitelerinde değişiklik olup olmadığı incelenmiştir. Kazanç kalitesi ölçüsü olarak keyfi tahakkuk yönetimi miktarları kullanılmış ve keyfi tahakkuk yönetimi performansına göre düzeltilmiş keyfi tahakkuk modeli ile ölçülmüştür. Bulgular Türkiye’de UFRS uygulayan işletmelerin Yerel Raporlama Çerçevesine göre daha az tahakkuk yönetimi yaptığını ve kazanç kalitelerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: keyfi tahakkuk yönetimi, kazanç kalitesi, UFRS

The Effect of IFRS Adoption to the Earnings Quality of Turkish Firms

Abstract

This study examines whether IFRS adoption of Turkish firms increases the earnings quality of the firms. In the study earnings quality is measured through abnormal accruals. Abnormal accruals are measured by the performance adjusted discretionary accruals model. The results show that IFRS adoption of Turkish firms decreases accrual management and increases earnings quality.

Keywords: Discretionary Accruals, earnings management, IFRS

* Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi, İdari, ve Sosyal Bilimler Fakültesi, humeyra.adiguzel@eas.bau.edu.tr

1- GİRİŞ

Uluslararası muhasebe literatürüne göre, kazanç kalitesinin artmasının sermaye maliyetlerini düşürmek, uluslararası sermaye hareketliliği sağlamak gibi birçok önemli ekonomik sonucu vardır (Soderstrom ve Sun, 2007; Leuz ve Verrecchia, 2000; Young ve Guenther, 2002). Diğer bir yandan muhasebe teorisine göre gerçek ve şeffaf bilgi sağlayan finansal raporlama yöneticiler ve firma paydaşları arasında asimetrik bilgiyi azaltmaktadır. Gerçek ve şeffaf bilgiyi sağlamak amacıyla geliştirilen muhasebe standartları her ülke için farklılık gösterebilmektedir. En kaliteli raporlamayı sağlayacak muhasebe sistemini geliştirmek için her ülkenin belirli özelliklerini de göz önünde bulundurmak gereklidir. Muhasebe sistemi ülkelerin kurumsal yapılarını tamamlayıcı bir unsurdur ve bu yapı ile uyum içinde olmalıdır (Ball, 2001). Finansal raporlama kalitesini etkileyen diğer faktörler vergi sistemleri, firmaların sahiplik yapıları, politik çevreler, sermaye yapıları ve sermaye piyasalarının gelişimidir (Soderstrom ve Sun, 2007). Şeffaflık ve karşılaştırmalı bilirliliği sağlamak amacıyla geliştirilen uluslararası muhasebe standartlarının muhasebe kalitesini arttırması beklentiler arasındadır. Uluslararası muhasebe standartlarına uyumun muhasebe kalitesini arttırmasının beklenmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir. İlk olarak UFRS muhasebeleştirme politikalarının sayısına kısıtlama getireceğinden yöneticilerin keyfi tercihlerini kısıtlayacaktır. Bir diğeri ise UFRS'nin prensip bazlı olması ve gerçeğe uygun değer yaklaşımını benimseyerek işletmelerin dönem sonlarında gerçek değerlerini yansıtmalarını sağlamasıdır.

Bu çalışmada Türkiye'de 2005 sonrası halka açık işletmelerde zorunlu UFRS kullanılmasının kazanç kalitesine etkisi araştırılmıştır. Kazanç kalitesi tahakkuk yoluyla yapılan kazanç yönetimi modeli ile ölçülmüştür. Tahakkukların yöneticiler tarafından keyfi olarak kullanılmasını temel alan

bu modelde öncelikle olması gereken tahakkuk miktarı belirlenip, var olan tahakkuk miktarı ile arasındaki fark keyfi tahakkuklar olarak belirlenir. Keyfi tahakkuklar Kothari ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen performansa göre düzeltilmiş keyfi tahakkuk modeli (performance-adjusted discretionary accruals model) ile ölçülmüştür. Çalışmanın bulguları Türkiye'de halka açık işletmelerde UFRS uygulanmasının keyfi tahakkuk yönetimini azaltarak kazanç kalitesini arttırdığını göstermektedir.

2- Türkiye'de Finansal Raporlama

Türkiye'de ilk olarak *bilanço usulünde defter tutan gerçek ve tüzel kişilere ait teşebbüs ve işletmelerin faaliyet ve sonuçlarının sağlıklı ve güvenilir bir biçimde muhasebeleştirilmesi, mali tablolar aracılığı ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık ve mukayese edilebilirlik niteliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmalarının sağlanması* amacıyla 1992 yılında Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) resmi gazete de yayınlanmış ve 1 Ocak 1994 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. MSUGT'nin asıl amacı vergi mevzuatına uygun finansal tablolar üretilmesini sağlamak olmasa da, bu düzenlemenin 213 sayılı Vergi Usul Kanununun mükerrer 175 inci ve 257 inci maddelerine dayanılarak hazırlanması sebebiyle düzenlenen finansal tabloların münhasıran vergi kanunlarına uygun tablolar olması gerektiği şeklinde bazı tereddütler oluşmuştur.

Daha sonra Avrupa Birliği uyum sürecinin bir sonucu olarak Türkiye'de Sermaye Piyasası Kurulu halka açık işletmelerde Uluslararası Muhasebe Standartlarının 1 Ocak 2005 itibari ile uygulanmasını zorunlu tutmuştur. İlerleyen yıllarda yayınlanan 6102 sayılı Türk Ticaret Kanununun (TTK) 88 inci ve Geçici 1 inci Maddeleri uyarınca tâbi oldukları kanunlar gereği defter tutmakla yükümlü olan gerçek veya tüzel kişi tacirlerin,

münferit veya konsolide finansal tablolarını TMS'ye uygun olarak hazırlamaları gerektiği öngörülmüştür. Ancak daha sonra TMS uygulama kapsamının bağımsız denetim kapsamıyla eşdeğer bir şekilde belirlenmesi, bağımsız denetim kapsamının genişletilmesiyle belirli büyüklüğün altındaki çok sayıda işletmeyi kendileri için ağır bir standart seti olan TMS'yi uygulamak zorunda bırakmıştır (kgk.gov.tr). Daha sonra küçük ve orta büyüklükteki işletmeler üzerindeki bu yükü azaltmak adına yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve, 2014 yılında TMS uygulama kapsamını bağımsız denetim kapsamından ayırıştırarak TMS uygulama kapsamını genel olarak kamu yararını ilgilendiren kuruluşlarla (KAYİK) sınırlandırılmıştır. KAYİK'ler dışında kalan işletmelerin de isteğe bağlı olarak TMS uygulamalarına izin verilmiştir. TMS uygulamayan işletmelerin ise bir belirleme yapıncaya kadar yürürlükteki uygulama olan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT) ni bazı ek hususlar ilave edilmek suretiyle uygulaması gerekmektedir.

3- Literatür Taraması ve Hipotez Geliştirme

Çalışmalarda kazanç kalitesi genellikle net karın ölçülmesi ve varlıkların değerlendirilmesi ile ilgili finansal raporlamanın bir kısmına odaklanan modeller ile ölçülmüştür. Bu modeller *düzgün dönem karı* (income smoothing), keyfi tahakkuk yönetimi (discretionary accruals), uygun zamanda gider kaydetme (timely loss recognition) şeklinde sıralanabilir. Bu yöntemler daha çok yöneticilerin muhasebe politikalarının kendilerine sunduğu esnekliği kullanması yoluyla yapılan kazanç yönetimi yöntemleridir ve işletmenin faaliyetlerini etkilemez. Bunun dışında kazanç kalitesini etkileyecek gerçek kazanç yönetimi de literatürde geniş yer bulmaktadır. İşletmenin faaliyet düzeylerini etkileyerek yapılan bu yöntemlere örnek olarak, Ar&Ge faaliyetlerini azaltmak, talepten fazla üretim yaparak birim başına düşen sabit giderleri azaltmak, ve vadeleri uzatarak satış

hacmini arttırmak verilebilir (Roychowdhury, 2006; Cohen ve Zarowin, 2010; Zang, 2012).

Literatürde keyfi tahakkuk yönetimini kazanç kalitesinin bir göstergesi olarak kullanan birçok çalışma mevcuttur. Keyfi tahakkuk yönetimi ile ilgili yoğunlukla işlenen bir konu ise yöneticileri keyfi tahakkuk yönetimi yapmaya iten nedenlerdir. Literatür incelendiğinde bu yöntemlerin dört kategoride sınıflandığını görürüz. Bunlardan ilki teşvik alabilmek için net kar üzerinden belirlenen ölçütlere ulaşmaya çalışmak (Healy, 1985; Holt-hausen, Larcker, ve Sloan, 1995; Guidry, Leon, ve Rock, 1999; Gaver, Gaver, ve Austin, 1995; Shuto, 2007; Cheng ve Warfield, 2005). Yöneticiler net kar rakamı üzerinden belirlenen teşvik primlerine ulaşabilmek için net karı arttırıcı yönde tahakkuk yönetimi yapabilirler. Örneğin yönetici o yılın net karını arttırmak adına giderlerini daha düşük göstermek için kıdem tazminatı karşılıklarını veya garanti gider karşılıklarını daha az hesaplamak, amortisman yöntemi olarak azalan bakiyeler yerine doğrusal amortisman tercih etmek, stok değer düşüklüğü karşılığı ayırmamak, duran varlıklarını daha uzun dönemlerde amorti etmek gibi yollara başvurabilir. Bunun aksine zaten teşvik alabilmek için yeterli olan net kar rakamına ulaşan yönetici içinde bulunduğu yılı garanti altına aldığından gelecek yıl faydalanmak üzere tahakkuk yoluyla gelirlerini gelecek yıla ertelemek isteyebilir. Yöneticileri keyfi tahakkuk yönetimi yapmaya iten diğer nedenler ise yatırımcıların kazanç beklentilerini yakalamak (Bartov, Givoly, ve Hayn, 2000; Barua, Legoria ve Moffitt, 2006; Burgstahler ve Eames, 2006; Choi ve Lin, 2006; Kasznik, 1999; Kasznik & McNichols, 2002; Matsumoto, 2002; Matsunaga ve Park, 2001), daha fazla kredi alabilmek adına minimum gereklilikleri sağlamak (Bartov, 1993; DeFond ve Jiambalvo, 1994; Iatridis ve Kadorinis, 2009; Sweeney, 1994), ilk halka arzlarda (IPOs) ve sonraki arzlarda (SEOs) şirketin görünümünü

düzeltilmek (Aharoni, Wang, ve Yuan, 2010; Cohen ve Zarowin, 2010; Friedlan, 1994; Jackson, Wilcox, ve Strong, 2002; Shivakumar, 2000; Teoh, Welch, ve Wong, 1998) olarak literatürde işlenmiştir.

Barth ve diğerleri (2006) çalışmalarında UFRS uygulamaya başlayan işletmelerin daha az kazanç yönetimi yaptığını tespit etmiş ve bunu da kaliteli kazancın bir göstergesi olarak kullanmışlardır. Chen ve diğerleri (2010) zorunlu olarak UFRS'na geçişin muhasebe kalitesi üzerine etkisini ölçtükleri çalışmalarında muhasebe kalitesini keyfi tahakkuk yönetimi ile ölçmüşler ve UFRS uyumu sonrası keyfi tahakkuk miktarında azalma olduğunu tespit etmişlerdir. Ahmed, Neel ve Wang (2013) 2005 yılından itibaren zorunlu olarak UFRS uygulayan 20 ülke firmaları üzerine yaptıkları çalışmalarında ise muhasebe kalitesini *düzgün*

dönem karı (income smoothing), agresif raporlama (reporting aggressiveness), ve keyfi tahakkuk yönetimi gibi üç farklı yolla ölçmüşler ve karma sonuçlar elde etmişlerdir. Bulgularında güçlü siyasi ve hukuki yaptırımlar olan ülkelerde UFRS'na uyumun muhasebe kalitesini düşürdüğünü, zayıf yaptırımların olduğu ülkelerde artırdığını tespit etmişlerdir. Bunun açıklamasını da güçlü yaptırımı olan ülkelerin yerel muhasebe standartlarının daha sıkı olduğu ve prensip bazlı olan UFRS'na geçişin yöneticilere daha fazla hileli yönlendirme imkânı sunduğu şeklinde yapmışlardır. Ipino ve Parbonetti (2011) çalışmalarında UFRS uyumu sonrasında keyfi tahakkuk yönetiminin azaldığını tespit etmişlerdir. Bunların dışında UFRS'na uyumun kazanç kalitesine etkileri üzerine yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalar Tablo 1 de özetlenmiştir.

Tablo 2: Analizde Kullanılan Değişkenler ve Hesaplanış Şekilleri

Çalışma	Örneklem	Bulguları
Lei Cai, Asheq Rahman ve Stephen Courtenay (2008) 'The effect of IFRS and its enforcement on earnings management: an international comparison'	2000-2006 yılları arasında 32 ülkeden 5887 firma üzerinde	2004 yılına göre UFRS'na geçilen 2005 yılında kazanç yönetiminde artış tespit etmişlerdir. Fakat 2006 yılında ise 2004 yılına göre kazanç yönetiminde düşüş tespit etmişlerdir.
Susana Callao ve José Ignacio Jarne (2010) 'Have IFRS affected earnings management in the European Union?'	: 2003-2006 yılları arasında AB üyesi ülkeden 1408 firma üzerinde	UFRS'na uyum sonrası keyfi tahakkuk yönetiminde artış tespit etmişler.
Huifa Chen, Qingliang Tang, Yihong Jiang ve Zhijun Lin (2010) 'The role of International Financial Reporting Standards in accounting quality: evidence from the European Union'	2000-2007 yılları arasında 15 AB üyesi ülkeden 2074-3132 arasında değişen firma üzerine	UFRS uyumu sonrası daha az keyfi tahakkuk yönetimi, daha fazla düzgün dönem karı (income smoothing) ve daha az uygun zamanda gider kaydetme (timely loss recognition) tespit etmişlerdir.
Günther Gebhardt ve Zoltan Novotny-Farkas (2011) 'Mandatory IFRS adoption and accounting quality of European banks'	2000-2007 yılları arasında 12 AB üyesi ülkeden 90 banka üzerine	UFRS uyumu sonrası daha az düzgün dönem karı (income smoothing) ve daha az uygun zamanda gider kaydetme (timely loss recognition) tespit etmişlerdir.

Jerry Sun, Steven F. Cahan ve David Emanuel (2011) <i>'How would the mandatory adoption of IFRS affect the earnings quality of US firms? Evidence from cross-listed firms in the US'</i>	2000-2008 yılları arasında 189 firma üzerine	UFRS uyumu sonrası kazanç kalitesinde artış tespit etmişlerdir. Kazanç kalitesini "dönem zararı yerine küçük dönem karı raporlamaya çalışmak (small positive earnings)" ve "karın sürekliliği (earnings persistence)" yöntemleri ile ölçmüşlerdir.
Muhammad Nurul Houqe, Tony van Zijl, Keitha Dunstan ve Wares Karim (2012), <i>'The effect of IFRS adoption and investor protection on earnings quality around the world'</i>	2000-2007 yılları arasında 13 AB üyesi ve 33 AB üyesi olmayan ülkeden 5,926-19,442 arasında değişen sayıda firma üzerine	UFRS uyumu sonrası sermaye piyasaları güçlü ve hissedarların korunduğu ülkelerde kazanç kalitesinde artış (keyfi tahakkuk yönetiminde azalış) , aksi ülkelerde kazanç kalitesinde düşüş tespit etmişlerdir.
Vedran Capkun, Daniel W. Collins ve Thomas Jeanjean (2013) <i>'The effect of IAS/IFRS adoption on earnings management (smoothing): a closer look at competing explanations'</i>	1994-2009 yılları arasında 21 AB üyesi 8 AB üyesi olmayan ülkeden 3853 firma üzerine	UFRS uyumu sonrası kazanç yönetiminde (düzgün dönem karında-earnings smoothing artış) artış tespit etmişlerdir.
Leonidas C. Doukakis(2014) <i>'The effect of mandatory IFRS adoption on real and accrual based earnings management activities'</i>	2000-2010 yılları arasında 22 ülkeden 13295 firma üzerine	UFRS'na uyumun keyfi tahakkuk yönetimi ve gerçek faaliyetlerin yönetimi yoluyla yapılan kazanç yönetimi üzerine anlamlı bir etkisi olmadığını tespit etmişlerdir.
Thomas Jeanjean ve Hervé Stolowy (2008) <i>'Do accounting standards matter? An exploratory analysis of earnings management before and after IFRS adoption'</i>	2002-2003 ve 2005-2006 yılları arasında 321 Fransız firması üzerine	UFRS uyum sonrası daha az gider yazmaya çalışmak yoluyla (avoiding losses) yapılan kazanç yönetiminde artış tespit etmişlerdir.
Daniel Zéghal, Sonda Chtourou ve Yosra Mnif Sellami (2011) <i>'An analysis of the effect of mandatory adoption of IAS/IFRS on earnings management'</i>	2003-2006 yılları arasında 353 Fransız firması üzerine	Zorunlu UFRS uyumu sonrası kazanç yönetiminde azalış tespit etmişlerdir.
Marcus Salewski, Torben Teuteberg ve Henning Zülch(2014) <i>'Short-term and long-term effects of IFRS adoption on disclosure quality and earnings management'</i>	1995-2012 yılları arasında 2590 Alman firması üzerine	UFRS'na zorunlu uyumun ilk dört yılında keyfi tahakkuk yönetiminde artış tespit etmişlerdir. Sonraki dört yıllık dönemde anlamlı bir fark tespit edememişlerdir.
Antonio Marra, Pietro Mazzola ve Annalisa Prencipe (2011) <i>'Board monitoring and earnings management pre-and post-IFRS'</i>	2003-2006 yılları arasında 222 İtalyan firması üzerine	Zorunlu UFRS uyumu sonrası keyfi çalışma sermayesi tahakkukları yönetiminde azalma tespit etmişlerdir.
Nicola Moscariello, Len Skerratt ve Michele Pizzo (2014) <i>'Mandatory IFRS adoption and the cost of debt in Italy and the UK'</i>	2002-2008 yılları arasında 74 İtalyan ve İngiliz firması üzerine	Zorunlu UFRS uyumu sonrası keyfi tahakkuk yönetiminde azalış tespit etmişlerdir.
Wolfgang Aussenegg, Petra Inwinkl ve Georg Schneider (2008) <i>'Earnings management and local vs international accounting standards of European public firms'</i>	1995-2005 yılları arasında 1650 İngiliz ve İrlanda firması üzerine	Zorunlu UFRS uyumu sonrası kazanç yönetiminde anlamlı bir değişme tespit edememişlerdir.

Daha önce yapılmış çalışmalardan elde edilen bulgular doğrultusunda UFRS uyumu ile kazanç kalitesi arasında ilişki olduğu çıkarımı yapılarak aşağıdaki hipotez oluşturulmuştur;

H₁: *Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına uyum firmalarda keyfi tahakkuk yönetimini azaltarak kazanç kalitesini arttırmaktadır.*

4- Araştırma Modeli, Örneklem ve Bulgular

4.1- Örneklem

Çalışmada 1994-2014 yılları arasında Borsa İstanbul'da kote 140 firma örneklem olarak kullanılmıştır. Bu 140 firmaya ulaşmak için ilk olarak Borsa İstanbul'da kote yaklaşık 350 firmadan finans kuruluşları çıkarılmıştır. Finans kuruluşları farklı mevzuatlara tabi olmaları ve farklı hesaplar kullanmaları nedeniyle çalışmaya dahil edilmemişlerdir. Daha sonra kalan firmalar sektörlerine göre gruplanmış ve en az 8 firmanın olmadığı sektörler çıkarılmıştır. Keyfi tahakkuk modelinde regresyon sektör bazında uygulandığından 8 den az firma ile anlamlı sonuca ulaşılamayacağı düşünülmüştür. Son olarak verileri eksik firmalar da çıkarıldığında 140 firmaya ulaşılmıştır.

4.2- Araştırma Modeli

Olması gereken toplam tahakkukları tespit etmek için aşağıdaki kesitsel OLS regresyon modeli kullanılır. Kothari ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen performansa göre düzeltilmiş keyfi tahakkuk modelinde regresyon modelinin her yıl her bir endüstri grubuna ayrı ayrı uygulanması ile tespit edilen katsayılar ikinci aşamada her bir firma verisinde yerine konulur.

$$TA_{it} / A_{it-1} = \beta_0 + \alpha_i [1/A_{it-1}] + \beta_{1i} [(\Delta Sales_{it} - \Delta AR_{it}) / A_{it-1}] + \beta_{2i} [PPE_{it} / A_{it-1}] + \beta_{3i} ROA_{it(or\ it-1)} + \varepsilon_{it} \quad (4)$$

TA_{it} = toplam tahakkuklar

$\Delta Sales_{it}$ = satış gelirlerindeki yüzde değişim (önceki yıla göre)

ΔREC_t = net ticari alacaklardaki yüzde değişim (önceki yıla göre)

PPE_{it} = maddi duran varlıklar

ROA_{it} = varlıklardan getiri oranı

A_{it-1} = toplam varlıkların doğal logaritması

Hipotezi test etmek için aşağıdaki çoklu regresyon modeli kullanılmıştır.

$$Keyfi-Tahakkuk_t = \beta_0 + \beta_1 UFRS_t + \beta_2 LogVarlıklar + \beta_3 Kaldıraç_t + \beta_4 ROA_t + \beta_5 Varlık-Devir-Hızı$$

$Keyfi-Tahakkuk_t$ = var olan tahakkuklar ile modele göre olması gereken tahakkuklar (toplam varlıklar ile normalleştirilmiş) arasındaki farkın mutlak değeri

UFRS= Uluslararası Muhasebe Standartlarını uygulanan işletmelerde 1, diğerlerinde 0

$LogVarlıklar$ = Toplam varlıkların doğal logaritması

Kaldıraç= Toplam varlıklar/toplam yükümlülükler

ROA = dönem karı/ toplam varlıklar

$Varlık-Devir-Hızı$ = Net Satış Hasılatı / ((Toplam Varlıklar (mevcut dönemde)+ toplam varlıklar (önceki dönem)) / 2)

$Keyfi-Tahakkuk_t$ bağımlı değişkeni Kothari ve diğerleri (2005) tarafından geliştirilen performansa göre düzeltilmiş keyfi tahakkuk modelinden elde edilen olması gereken tahakkuk miktarı ile varolan tahakkukların farkının mutlak değeri olarak hesaplanmıştır. Keyfi tahakkuklar gelir azaltıcı (negatif) veya gelir arttırıcı (pozitif) yönde olabilir. Çalışmada keyfi tahakkuklar ister gelir arttırıcı

ister gelir azaltıcı olsun yöneticiler tarafından kasıtlı kullanıldığından kazanç kalitesini düşüreceği kabul edilerek mutlak değerleri alınmıştır. UFRS bağımsız değişkeni ise UFRS uygulayan işletmelerde 1 diğerlerinde 0 olarak alınmıştır.

Peasnell ve diğerleri (1998) muhasebe politikası tercihinde firma büyüklüğünün önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Firma büyüklüğünün keyfi tahakkuk yönetimine etkisini kontrol etmek için modele literatürde de sıkça kullanılan toplam varlıkların doğal logaritması kontrol değişkeni olarak eklenmiştir. Prawitt ve diğerleri (2009); Davidson ve diğerleri (2005); Baxter ve diğerleri (2009); Chtourou, Bedard ve Courteau (2001); Jeong ve Rho (2004); Chen, Lin, ve Zhou (2005) çalışmalarında toplam varlıkların doğal logaritmasını keyfi tahakkukları etkileyen kontrol değişkeni olarak kullanmışlardır. Bir diğer kontrol değişkeni olarak kaldıraç oranı kullanılmıştır. DeFond ve Jambalvo (1994) çalışmalarında borç sözleşmelerinde belirtilen sınırlara yaklaşan firmaların yöneticilerinin daha fazla hileli yönlendirme yolu ile kazanç yönetimi yaptığını tespit

etmiştir. Aynı şekilde Iatridis ve Kadorinis (2009) çalışmalarında borç sözleşmelerinde belirtilen sınırlara yaklaşan firmaların borç taahhütlerini tutturmak için daha çok tahakkuk yönetimi yaptığını tespit etmişlerdir. Prawitt ve diğerleri (2009) ile Baxter ve diğerleri (2009)'nin çalışmalarında kullandığı gibi varlıklardan getiri oranı işletme performanslarındaki değişiklikleri kontrol etmesi için modele eklenmiştir. Son olarak varlık devir hızı çalışmada kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır.

4.3- Bulgular

Tablo 2 de model değişkenlerinin tanımlayıcı istatistikleri yer almaktadır. Keyfi tahakkukların en küçüğü sıfıra yakın olacak şekilde en büyüğü 27928.06 ortalaması ise 102.7006'dır. Varlıkların doğal logaritması 2 ile 11 arasında değişmektedir ve ortalaması 5.4927 dir. Kaldıraç oranı 0.11 ile 156 arasında değişmektedir ve ortalaması 3.53 tür. Varlık devir hızının en küçüğü sıfıra yakın olmak üzere ortalaması 1.03 tür. Son olarak varlıklardan getiri oranı -1.37 ile 6.80 arasında değişmektedir ve ortalaması 0.058 dir.

Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

	Ortalama	Orta Değer	Standart Sapma	En Küçük	En Büyük
<i>Keyfi-Tahakkuk</i>	102.7006	11.98587	787.1574	.0002252	27928.06
UFRS	.7438895	1	.4365996	0	1
<i>LogVarlıklar</i>	5.492795	5.336787	1.547445	2.054457	11.49904
Kaldıraç	3.531489	2.237938	6.642659	.1152828	156.7754
<i>Varlık-Devir-Hızı</i>	1.036278	.9594	.5673815	.0038	4.3764
ROA	.0583169	.0507448	.2152661	-1.375124	6.804577

Tablo 3 değişkenler arasındaki ikili korelasyonları göstermektedir. Sonuçlara göre, beklendiği gibi UFRS uyumu ile keyfi tahakkuk yönetimi arasında anlamlı negatif bir ilişki vardır. Varlık büyüklükleri ile keyfi tahakkuk yönetimi arasında anlamlı pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu da daha büyük firmaların daha çok keyfi tahakkuk yönetimi yaptığını göstermektedir. Analizlerde bağımlı değişken ile kontrol değişkenleri arasında veya kontrol değişkenlerinin kendi arasında anlamlı bir ilişkinin olması çoklu doğrusallık sorunu olduğunu göstermektedir. Gujarati (2004, p.359)

değişkenlerin ikili korelasyonlarında 0.80 den daha büyük bir ilişki çıkarsa bunun çoklu regresyon sonuçlarını bozacağını vurgulamıştır. Bu durumda bu değişkenlerden birinin modelden çıkarılması gerekir. Bağımsız değişken olan UFRS uyumu ile kontrol değişkeni olan varlık büyüklüğü arasındaki anlamlı ve güçlü ilişki (0.3245) çoklu doğrusallık sorunu yaratacak büyüklükte olmadığından ihmal edilmiştir. Varlık devir hızı ile UFRS uyumu (-0.2252) ve kaldıraç oranı (-0.2206) arasındaki anlamlı negatif ilişki yeteri kadar güçlü olmadığından ihmal edilmiştir.

Tablo 3: Değişkenler Arası İkili Korelasyon (Pearson Korelasyonu)

	<i>Keyfi-Tahakkuk</i>	<i>UFRS</i>	<i>LogVarlıklar</i>	<i>Kaldıraç</i>	<i>Varlık-Devir-Hızı</i>	<i>ROA</i>
<i>Keyfi-Tahakkuk</i>	1					
<i>UFRS</i>	-0.0422*	1				
<i>LogVarlıklar</i>	0.1894***	0.3245***	1			
<i>Kaldıraç</i>	-0.0215	0.0700***	-0.0919***	1		
<i>Varlık-Devir-Hızı</i>	-0.0321	-0.2252***	-0.1208***	-0.2206***	1	
<i>ROA</i>	0.0067	-0.1943***	-0.0207	0.0313	0.1701***	1

*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini temsil eder.

Değişkenler aşağıdaki gibi tanımlanır;

Keyfi-Tahakkuk = var olan tahakkuklar ile modele göre olması gereken tahakkuklar (toplam varlıklar ile normleştirilmiş) arasındaki farkın mutlak değeri

UFRS = Uluslararası Muhasebe Standartlarını uygulayan işletmelerde 1, diğerlerinde 0

LogVarlıklar = Toplam varlıkların doğal logaritması

Kaldıraç = Toplam varlıklar/toplam yükümlülükler

ROA = dönem karı/ toplam varlıklar

Varlık-Devir-Hızı = Net Satış Hasılatı / ((Toplam Varlıklar (mevcut dönemde) + toplam varlıklar (önceki dönem)) / 2)

Tablo 4: Çoklu Regresyon Bulguları

	<i>Kesişim Noktası</i>	<i>UFRS</i>	<i>LogVarlıklar</i>	<i>Kaldıraç</i>	<i>Varlık-Devir-Hızı</i>	<i>ROA</i>
<i>Keyfi-Tahakkuk</i>	-313.2054 (-3.73)***	-222.86 (-4.99)***	114.3435 (9.14)***	.1678624 (0.06)	-43.65397 (-1.29)	-24.32614 (-0.29)
R ² : 0.3671 Gözlem Sayısı: 1882 Firma Sayısı: 140 Prob > chi ² : 0.0000						
*, **, *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeyini temsil eder. Parantez içi değerler z değeridir. Değişkenler aşağıdaki gibidir; <i>Keyfi-Tahakkuk</i> = var olan tahakkuklar ile modele göre olması gereken tahakkuklar (toplam varlıklar ile normalleştirilmiş) arasındaki farkın mutlak değeri <i>UFRS</i> = Uluslararası Muhasebe Standartlarını uygulayan işletmelerde 1, diğerlerinde 0 <i>LogVarlıklar</i> = Toplam varlıkların doğal logaritması <i>Kaldıraç</i> = Toplam varlıklar/toplam yükümlülükler <i>ROA</i> = dönem karı/ toplam varlıklar <i>Varlık-Devir-Hızı</i> = Net Satış Hasılatı / ((Toplam Varlıklar (mevcut dönemde) + toplam varlıklar (önceki dönem)) / 2)						

Tablo 4 çoklu regresyon modelinin bulgularını göstermektedir. Bulgular Hipotezi doğrular niteliktedir. UFRS uyumu ile keyfi tahakkuk yönetimi arasında negatif ve anlamlı ilişki çıkmıştır. Bulgular UFRS uygulayan işletmelerin Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği hükümlerini uygulayan işletmelere göre daha az keyfi tahakkuk yönetimi yaptığını ve kazanç kalitesinin UFRS uygulayan işletmelerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Varlık büyüklüğü ile keyfi tahakkuk yönetimi arasında çıkan pozitif ve anlamlı ilişki büyük firmaların daha çok kazanç yönetimi yaptığını göstermektedir. Anlamlı sonuç elde edilmese de beklendiği üzere kaldıraç oranı ile keyfi tahakkuk yönetimi arasında pozitif bir ilişki elde edilmiştir. Bu da borç oranları fazla olan firmaların net karı manipüle etmek için daha çok tahakkuk yönetimi yaptıklarını göstermektedir.

5- Sonuç ve Öneriler

Gerçek, şeffaf ve karşılaştırılabilir bilgiyi sağlamak

amacıyla geliştirilen muhasebe standartlarından en önemli beklenti muhasebe kalitesini arttırmasıdır. Muhasebe literatüründe Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına (UFRS) uyumun kazanç kalitesine etkileri birçok çalışmada ölçülmüş ve ülkeden ülkeye farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu farklı sonuçlar her ülkenin kurumsal faktörlerinin farklı olduğu dolayısıyla tek bir standart setinin farklı yapılara sahip her ülke için aynı sonucu doğurmayacağı şeklinde açıklanmıştır. Örneğin çalışmalarda daha güçlü kurumsal yapıları olan, firmaların daha çok borçla finanse edildiği kıta Avrupası ülkelerinde (Almanya gibi) UFRS'na uyumun kazanç kalitesini düşürdüğü, ABD ve İngiltere gibi sermaye piyasaları güçlü ülkelerde ise arttırdığı tespit edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'de zorunlu UFRS uyumunun firmaların kazanç kalitesi üzerine etkileri incelenmiş ve UFRS'ye uygun hazırlanan finansal tablolarda yerel raporlama çerçevesine göre daha az tahakkuk yönetimi yapıldığı ve daha yüksek kazanç kalitesi elde edildiği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aharony, J., Wang, J., ve Yuan, H. 2010. Tunneling as an incentive for earnings management during the IPO process in China. *Journal of Accounting and Public Policy* 29(1):1-26.
- Ahmed, A.S., Neel, M., Wang, D., 2013. Does Mandatory Adoption of IFRS Improve Accounting Quality? Preliminary Evidence. *Contemporary Accounting Research*. 30(4); 1344-1372
- Aussenegg, Wolfgang, Petra Inwinkl ve Georg Schneider, 2008. 'Earnings management and local vs international accounting standards of European public firms' (unpublished but available at SSRN).
- Ball, R. 2001. Infrastructure requirements for an economically efficient system of public financial reporting and disclosure. *Brooking-Wharton papers on Financial Services*
- Barth, M., Landsman, W., ve Lang, M. 2006. International Accounting Standards and Accounting quality.
- Bartov, E. 1993. The timing of asset sales and earnings manipulation. *The Accounting Review*. 68 (4): 840-855.
- Bartov, E., Givoly, D., ve Hayn, C. 2000. The rewards to meeting or beating earnings expectations. SSRN Electronic Journal (March 1999).
- Barua, A., Legoria, J., ve Moffitt, J.S. 2006. Accruals management to achieve earnings benchmarks: a comparison of pre-managed profit and loss firms. *Journal of Business Finance & Accounting* 33(5-6): 653-670.
- Baxter, P., ve J. Cotter, 2009. Audit Committees and Earnings Quality. *Accounting and Finance*, Vol.49, pp. 267-290.
- Burgstahler, D., ve M. Eames. 2006. Management of earnings and analysts' forecasts to achieve zero and small positive earnings surprises. *Journal of Business Finance & Accounting* 33 (5-6): 633-652.
- Cai, Lei, Asheq Rahman ve Stephen Courtenay, 2008. The effect of IFRS and its enforcement on earnings management: an international comparison, (unpublished but available at SSRN).
- Callao, Susana, ve José Ignacio Jarne, 2010. Have IFRS affected earnings management in the European Union?', *Accounting in Europe*, vol 7 , pp159-189.
- Capkun, Vedran, Daniel W. Collins ve Thomas Jeanjean, 2013. The effect of IFRS adoption on earnings management (smoothing): a closer look at competing explanations, (unpublished but available at SSRN).
- Chen, H., Tang, Q., Jiang, Y., ve Lin, Z. 2010. The role of international financial reporting standards in Accounting quality, Evidence from the European Union. *Journal of International Financial management and Accounting*. 21(3):220-278
- Chen, Huifa, Qingliang Tang, Yihong Jiang ve Zhijun Lin, 2010. The role of International Financial Reporting Standards in accounting quality: evidence from the European Union, *Journal of International Financial Management & Accounting*, vol 21, 220-278.
- Chen. K.Y., K.L. Lin, ve J. Zhou 2005. Audit Quality and Earnings Management for Taiwan IPO Firms. *Managerial Auditing Journal*. Vol. 20, No. 1, pp. 86-104.
- Cheng, Q., ve Warfield T.D. 2005. Equity incentives and earnings management. *The Accounting Review* 80(2): 441-476.
- Choi, Y., ve Lin, S. 2006. The market premium to meeting or beating analysts' forecasts: further evidence from the UK. *Manchester Business School Working Paper No. 509*, 1-25.
- Chtourou, S. M., J., Bedard, ve L. Courteau, 2001. Corporate Governance and Earnings Management, Working Paper (University of Naval, Quebec).
- Cohen, D.A., ve Zarowin, P. 2010. Accrual-based and real earnings management activities around seasoned equity offerings. *Journal of Accounting and Economics* 50: 2-19.

- Davidson, R, J. Goodwin-Stewart ve P. Kent, 2005. Internal Governance Structures and Earnings Management. *Accounting and Finance*, Vol. 45, pp. 241-267.
- DeFond, M.L., ve J. Jiambalvo, 1994. Debt Covenant Violation and Manipulation of Accruals. *Journal of Accounting and Economics*. 17, 145-176.
- Doukakis, Leonidas C., 2014. The effect of mandatory IFRS adoption on real and accrual-based earnings management activities, *Journal of Accounting and Public Policy*, vol 33 , pp551–572.
- Friedlan, J.M. 1994. Accounting choices of issuers of initial public offerings. *Contemporary Accounting Research* 11(1): 1-31.
- Gaver, J.J., K. M. Gaver, ve J. R. Austin. 1995. Additional evidence on bonus plans and income management. *Journal of Accounting and Economics* 19(3):3-28.
- Gebhardt, Günther, ve Zoltan Novotny-Farkas, 2011. Mandatory IFRS adoption and accounting quality of European banks, *Journal of Business Finance & Accounting*, vol 38 , pp289–333.
- Guidry, F., A. J. Leone, ve S. Rock. 1999. Earnings-based bonus plans and earnings management by business-unit managers. *Journal of Accounting and Economics* 26 (1-3):113-142.
- Gujarati (2004). Basic Econometrics. The McGraw-Hill Companies, 2nd Edition.
- Healy, P.M., 1985. The effect of bonus schemes on accounting decision. *Journal of Accounting and Economics* 7: 85-107.
- Holthausen, R., D. Larcker, ve R. Sloan. 1995. Annual bonus schemes and the manipulation of earnings. *Journal of Accounting and Economics* 19: 29-74.
- Houqe, Muhammad Nurul, Tony van Zijl, Keitha Dunstan ve A. K. M. Waresul Karim, 2012. The effect of IFRS adoption and investor protection on earnings quality around the world, *The International Journal of Accounting*, vol 47, pp333–355.
- Iatridis, G., ve G. Kadorinis. 2009. Earnings management and firm financial motives: A financial investigation of UK listed firms. *International Review of Financial Analysis* 18 (4): 164-173
- Ipino, Elisabetta, ve Antonio Parbonetti, 2011. Mandatory IFRS adoption: the trade-off between accrual and real-based earnings management, (unpublished but available at SSRN)
- Jackson, S., Wilcox, W., ve Strong, J. 2002. Do initial public offering firms understate the allowance for bad debts? *Advances in Accounting* 19: 89-118.
- Jeanjean, Thomas, ve Hervé Stolowy, 2008 Do accounting standards matter? An exploratory analysis of earnings management before and after IFRS adoption, *Journal of Accounting and Public Policy*, vol 27, pp480–494.
- Jeong, S.W., ve J. Rho, 2004. Big Six Auditors and Audit Quality: The Korean Evidence. *The International Journal of Accounting*. Vol.39, pp. 175–196.
- Kasznik, R. 1999. On the association between voluntary disclosure and earnings management. *Journal of Accounting Research* 37: 57–81.
- Kasznik, R., ve McNichols, M. 2002. Expectations matter? Evidence from analyst forecast revisions and share prices. *Journal of Accounting Research* 40(3): 727-759.
- Kothari, S.P., A.J. Leone, ve C.E. Wasley 2005. Performance Adjusted Discretionary Accrual Measures. *Journal of Accounting and Economics*. Vol. 39, pp. 163-197.
- Leuz, C. ve Verrecchia, R. 2000. The economic consequences of increased disclosure. *Journal of Accounting Research*, Vol. 38
- Marra, Antonio, Pietro Mazzola ve Annalisa Prencipe, 2011, Board monitoring and earnings management pre- and post-IFRS, *The International Journal of Accounting*, vol 46, pp205–230.

- Matsumoto, D. A. 2002. Management's incentives to avoid negative earnings surprises. *The Accounting Review* 77(3): 483-514.
- Matsunaga, S.R., ve Park, C.W. 2001. The effect of missing quarterly earnings benchmark on the CEO's annual bonus. *The Accounting Review* 76(3): 313-332.
- Moscariello, Nicola, Len Skerratt ve Michele Pizzo, 2014, Mandatory IFRS adoption and the cost of debt in Italy and UK, *Accounting and Business Research*, vol 44, pp63–82.
- Prawitt, D.F, J.L. Smith, ve D.A. Wood, 2009. Internal Audit Quality and Earnings Management. *The Accounting Review*. Vol.84, No.4, pp. 1255-1280.
- Roychowdhury, S. 2006. Earnings management through real activities manipulation. *Journal of Accounting and Economics* 42: 335–370.
- Salewski, Marcus, Torben Teuteberg ve Henning Zülch, 2014. Short-term and long-term effects of IFRS adoption on disclosure quality and earnings management', (unpublished but available at SSRN).
- Shivakumar, L. 2000. Do firms mislead investors by overstating earnings before seasoned equity offerings? *Journal of Accounting and Economics* 29: 339-371.
- Shuto, A. 2007. Executive compensation and earnings management: Empirical evidence from Japan. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 16(1): 1-26.
- Soderstrom, N.S. ve Sun, K.J. 2007. IFRS adoption and accounting quality: a review. *European Accounting Review*. 16(4)
- Sun, Jerry, Steven F. Cahan ve David Emanuel, 2011. How would the mandatory adoption of IFRS affect the earnings quality of US firms? Evidence from cross-listed firms in the U', *Accounting Horizons*, vol 25, pp837–860.
- Sweeney, A.P. 1994. Debt-covenant violations and managers' accounting responses. *Journal of Accounting and Economics* 17(3): 281-308.
- Teoh, S.H., Welch, I., ve Wong, T.J. 1998. Earnings management and the long-run market performance of initial public offerings. *The Journal of Finance* 53(6): 1935-1974.
- Young ve Guenther, 2002. Financial reporting environments and international capital mobility. *Journal of Accounting Research*, 41(3).
- Zang, A.Y. 2012. Evidence on the trade-off between activities manipulation and accrual-based earnings management. *The Accounting Review* 87(2): 675-703.
- Zéghal, Daniel, Sonda Chtourou ve Yosra Mnif Sellami, 2011. An analysis of the effect of mandatory adoption of IAS/IFRS on earnings management, *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, vol 20 , pp61–72.

MALİYET MUHASEBESİ DERSİ ALAN ÖĞRENCİLERİN DERSE YÖNELİK ALGILARININ TESPİTİ: GAZANFER BİLGE MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Dr Cengiz GÜNEY*

Makale Gönderim Tarihi : 01.02.2017 / Kabul Tarihi : 27.03.2017

ÖZ

Bu çalışma “Maliyet Muhasebesi” dersini alan Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulunda İşletme Yönetimi Programı ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programları öğrencilerinin derse yönelik algıları hakkında bilgi sahibi olmayı amaç edinmektedir. Araştırma verilerinin toplanmasında Geiger ve Ogilby (2000) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Kaya (2007) tarafından yapılan 5’li likert ölçeği esas alınarak hazırlanan anket formu ve katılımcıların demografik özelliklerini tespit eden “Kişisel Bilgi Formu” kullanılmıştır. Ölçeğe ilişkin Cronbach’s Alpha Güvenilirlik Katsayısı 0,586 çıktığı için, bu değer 0,7 den küçük olduğundan, detaylı farklılık analizleri yapılamamış, araştırma bulguları yalnızca frekans dağılımları ve yüzdelik bazda ele alınmıştır. Yüz yüze anket yöntemi ile elde edilen verilerin analizinde SPSS.16 programı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Maliyet Muhasebesi dersinin öğrencilerce zor ve sıkıcı bir ders olarak algılanmadığı, aksine gelecekte iş hayatında başarılarına katkı sağlayacak ve çok şey öğrenmeyi bekledikleri bir ders olarak algılandıkları söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Maliyet Muhasebesi Dersi, Ders Algı Ölçeği, Gazanfer Bilge MYO

Jel Kod: M40, I21

THE DETECTION OF PERCEPTION ON STUDENTS TO THE THOSE WHO ATTENDS TO THE CLASS OF THE COST ACCOUNTING: EXAMPLE OF GAZANFER BİLGE VOCATIONAL SCHOOL ABSTRACT

This study is primarily aiming to obtain necessary information regarding perception of students to the those who attend the class of “the Cost Accounting” in the departments of ‘Business Management’ and ‘Accounting and Tax Application’ in Gazanfer Bilge Vocational School, Kocaeli University. In the process of research, the method of five point likert scale, which developed by Geiger and Ogilby(2000) and its Turkish edition made by Kaya (2007), has been used for prepearing questionnaire form and “Personel Info Form” that is designated the demographic situation of attendants. The disperancy analysis could not be made and research findings is evaluated on the basis of frequency distribution and percentage due to the fact that Cronbach reliability coefficient concerning the scale is found 0,586 and this is lower than 0,7. SPSS.16 Program is used in the analysis of the findings which obtained from the face-to-face questionnaire. As a result of research, those student who has attend to the class of the Cost Accounting expect to learn many valuable information and do not consider this class as troublesome and tedious and vice versa, they depicted this class as a vitally important one in terms of contributing their future business life.

Keywords: The Class of the Cost Accounting, The Perception Scale on Class, Gazanfer Bilge Vocational School

Jel Code: M40, I21

* Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, Muhasebe ve Vergi Bölümü, cengiz.guney@kocaeli.edu.tr

1. GİRİŞ

Maliyet Muhasebesi dersi işletme yönetimi ve muhasebe eğitimi veren birçok meslek yüksekokulu müfredatında zorunlu ders ya da seçmeli ders olarak bulunmaktadır. Maliyet muhasebesi dersi bazı programlarda tek dönemde yer alırken bazı programlarda “Maliyet Muhasebesi I” ve “Maliyet Muhasebesi II” şeklinde iki dönemde yer almaktadır.

Araştırmamızı gerçekleştirdiğimiz Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulunda İşletme Yönetimi Programında tek dönemde (III.Dönem) “Maliyet Muhasebesi” adı ile haftada 2 ders saati şeklinde zorunlu dersler kategorisinde öğretilmektedir. İşletme Yönetimi programında yer alan Maliyet Muhasebesi dersinin ders içeriğini şöylece belirtmek mümkündür:

“Maliyet muhasebesinin temel kavramları ve sınıflandırılması. İlk madde ve malzeme giderleri, işçilik giderleri ve genel üretim giderlerinin tanımlanması, özellikleri ve unsurlarının incelenmesi. Maliyet giderlerinin dağıtımı. Hizmet üretim maliyeti ve fason imalat ile ilgili işlemler”(<http://ogr.kocaeli.edu.tr/ E.T:25.01.2017>).

Maliyet Muhasebesi dersi Gazanfer Bilge Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programında ise “Maliyet Muhasebesi I” ve “Maliyet Muhasebesi II” şeklinde, iki dönem halinde (III. Ve IV. Dönemde), zorunlu dersler kategorisinde, haftada 2 ders saati olarak okutulmaktadır. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programında III. dönemde zorunlu ders olarak okutulan “Maliyet Muhasebesi I” dersinin ders içeriğini şöylece belirtmek mümkündür:

“Bu derste öğrenciler, Maliyet muhasebesinin temel kavramları ve sınıflandırılması. İlk madde ve malzeme giderleri, işçilik giderleri ve genel üretim giderlerinin tanımlanması, özellikleri ve unsurlarının incelenmesi, maliyet giderlerinin

dağıtımı, hizmet üretim maliyeti ve fason imalat ile ilgili işlemleri öğrenirler” (<http://ogr.kocaeli.edu.tr/ E.T:25.01.2017>).

Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programında IV. dönemde zorunlu ders olarak okutulan “Maliyet Muhasebesi II” dersinin ders içeriğini şöylece belirtmek mümkündür:

“Bu derste öğrenciler, maliyet hesaplama sistemleri, tam ve değişken maliyetleme, direkt malzemeye dayalı maliyetleme, sipariş maliyet sistemi, safha maliyet sistemi, fire kavramı ve maliyetleme, tekdüzen maliyet muhasebesi uygulamasını öğrenirler. http://ogr.kocaeli.edu.tr/ E.T:25.01.2017).

Gerek Maliyet Muhasebesi dersinin içerik özellikleri, gerekse öğrencilerin muhasebe derslerinin geneline olan algılamaları Maliyet Muhasebesi dersinin öğrencilerce nasıl algılandığını belirleme ihtiyacı doğurmuştur. Bu ihtiyaç çerçevesinde çalışma da Geiger ve Ogilby (2000) tarafından geliştirilen ve Türkçe uyarlaması Kaya (2007) tarafından yapılan 5’li likert ölçeği kullanılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Geiger ve Ogilby (2000) tarafından geliştirilen ve 5’li likert ölçeği kullanılarak Muhasebe alanında yapılan diğer çalışmalardan bazılarını şöylece belirtmek mümkündür:

Seval Kardeş SELİMOĞLU, Fatih TEMİZEL, Ali ÖZDEMİR (2017:21) tarafından kaleme alınan “Hukuk Fakültesi Mezunlarının Muhasebe Mesleğine Yönelik Farkındalıklarının Ölçülmesi: Eskişehir İline Yönelik Bir Araştırma” isimli çalışmanın amacı; hukuk fakültesi mezunu avukatlık mesleği mensuplarının, muhasebe mesleğine yönelik farkındalıklarının ölçülmesidir. Diğer bir ifade ile çalışmada, piyasada bireysel ofislerde veya şirketlerde avukatlık mesleğini icra edenlerin muhasebenin öneminin ne kadar farkında oldukları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda

katılımcıların hukuk eğitimi alanlara muhasebe dersini önerme oranı %63,3 olarak bulunmuş ve hukuk fakültesi ders programlarında bu düşünceden hareketle en azından seçimlik ders düzeyinde muhasebe dersine yer vermelerinin yerinde olacağı görülmüştür.

Seval Kardeş SELİMOĞLU, Fatih TEMİZEL, Ali ÖZDEMİR (2016:37) tarafından kaleme alınan “Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Muhasebe Meslek Mensubu Olabilme Farkındalığı: Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Örneği” isimli çalışmanın amacı Hukuk Fakültesi öğrencilerinin Muhasebe Meslek Mensubu olmalarına yönelik farklılıklarını belirlemektir. Araştırma sonucu öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun muhasebe alanını kendileri açısından bir çalışma alanı olarak görmediklerini ya da böyle bir alanda çalışabilecekleri bilgisine sahip olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Burcu DEMİREL UTKU ve İbrahim EROL (2015: 91) tarafından kaleme alınan “Lisans Öğrencilerinin Muhasebeye Giriş Dersine Yönelik Algılamalarının Belirlenmesi” isimli çalışmanın amacı ilk kez muhasebe dersi alan öğrencilerin, bu ders için oluşan dönem başında ve sonundaki algılamalarını ve bir öğretim dönemi süresince bu algılamalardaki farklılaşmaları belirlemektir. Akdeniz Üniversitesi İİBF İşletme ve İktisat bölümlerinde öğrenim gören 1. sınıf öğrencileri ile gerçekleştirilen bu çalışmanın sonucunda öğrencilerin, Genel Muhasebe dersine dönem başındaki bakış açılarının ve algılamalarının, bazı boyutlar dışında, dönem sonuna göre daha negatif olduğu tespit edilmiştir.

Yiğit ÖZBEK (2015: 24) tarafından kaleme alınan “Farklı Eğitim Programlarındaki Öğrencilerin Genel Muhasebe Dersine İlişkin Algıları” isimli çalışmanın amacı; farklı programların öğrencileri açısından alan dışı bir ders olan muhasebe dersinin öğrencilerce nasıl algılandığını ortaya koymaktır. Çalışma sonucunda öğrenciler; mo-

tivasyonu ölçen yargı dışında, derse ilişkin algıyı ölçmeyi amaçlayan diğer yargılara %70 ilâ %85 arasında olumlu katılım göstererek, muhasebe dersinin gerekliliği konusunda farkındalıklarını ve istekliliklerini ortaya koymuşlardır.

Suat YILDIRIM (2015:1) tarafından kaleme alınan “Genel Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse İlişkin Beklentileri Ve Başarı Durumlarının Değerlendirilmesi” isimli çalışmanın amacı Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesinde 2013-2014 öğretim yılında öğrenim görmekte olan öğrencilerin genel muhasebe dersine ilişkin görüşlerini incelemektir. Çalışma sonucunda öğrencilerin cinsiyete göre başarı, kariyer, ödül, zaman, merak veya zevkli, zor, sıkıcı, motivasyon, bilgi, eğitici puan ortalamaları arasında bir farklılık bulunamamış; ancak, öğrencilerin beledikleri ve aldıkları ders notları bakımından kadın öğrenciler lehine anlamlı bir fark tespit edilmiştir.

Uğur KAYA (2007: 125) tarafından kaleme alınan “İlk Defa Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse Yönelik Algılamaları Üzerine Bir Alan Araştırması: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği” isimli çalışmanın amacı; öğrencilerin dönem başındaki ve sonundaki algılamalarını ve bir yarıyıl boyunca sözkonusu algılamalarındaki değişimleri tespit etmektir. Çalışma sonunda dönem başında, öğrencilerin muhasebe dersine yönelik genellikle pozitif düşüncelere sahip oldukları, ancak dönem sonunda bu düşüncelerinin negatife doğru değiştiği tespit edilmiştir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümünde araştırma bulgularının analizi üzerinde durulacaktır.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma Maliyet Muhasebesi dersini alan öğrencilerin derse yönelik algıları hakkında bilgi sahibi olmayı amaç edinmektedir.

3.2. Araştırmanın Evreni/Örnekleme

Araştırma evrenini 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, İşletme Yönetimi ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programlarında okuyan 2. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Maliyet Muhasebesi dersi İşletme Yönetimi Programında III. Yarıyıl zorunlu ders ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programlarında III. Yarıyıl seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Gönüllülük esası ile uygulanan yüz yüze anket yönteminde işletme yönetimi programından 71 öğrenci, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programından ise 42 kişi ankete katılmış olup örneklem ($n=113$) öğrenciden oluşmaktadır. 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılı itibari ile Maliyet Muhasebesi dersine kayıtlı olan öğrenci bilgileri programlar bazında İşletme Yönetimi I.Öğretim (62 öğrenci), İşletme Yönetimi II. Öğretim (34 öğrenci), Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (52 öğrenci) olmak üzere toplam 148 öğrenci şeklindedir.

Okulunu uzatmış öğrencilerin (5. dönem ve üstü) anket kapsamına dâhil edilmediği bu çalışmada katılım oranı $[(113/148)*100 = \%77]$ 'dir.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Geiger ve Ogilby tarafından geliştirilen ve 5'li likert esasına göre hazırlanan ölçeğe ilişkin Cronbach's Alpha Güvenilirlik Katsayısı 0,586 çıktığı için, bu değer 0,7 den küçük olduğundan, farklılık analizleri yapılamamıştır. Araştırma bulguları yalnızca frekans dağılımları ve % bazında ele alınmıştır. Araştırma evreni 2016-2017 Eğitim Öğretim Yılında Kocaeli Üniversitesi, Gazanfer Bilge MYO, İşletme Yönetimi ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programlarında okuyan 2. Sınıf öğrencileri ile sınırlı tutulmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analiz Yöntemi

Araştırma verilerinin toplanmasında Geiger ve Ogilby tarafından geliştirilen ve 5'li likert ölçeği esas alınarak hazırlanan anket formu ve katılımcıların demografik özelliklerini tespit eden "Kişisel Bilgi Formu" kullanılmıştır. Yüz yüze anket yöntemi ile elde edilen verilerin analizinde SPSS.16 programı kullanılmıştır.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Katılımcılara ilişkin demografik bulguları şöylece tablolandırmak mümkündür:

Tablo 1: Demografik Bulgular

		n	%
Cinsiyetiniz?	Kadın	79	69,91
	Erkek	34	30,09
	Toplam	113	100,00
Yaşınız?	17-19	34	30,09
	20-22	72	63,72
	23 ve Üzeri	7	6,19
	Toplam	113	100,00
Mezun olduğunuz lise türü?	Ticaret Lisesi	41	36,28
	Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	18	15,93
	Düz Lise	36	31,86
	Diğer Liseler	18	15,93
	Toplam	113	100,00
Liseden mezun olduğunuz program türü?	Muhasebe Programı	49	43,36
	Diğer Programlar	64	56,64
	Toplam	113	100,00
Eğitim gördüğünüz program?	İşletme Yönetimi	71	62,83
	Muhasebe ve Vergi Uygulamaları	42	37,17
	Toplam	113	100,00
Öğrenim türü?	I. Öğretim (Örgün Öğretim)	84	74,34
	II. Öğretim	29	25,66
	Toplam	113	100,00
Üniversite öğrenimi sırasındaki staj durumunuz?	Yaptı	61	53,98
	Yapmadı	52	46,02
	Toplam	113	100,00

Katılımcıların yaklaşık %70'nin "Kadın", %30'nun ise "Erkek" öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Katılımcıların hangi yaş grubuna ait oldukları incelendiğinde ise, yaklaşık %30'nun "17-19 yaş", % 64'nün " 20-22 yaş" ve %6'sının

"23 ve üzeri yaş" grubundaki öğrencilerden olduğu görülmüştür. Öğrencilerin normal eğitim öğretim süreci içerisinde liseden mezun olma yaşının 17-18 olduğu düşünüldüğünde, şu anda 2. sınıf okumakta olan öğrencilerin %64'nün en

az bir yıl, %6'sının en az iki yıl Yüksek Öğretime Geçiş Sınavına (YGS) hazırlandığı sonucuna varılabilir. Mezun olunan lise türü incelendiğinde ise katılımcıların yaklaşık %36'sının "Ticaret Lisesi", %16'sının "Anadolu Ticaret Meslek Lisesi", %32'sinin "Düz Lise" ve %16'sının "Diğer Liseler" türlerinden mezun olduğu görülmektedir. Burada "Diğer Liseler" kapsamında "Ticaret Lisesi", "Anadolu Ticaret Meslek Lisesi", "Düz Liseler" dışında kalan "Fen Lisesi", "Anadolu Lisesi" v.b liseler kastedilmektedir. Katılımcıların liseden mezun olduğu program türü incelendiğinde yaklaşık %43'ünün "Muhasebe Programı", %57'sinin ise "Diğer Programlar" türünden mezun olduğu görülmüştür. Burada "Diğer Programlar" kapsamında "Muhasebe Programı" dışında kalan "Bilgisayar Programcılığı", "Büro Yöne-

timi", "İşletme" v.b. gibi tüm programlar kastedilmektedir. Katılımcıların hangi programda eğitim gördüğü incelendiğinde ise yaklaşık %63'ünün İşletme Yönetimi Programı, %37'sinin Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı öğrencisi olduğu; yaklaşık %74'nün "I. Öğretim (Örgün Öğretim)", %26'sının ise "II. Öğretim" programlarındaki öğrencilerden oluştuğu görülmüştür. Katılımcıların yaklaşık %54'nün "Yaz Stajını Yaptığı", %46'sının ise "Yaz Stajını Yapmadığı" görülmüştür.

Geiger ve Ogilby tarafından geliştirilen 5'li likert ölçeğinde yer alan ifadelere yönelik ortalama ve standart hata bilgilerini ifade bazında şöylece tabloştırmak mümkündür:

Tablo 2: İfadelere Katılım Ortalamaları ve Standart Hata

İfadeler	n	Ortalama	Std.Hata
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır. (Başarı)	113	3,81	0,87
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır. (Kariyer)	113	3,67	0,82
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir. (Ödül)	113	3,58	0,92
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum. (Zaman Ayırma)	113	3,29	1,06
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum. (İlgi/Merak)	113	3,58	1,03
Bu ders zor olacak.(Zorluk)	113	3,21	1,29
Bu ders sıkıcı olacak. (Sıkıcılık)	113	2,65	0,99
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.(Motivasyon)	113	3,23	1,03
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum. (Bilgi)	113	3,73	0,92
Eğitici (Öğretim Elemanı) benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır. (Eğitici)	113	3,85	0,87
Bu dersten beklediğiniz başarı notu nedir? 4 üzerinden işaretleme yapınız. (Başarı Puanı)	113	3,04	0,81

[1 = "Kesinlikle Katılmıyorum", 2 = "Katılıyorum", 3 = "Kararsızım", 4 = "Katılıyorum", 5 = "Kesinlikle Katılıyorum"]

Maliyet Muhasebesi dersine yönelik verilen ifadelere katılım ortalamaları ve standart hatalar incelendiğinde, katılım ortalaması en yüksek olan ifadenin “Eğitici (Öğretim Elemanı) benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır. (Eğitici)” olduğu görülmektedir. İkinci en yüksek ortalama sahip ifadenin “Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır. (Başarı)” olduğu görülmektedir. “Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum. (Bilgi)” ise en yüksek ortalama sahip üçüncü ifadedir. Maliyet Muhasebesi dersine yönelik verilen ifadelere katılım ortalamaları ve standart hatalar incelendiğinde, katılım ortalaması en düşük olan ifadenin “Bu ders sıkıcı olacak. (Sıkıcılık)” şeklinde olduğu görülmektedir. İkinci en düşük ortalama sahip ifadenin ise “Bu ders zor olacak.(Zorluk)” olduğu görülmektedir. “Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum. (Zaman Ayırma)” ise en düşük ortalama sahip üçüncü ifadedir.

En yüksek ve en düşük ortalamalara sahip bu üç ifade incelendiğinde Maliyet Muhasebesi dersinin öğrencilerce zor ve sıkıcı bir ders olarak algılanmadığı, aksine gelecekte iş hayatında başarılarına katkı sağlayacak ve çok şey öğrenmeyi bekledikleri bir ders olarak algıladıkları söylenebilir. Öğrencilerin Maliyet Muhasebesi dersinden bekledikleri başarı ortalaması (3,04) ise yüksek denecek seviyededir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında ölçekte yer alan kriterler açısından ifadelere katılım değerleri ayrı ayrı ele alınacaktır.

Başarı

“Maliyet Muhasebesi dersi gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır” şeklinde verilen “Başarı” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 3: Maliyet Muhasebesi dersi gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,7
Katılmıyorum	5	4,4
Kararsızım	23	20,4
Katılıyorum	62	54,9
Kesinlikle Katılıyorum	20	17,7
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %2,7 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %4,4 oranla “Katılmıyorum”, %20,4 oranla “Kararsızım”, %54,9 oranla “Katılıyorum” ve %17,7 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca gelecekteki iş yaşantılarında başarılarını artıracak bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Kariyer

“Maliyet Muhasebesi dersi kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır” şeklinde verilen “Kariyer” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 4: Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır.

	N	%
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8
Katılmıyorum	6	5,3
Kararsızım	32	28,3
Katılıyorum	60	53,1
Kesinlikle Katılıyorum	13	11,5
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %1,8 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %5,3 oranla “Katılmıyorum”, %28,3 oranla “Kararsızım”, %53,1 oranla “Katılıyorum” ve %11,5 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca kariyerlerinde başarılarını artıracak bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Ödül

“Maliyet Muhasebesi dersinde başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir” şeklinde verilen “Ödül” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tabloleştirilmiştir.

Tablo5: Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	5	4,4
Katılmıyorum	5	4,4
Kararsızım	36	31,9
Katılıyorum	53	46,9
Kesinlikle Katılıyorum	14	12,4
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %4,4 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %4,4 oranla “Katılmıyorum”, %31,9 oranla “Kararsızım”, %46,9 oranla “Katılıyorum” ve %12,4 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca ödüllendirici bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Zaman Ayırma

“Maliyet Muhasebesi dersi için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum” şeklinde verilen “Zaman Ayırma” ile ilgili bu

ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tabloleştirilmiştir.

Tablo 6: Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	8	7,1
Katılmıyorum	16	14,2
Kararsızım	35	31
Katılıyorum	43	38,1
Kesinlikle Katılıyorum	11	9,7
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %7,1 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %14,2 oranla “Katılmıyorum”, %31 oranla “Kararsızım”, %38,1 oranla “Katılıyorum” ve %9,7 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca zaman harcanması gereken bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

İlgi /Merak

“Maliyet Muhasebesinin ilerleyen sürecini merak ediyorum” şeklinde verilen “İlgi/Merak” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tabloleştirilmiştir.

Tablo 7: Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	5	4,4
Katılmıyorum	12	10,6
Kararsızım	27	23,9
Katılıyorum	50	44,2
Kesinlikle Katılıyorum	19	16,8
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %4,4 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %10,6 oranla “Katılmıyorum”, %23,9 oranla “Kararsızım”, %44,2 oranla “Katılıyorum” ve %16,8 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca merak uyandıran, ilgi toplayan bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Zorluk

“Maliyet Muhasebesi zor olacak” şeklinde verilen “Zorluk” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 8: Bu ders zor olacak.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	14	12,4
Katılmıyorum	22	19,5
Kararsızım	23	20,4
Katılıyorum	34	30,1
Kesinlikle Katılıyorum	20	17,7
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %12,4 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %19,5 oranla “Katılmıyorum”, %20,4 oranla “Kararsızım”, %30,1 oranla “Katılıyorum” ve %17,7 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca zor olarak görülen bir ders olmadığı söylenebilir.

Sıkıcılık

“Maliyet Muhasebesi zor olacak” şeklinde verilen “Sıkıcılık” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 9: Bu ders sıkıcı olacak.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	15	13,3
Katılmıyorum	34	30,1
Kararsızım	43	38,1
Katılıyorum	18	15,9
Kesinlikle Katılıyorum	3	2,7
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %13,3 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %30,1 oranla “Katılmıyorum”, %38,1 oranla “Kararsızım”, %15,9 oranla “Katılıyorum” ve %2,7 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca sıkıcı olarak görülen bir ders olmadığı söylenebilir.

Motivasyon

“Maliyet Muhasebesinde başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım” şeklinde verilen “Motivasyon” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 10: Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	7	6,2
Katılmıyorum	18	15,9
Kararsızım	40	35,4
Katılıyorum	38	33,6
Kesinlikle Katılıyorum	10	8,8
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %6,7 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %15,9 oranla “Katılmıyorum”, %35,4 oranla “Kararsızım”, %33,6 oranla “Katılıyorum” ve %8,8 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca başarılı olmak için motive edici bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Bilgi

“Maliyet Muhasebesinden çok şey öğrenmeyi bekliyorum” şeklinde verilen “Bilgi” ile ilgili bu ifadeye katılım frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 11: Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8
Katılmıyorum	11	9,7
Kararsızım	22	19,5
Katılıyorum	59	52,2
Kesinlikle Katılıyorum	19	16,8
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %1,8 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %9,7 oranla “Katılmıyorum”, %19,5 oranla “Kararsızım”, %52,2 oranla “Katılıyorum” ve %19,5 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca çok şey öğrenmeyi beklediği bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

Eğitici (Öğretim Elemanı)

“Eğitici (Öğretim Elemanı) benim Maliyet Muhasebesi dersinin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır” şeklinde verilen “Eğitici (Öğretim Elemanı)” ile ilgili bu ifadeye katılım

frekansları ve yüzde değerleri şöylece tablolastırılmıştır.

Tablo 12: Eğitici (Öğretim Elemanı) benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır.

	n	%
Kesinlikle Katılmıyorum	2	1,8
Katılmıyorum	7	6,2
Kararsızım	19	16,8
Katılıyorum	63	55,8
Kesinlikle Katılıyorum	22	19,5
Toplam	113	100

Katılımcıların bu ifadeye katılımları %1,8 oranla “Kesinlikle Katılmıyorum”, %6,2 oranla “Katılmıyorum”, %16,8 oranla “Kararsızım”, %55,8 oranla “Katılıyorum” ve %19,5 oranla “Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde olmuştur. Bu bulgulardan yola çıkarak Maliyet Muhasebesi dersinin eğitcisinin katılımcılarca dersin öneminin anlaşılması için önemsendiği söylenebilir.

Beklenen Başarı Puanı

“Maliyet Muhasebesi dersinden beklediğiniz başarı notu nedir” şeklinde sorulan “Başarı Puanı” ile ilgili bu soruya verilen cevaplar frekansları ve yüzde değerleri ile şöylece tablolastırılmıştır

Tablo 13: Bu dersten beklediğiniz başarı puanı nedir? (4 üzerinden işaretleme yapınız.)

	n	%
1	5	4,4
2	20	17,7
3	54	47,8
4	34	30,1
Toplam	113	100

Katılımcıların %4,4'ü nün maliyet muhasebesi dersinden kalmayı beklediği, %17,7'sinin düşük puanla geçmeyi beklediği, toplamda %77,9'nun ise yüksek notlarla geçmeyi beklediği görülmektedir.

Beklenen Başarı Puanına Göre İfadelere Katılım Farklılıkları

Beklenen başarı puanına göre ifadelere katılım farklılıklarına yönelik veriler şöylece tablolastırılmıştır:

Tablo14: Beklenen başarı Puanına Göre İfadelere Katılım Farklılıkları (Ortalama Sıralamalar)

İfadeler	Başarı Puanı	n	Ortalama Sıralama (Mean Rank)
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır.	1	5	38,8
	2	20	41
	3	54	58,28
	4	34	67,06
	Toplam	113	
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır.	1	5	25,3
	2	20	45,4
	3	54	54,94
	4	34	71,76
	Toplam	113	
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir.	1	5	28,2
	2	20	59,5
	3	54	54,09
	4	34	64,38
	Toplam	113	
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum.	1	5	71,1
	2	20	47,4
	3	54	55,81
	4	34	62,47
	Toplam	113	

Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum.	1	5	43,8
	2	20	44,32
	3	54	58,18
	4	34	64,53
	Toplam	113	
Bu ders zor olacak.	1	5	56,7
	2	20	68,1
	3	54	61,28
	4	34	43,72
	Toplam	113	
Bu ders sıkıcı olacak.	1	5	72,7
	2	20	76,55
	3	54	57,82
	4	34	41,88
	Toplam	113	
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.	1	5	34,9
	2	20	40,52
	3	54	55,58
	4	34	72,19
	Toplam	113	
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum.	1	5	16,6
	2	20	43,32
	3	54	59,32
	4	34	67,29
	Toplam	113	
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır.	1	5	37,8
	2	20	38,95
	3	54	59,82
	4	34	65,96
	Toplam	113	

Beklenen başarı puanları ile ifadeler arasındaki Non-Parametrik Kruskal-Wallis Testi sonuçlarını ise şöylece tablolaştırmak mümkündür: ($\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyi)

0,05 anlamlılık düzeyinde gerçekleştirilen ve Ek 1’de sunulan Post-Hoc Tamhane T2 çoklu karşılaştırmalar testine göre beklenen başarı puanları ile;

Tablo15: Kruskall -Walis Test İstatistiği Bulguları

Kruskall -Walis Test İstatistiği ^{a,b}			
İfadeler	Chi-Square	df	Asymp. Sig.
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır. (Başarı)	11,695	3	0,009
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır. (Kariyer)	17,32	3	0,001
Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir. (Ödül)	7,109	3	0,069
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum. (Zaman Ayırma)	4,02	3	0,259
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum. (İlgi/Merak)	6,344	3	0,096
Bu ders zor olacak.(Zorluk)	9,269	3	0,026
Bu ders sıkıcı olacak. (Sıkıcılık)	17,053	3	0,001
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.(Motivasyon)	16,151	3	0,001
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum. (Bilgi)	17,42	3	0,001
Eğitici (Öğretim Elemanı) benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır. (Eğitici)	13,174	3	0,004

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Bu dersten beklediğiniz başarı notu nedir? (Başarı Puanı) (4 üzerinden işaretleme yapınız)

Uygulanan Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre kariyer, “Ödül” ve “Zaman Ayırma” ifadeleri dışında bütün ifadeler için beklenen başarı puanı ile ifadelere katılım arasında 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın nedenini bulmak için yapılan Post-Hoc Tamhane 2 çoklu karşılaştırmalar testine ilişkin veriler Ek 1’de tablo olarak sunulmuştur.

“Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır.(Başarı)” ifadesi için 2 ile 4 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 4 olan katılımcıların “Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen

başarı puanı 2 olan katılımcılara göre daha fazladır.

“Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır.(Kariyer)” İfadesi için 2 ile 4 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 4 olan katılımcıların “Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılara göre daha fazladır.

“Bu ders sıkıcı olacak (Sıkıcılık)” İfadesi için 2 ile 4 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 2 olan katılımcıların “Bu ders sıkıcı olacak.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen başarı puanı 4 olan katılımcılara göre daha fazladır.

“Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım(Motivasyon)” İfadesi için 2 ile 4 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 4 olan katılımcıların “Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılara göre daha fazladır.

“Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum (Bilgi).” İfadesi için 2 ile 4 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 4 olan katılımcıların “Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılara göre daha fazladır.

“Eğitici (Öğretim Elemanı) benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır.(Eğitici)” İfadesi için 2 ile 4 arasında ve 2 ile 3 arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır. Yani; beklenen başarı puanı 4 olan katılımcıların “Eğitici (Öğretim Elemanı)

benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır.” ifadesine katılımlarına ilişkin ortalama sıralamaları beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılara göre daha fazladır.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Maliyet Muhasebesi dersini alan öğrencilerin derse yönelik algıları hakkında bilgi sahibi olmayı amaç edinen bu çalışmanın sonuçlarını şöylece sıralamak mümkündür:

- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca gelecekteki iş yaşantılarında başarılarını artıracak bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca kariyerlerinde başarılarını artıracak bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca ödüllendirici bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca zaman harcanması gereken bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca merak uyandıran, ilgi toplayan bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca zor olarak görülen bir ders olmadığı söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca sıkıcı olarak görülen bir ders olmadığı söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca başarılı olmak için motive edici bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.
- Maliyet Muhasebesi dersinin katılımcılarca çok şey öğrenmeyi beklediği bir ders olarak görüldüğü söylenebilir.

- Maliyet Muhasebesi dersinin eğiticisinin katılımcılarca dersin öneminin anlaşılması için önemsendiği söylenebilir.
- Katılımcıların %4,4'ünün maliyet muhasebesi dersinden kalmayı beklediği, %17,7'sinin düşük puanla geçmeyi beklediği, toplamda %77,9'nun ise yüksek notlarla geçmeyi beklediği görülmektedir.
- Başarı, Kariyer, Sıkıcılık, Motivasyon, Bilgi ile ilgili ifadelerle katılımı beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılar ile beklenen başarı puanı 3 olan katılımcılar arasında; Eğitici ile ilgili ifadeye katılımı ise beklenen başarı puanı 2 olan katılımcılar ile beklenen başarı puanı 4 olan katılımcılar arasında ve beklenen

başarı puanı 2 olan katılımcılar ile beklenen başarı puanı 4 olan katılımcılar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

Geiger ve Ogilby tarafından geliştirilen ve 5'li likert esasına göre hazırlanan ölçeğe ilişkin Cronbach's Alpha Güvenilirlik Katsayısı 0,586 çıktığı için, bu değer 0,7 den küçük olduğundan, farklılık analizleri yapılamamıştır. Örneklem sayısı artırılarak Güvenilirlik Katsayısı değeri 0,7'nin üzerine çıkarılabilir. Bu çerçevede kişisel bilgi formunda yer alan kriterler açısından farklılık analizleri yapılabilir. Ayrıca geniş örneklem sayısına ulaşarak daha genelleştirici sonuçlara ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

- DEMİREL UTKU, B. ve İ., EROL, (2015). “Lisans Öğrencilerinin Muhasebeye Giriş Dersine Yönelik Algılamalarının Belirlenmesi”, Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies 1/3 (2015), ss:91-104.
- GEIGER, M. A. ve, S. M. OGLIBY, (2000). “The First Course in Accounting: Students’ Perceptions and Their Effect on the Decision to Major in Accounting”, Journal of Accounting Education, 18 (2), ss:63 – 78.
- <http://ogr.kocaeli.edu.tr/kouubs/Bologna/Genel/DersListesi.cfm?Dilid=1EA21160939D61C22F2D534592C4EAF0> (E.T:25.01.2017)
- KAYA, U., (2007). “İlk Defa Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse Yönelik Algılamaları Üzerine Bir Alan Araştırması: Karadeniz Teknik Üniversitesi Örneği”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı: 36, ss: 125 – 133.
- ÖZBEK ,Y., (2015). “Farklı Eğitim Programlarındaki Öğrencilerin Genel Muhasebe Dersine İlişkin Algıları”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, Mayıs 2015 Cilt:4 Sayı:2.
- SELİMOĞLU, S.K., F TEMİZEL, A. ÖZDEMİR, (2016). “Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Muhasebe Meslek Mensubu Olabilme Farkındalığı: Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Örneği”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:72.
- SELİMOĞLU, S.K., F TEMİZEL, A. ÖZDEMİR, (2017:21).“Hukuk Fakültesi Mezunlarının Muhasebe Mesleğine Yönelik Farkındalıklarının Ölçülmesi:Eskişehir İline Yönelik Bir Araştırma”, Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:50.
- YILDIRIM, S., (2015). “Genel Muhasebe Dersi Alan Öğrencilerin Derse İlişkin Beklentileri Ve Başarı Durumlarının Değerlendirilmesi” Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, Sayı:44.

Ek 1: Tamhane T2 Çoklu Karşılaştırmalar Tablosu

Çoklu karşılaştırmalar (Multiple Comparisons)							
Tamhane T2							
Bağımsız Değişkenler (Dependent Variable)	(I) Beklenen Başarı Puanı	(J) Beklenen Başarı Puanı	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
						Lower Bound	Upper Bound
Bu ders gelecekteki iş yaşantımda başarılı olmamı sağlayacaktır.	1	2	-0,35	0,73726	0,998	-3,5457	2,8457
		3	-0,85185	0,71517	0,879	-4,1935	2,4898
		4	-1,11765	0,71683	0,718	-4,4464	2,2111
	2	1	0,35	0,73726	0,998	-2,8457	3,5457
		3	-0,50185	0,23456	0,221	-1,163	0,1593
		4	-,76765*	0,23957	0,019	-1,4405	-0,0948
	3	1	0,85185	0,71517	0,879	-2,4898	4,1935
		2	0,50185	0,23456	0,221	-0,1593	1,163
		4	-0,2658	0,15908	0,464	-0,6953	0,1637
	4	1	1,11765	0,71683	0,718	-2,2111	4,4464
		2	,76765*	0,23957	0,019	0,0948	1,4405
		3	0,2658	0,15908	0,464	-0,1637	0,6953
Bu ders kariyerimde başarılı olmamı sağlayacaktır.	1	2	-0,75	0,54132	0,781	-3,0068	1,5068
		3	-1,04815	0,51951	0,499	-3,429	1,3327
		4	-1,45882	0,5236	0,236	-3,8114	0,8937
	2	1	0,75	0,54132	0,781	-1,5068	3,0068
		3	-0,29815	0,20717	0,649	-0,8801	0,2838
		4	-,70882*	0,21721	0,015	-1,3144	-0,1033
	3	1	1,04815	0,51951	0,499	-1,3327	3,429
		2	0,29815	0,20717	0,649	-0,2838	0,8801
		4	-0,41068	0,15508	0,058	-0,83	0,0087
	4	1	1,45882	0,5236	0,236	-0,8937	3,8114
		2	,70882*	0,21721	0,015	0,1033	1,3144
		3	0,41068	0,15508	0,058	-0,0087	0,83

Bu derste başarılı olmam benim için ödüllendirici olabilir.	1	2	-1,05	0,54616	0,503	-3,2867	1,1867
		3	-0,93704	0,52123	0,597	-3,3056	1,4315
		4	-1,16471	0,54055	0,407	-3,4233	1,0938
	2	1	1,05	0,54616	0,503	-1,1867	3,2867
		3	0,11296	0,22354	0,997	-0,5147	0,7406
		4	-0,11471	0,26548	0,999	-0,8447	0,6153
	3	1	0,93704	0,52123	0,597	-1,4315	3,3056
		2	-0,11296	0,22354	0,997	-0,7406	0,5147
		4	-0,22767	0,20945	0,863	-0,7987	0,3433
	4	1	1,16471	0,54055	0,407	-1,0938	3,4233
		2	0,11471	0,26548	0,999	-0,6153	0,8447
		3	0,22767	0,20945	0,863	-0,3433	0,7987
Bu ders için diğer derslere göre daha fazla zaman harcamayı umuyorum.	1	2	0,6	0,70859	0,968	-2,4574	3,6574
		3	0,35926	0,6955	0,997	-2,7761	3,4946
		4	0,1	0,69671	1	-3,0275	3,2275
	2	1	-0,6	0,70859	0,968	-3,6574	2,4574
		3	-0,24074	0,25655	0,927	-0,9493	0,4678
		4	-0,5	0,25982	0,316	-1,2187	0,2187
	3	1	-0,35926	0,6955	0,997	-3,4946	2,7761
		2	0,24074	0,25655	0,927	-0,4678	0,9493
		4	-0,25926	0,22162	0,816	-0,8571	0,3386
	4	1	-0,1	0,69671	1	-3,2275	3,0275
		2	0,5	0,25982	0,316	-0,2187	1,2187
		3	0,25926	0,22162	0,816	-0,3386	0,8571
Bu dersin ilerleyen sürecini merak ediyorum.	1	2	-0,15	0,74789	1	-3,2921	2,9921
		3	-0,64815	0,717	0,96	-3,9755	2,6792
		4	-0,82353	0,73124	0,897	-4,0532	2,4061
	2	1	0,15	0,74789	1	-2,9921	3,2921
		3	-0,49815	0,27098	0,379	-1,264	0,2677
		4	-0,67353	0,30667	0,187	-1,5224	0,1754
	3	1	0,64815	0,717	0,96	-2,6792	3,9755
		2	0,49815	0,27098	0,379	-0,2677	1,264
		4	-0,17538	0,22089	0,966	-0,7766	0,4259
	4	1	0,82353	0,73124	0,897	-2,4061	4,0532

		2	0,67353	0,30667	0,187	-0,1754	1,5224
		3	0,17538	0,22089	0,966	-0,4259	0,7766
Bu ders zor olacak.	1	2	-0,45	0,72138	0,992	-3,321	2,421
		3	-0,20741	0,68075	1	-3,2702	2,8554
		4	0,55294	0,70486	0,977	-2,3776	3,4835
	2	1	0,45	0,72138	0,992	-2,421	3,321
		3	0,24259	0,32221	0,974	-0,6632	1,1484
		4	1,00294	0,37044	0,057	-0,0186	2,0245
	3	1	0,20741	0,68075	1	-2,8554	3,2702
		2	-0,24259	0,32221	0,974	-1,1484	0,6632
		4	0,76035	0,28329	0,055	-0,0106	1,5313
	4	1	-0,55294	0,70486	0,977	-3,4835	2,3776
		2	-1,00294	0,37044	0,057	-2,0245	0,0186
		3	-0,76035	0,28329	0,055	-1,5313	0,0106
Bu ders sıkıcı olacak.	1	2	-0,1	0,69472	1	-3,0812	2,8812
		3	0,55185	0,67386	0,974	-2,5599	3,6636
		4	1,02353	0,68118	0,739	-2,0366	4,0837
	2	1	0,1	0,69472	1	-2,8812	3,0812
		3	0,65185	0,23816	0,058	-0,0154	1,3191
		4	1,12353*	0,25815	0,001	0,4084	1,8387
	3	1	-0,55185	0,67386	0,974	-3,6636	2,5599
		2	-0,65185	0,23816	0,058	-1,3191	0,0154
		4	0,47168	0,19519	0,105	-0,0571	1,0005
	4	1	-1,02353	0,68118	0,739	-4,0837	2,0366
		2	-1,12353*	0,25815	0,001	-1,8387	-0,4084
		3	-0,47168	0,19519	0,105	-1,0005	0,0571
Bu derste başarılı olmak için son derece motive olmuş durumdayım.	1	2	-0,1	0,64277	1	-2,7314	2,5314
		3	-0,58519	0,61443	0,949	-3,3646	2,1943
		4	-1,10588	0,61833	0,596	-3,8597	1,6479
	2	1	0,1	0,64277	1	-2,5314	2,7314
		3	-0,48519	0,26586	0,383	-1,2301	0,2597
		4	-1,00588*	0,27476	0,005	-1,7722	-0,2395
	3	1	0,58519	0,61443	0,949	-2,1943	3,3646

		2	0,48519	0,26586	0,383	-0,2597	1,2301
		4	-0,5207	0,19964	0,064	-1,06	0,0186
	4	1	1,10588	0,61833	0,596	-1,6479	3,8597
		2	1,00588*	0,27476	0,005	0,2395	1,7722
		3	0,5207	0,19964	0,064	-0,0186	1,06
Bu dersten çok şey öğrenmeyi bekliyorum.	1	2	-0,95	0,45117	0,382	-2,6417	0,7417
		3	-1,3963	0,41826	0,125	-3,1963	0,4038
		4	-1,62941	0,41848	0,073	-3,4287	0,1699
	2	1	0,95	0,45117	0,382	-0,7417	2,6417
		3	-0,4463	0,24185	0,37	-1,1232	0,2306
		4	-,67941*	0,24224	0,05	-1,3582	-0,0006
	3	1	1,3963	0,41826	0,125	-0,4038	3,1963
		2	0,4463	0,24185	0,37	-0,2306	1,1232
		4	-0,23312	0,17339	0,702	-0,7007	0,2345
	4	1	1,62941	0,41848	0,073	-0,1699	3,4287
		2	,67941*	0,24224	0,05	0,0006	1,3582
		3	0,23312	0,17339	0,702	-0,2345	0,7007
Eğitici benim bu dersin önemi hakkındaki düşüncelerim için etkili olacaktır.	1	2	-0,35	0,73009	0,998	-3,5875	2,8875
		3	-0,96296	0,71397	0,817	-4,3141	2,3882
		4	-1,08824	0,72129	0,739	-4,3838	2,2074
	2	1	0,35	0,73009	0,998	-2,8875	3,5875
		3	-,61296*	0,20684	0,034	-1,1942	-0,0317
		4	-,73824*	0,23085	0,016	-1,3766	-0,0999
	3	1	0,96296	0,71397	0,817	-2,3882	4,3141
		2	,61296*	0,20684	0,034	0,0317	1,1942
		4	-0,12527	0,17326	0,978	-0,5958	0,3453
	4	1	1,08824	0,72129	0,739	-2,2074	4,3838
		2	,73824*	0,23085	0,016	0,0999	1,3766
		3	0,12527	0,17326	0,978	-0,3453	0,5958

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

MUHASEBE VE DENETİME BAKIŞ DERGİSİ

YAYIN KOŞULLARI

- 1- Dergiye gönderilen yazılar başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- 2- Dergide basılması önerilecek yazılar, derginin biçim kurallarına kesinlikle özen gösterilerek hazırlanmalı ve değerlendirme sürecine girmek üzere Yayın Kurulu'nun yazışma adresine gönderilmelidir. Dergide yayınlanacak yazıların yazım ve dilbilgisi kurallarına uygun olması şarttır. Bu kurallara uygun olan yazılar, Yayın Kurul'nca ilk değerlendirilmesi yapıldıktan sonra hakeme / hakemlere gönderilecek, hakemden / hakemlerden gelecek rapor doğrultusunda yazının basılmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilecek ve durum yazara en kısa sürede bildirilecektir. Yayınlanmayan yazılar yazara geri gönderilmeyecektir.
- 3- Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazılar, Microsoft Windows Word veya Mac OS programla yazılmalı ve CD - DVD veya Flash diske kaydedilerek yada e-mail ile dergiye gönderilmelidir.
- 2- Yazılar, A4 boyutundaki kağıdın bir yüzüne 1.5 aralıkla, Times karakterinde, 12 punto ile yazılmalıdır.
- 3- Yazının ilk sayfasında aşağıdaki bilgilere yer verilmelidir:
 - i. Yazının başlığı, büyük harf, 16 punto ve bold yazılmalıdır.
 - ii. Başlığın sağ alt tarafında yazarın ünvanı ve adı gösterilmelidir.
 - iii. Yazarın bağlı bulunduğu kuruluş, varsa yazarın e-posta adresi sayfanın dipnotunda gösterilmelidir.
 - iv. İlk sayfada, makelenin en az 100 en çok 200 kelimeyi geçmeyen, Türkçe ve İngilizce (başlık da dahil olmak üzere) Öz'leri yer almalıdır.
 - v. Öz'lerin altında anahtar sözcükler (keywords) bulunmalıdır.

- 4- Giriş ve sonuç bölümleri de dahil olmak üzere yazının tüm bölümleri ve başlıkları numaralandırılmalı ve bold yazılmalıdır.
- 5- Tablo içermeyen bütün görüntüler (fotoğraf, çizim, grafik, vb.) “şekil” olarak adlandırılmalıdır. Tablo ve şekillere başlık (sıra numarası ve ad) verilmelidir. Tablolarda başlıklar üstte, şekillerde ise altta yazılmalı, varsa bunlara ilişkin kaynak bilgileri de altta yer almalıdır.
- 6- Dipnotlar, metin içerisinde numaralandırılmalı ve kaynakça bilgileri sayfanın altında yer almalıdır.
- 7- Kaynakça gösterilmesinde, yayın bilgileri metnin sonunda, KAYNAKÇA başlığı altında aşağıdaki örneklerde olduğu gibi düzenlenmelidir.

Lucey, Terry, Costing, 4th Edition, DP Publications Ltd. London, 1993.

Gavens, John J. ve Robert W. Gibson, “An Australian Attempt to Internationalize Accounting Professional Organizations”, The Accounting Historians Journal, December 1992, Volume19, Number 2, s. 79-103.

Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, Kanun No: 3568, 13 Haziran 1989 tarih ve 20194 sayılı Resmi Gazete.
- 8- Yazılar, kaynakça ve şekillerle birlikte en çok 25 sayfa olmalıdır.
- 9- Makale başlangıç sayfasında gönderim tarihi gün-ay-yıl olarak yazılmalıdır.
- 10- Dergiye gönderilen yazıların yazım bakımından son denetimlerinin yapılmış olduğu, yazarın yazı için “basıla” verdiği kabul edilecektir. Yazı teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için ayrıca yazara gönderilmeyecektir. Bu nedenle yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması, yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir.
- 11- Çalışma bir dilekçe ile birlikte gönderilmelidir. Dilekçe de iletişim adresi, T.C.Kimlik no, telefon bilgileride yer almalıdır.

Yazışma Adresi

Ali E. DOĞANOĞLU

Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi

İncek Kızılcaşar Mah. 2669. Sk. No:19 06830 **Gölbaşı/ANKARA**

Tel : (0.312) 586 00 00

Faks : (0.312) 586 00 17

e-posta : alid@turmobil.org.tr